

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ
«УНІВЕРСИТЕТ МЕНЕДЖМЕНТУ ОСВІТИ»

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

БІЛОНОЖКО ОЛЕНА ВІКТОРІВНА

УДК 371.13: 373

ДИСЕРТАЦІЯ
РОЗВИТОК ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ВЧИТЕЛІВ ЛЦЕЇВ
У СИСТЕМІ МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ

спеціальність 011 – Освітні, педагогічні науки

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ О. В. Білоножко

Науковий керівник: Сорочан Тамара Михайлівна, доктор педагогічних наук,
професор.

Київ – 2023

АНОТАЦІЯ

Білоножко О. В. **Розвиток педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи.** – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки». ДЗВО «Університет менеджменту знань» НАПН України, Київ, 2023.

Зміст анотації

Роботу присвячено дослідженню розвитку педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи.

У сучасних умовах системної і комплексної трансформації середньої освіти зростає розуміння того, що, ця освітня ланка визначає становлення особистості, впливає на формування світогляду, ціннісних орієнтацій, життєвої траєкторії. Майбутнє України залежить від тих, хто зараз навчається у школі, саме вони будуть відбудовувати країну, визначати її геополітичну стратегію. Роль шкільного вчителя у процесі виховання і навчання є надзвичайно важливою: від рівня його професійної культури залежить якість освіти.

В умовах Нової української школи професійні та особистісні якості вчителя мають пріоритетне значення. Його статус і роль мають безпосередній зв'язок з професійною культурою. У сучасному українському суспільстві сформувався запит на професійно розвиненого вчителя, здатного транслювати культурні цінності, прививати культурні навички, стимулювати до розвитку і самореалізації.

Хоча українська і зарубіжна наука про освіту приділяє значну увагу проблемам педагогічної культури, ґрунтовного наукового осмислення потребує розробка та обґрунтування змісту і технології розвитку педагогічної культури вчителів ліцеїв в системі методичної роботи.

На основі аналізу теорії і методології дослідження педагогічної культури вчителя визначено провідні методологічні підходи до вивчення означеного поняття, окреслено зміст поняття «культура» в контексті розвитку педагогічної культури вчителя, визначено зміст і структурно-критеріальну характеристику педагогічної культури вчителів як міждисциплінарного поняття в педагогічній науці, обґрунтовано методи і методики дослідження.

Залучено джерельну базу педагогічної науки і на основі її аналізу визначено провідні методологічні підходи до дослідження окресленої проблеми, а саме: системний підхід (загально-філософський); культурологічний підхід (загальнонауковий); компетентнісний, аксіологічний та синергетичний підходи (спеціально наукові).

У результаті здійсненого методологічного аналізу проблеми розвитку педагогічної культури вчителя обґрунтовано, що системний підхід є інтегральним для решти підходів.

Зазначено, що методології дослідження передбачає міждисциплінарне вивчення проблеми розвитку педагогічної культури вчителів ліцеїв. Методологія педагогічної науки сприяє побудові знань про розвиток педагогічної культури вчителя в системі методичної роботи.

Акцентовано, що педагогічна культура вчителя займає певне місце в ієрархії понять «культура» – «педагогічна культура» – «професійно-педагогічна культура» – «професійна культура».

На основі аналізу специфіки професійної педагогічної діяльності ліцеїв сформульовано визначення педагогічної культури вчителя ліцею як сукупності морально-духовних якостей і цінностей особистості, професійних знань, умінь та навичок (педагогічної компетентності та педагогічної майстерності в системі методичної роботи), *Soft skills* та *Hard skills*; результатом якої є упровадження інноваційних педагогічних технологій, зокрема, педагогіка партнерства, які сприяють гармонійному розвитку учнів, в тому числі, підготовці їх до навчання у вищій школі та провадження науково-дослідницької діяльності.

Доведено, що педагогічна культура вчителя ліцею – це складова загальної професійної культури педагога, яка має свої структурні компоненти. Педагогічна культура пов'язана з ціннісними орієнтаціями і мотиваційною сферою вчителя, його життєвим досвідом. Вона розвивається, піддається коригуванню та вдосконаленню.

Аналіз професійної методичної роботи педагога зумовив розуміння педагогічної культури як системної характеристики сутнісних властивостей особистості педагога, спрямованих на самовизначення в професійній діяльності з подальшим розвитком. Оволодіння навичками та досвідом професійної методичної діяльності становить основний зміст розвитку педагогічної культури вчителя в системі методичної роботи.

Розвиток педагогічної культури вчителів ліцеїв відбувається шляхом їх залучення до методичної роботи у процесі професійної педагогічної діяльності. Аналіз методичної роботи кременчуцьких ліцеїв показав, що усі освітні заклади активно впроваджують нові форми роботи з метою підвищення педагогічної культури вчителів, однак, бракує єдиного підходу до цієї діяльності, тобто створення педагогічних умов для системного розвитку педагогічної культури вчителів ліцеїв.

Сформульовано і обґрунтовано педагогічні умови розвитку професійної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи. Визначено, що педагогічні умови розвитку професійної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи – це цілеспрямовано створене психолого-педагогічне середовище, що сприяє розвитку педагогічної культури вчителів як професійної діяльності в інноваційному освітньому середовищі, і сукупність заходів методичного характеру, які сприяють професійному розвитку та підвищенню педагогічної культури.

Обґрунтування й розробка педагогічних умов здійснюються на основі положень системного і компетентнісного наукових підходів.

Першою педагогічною умовою забезпечення розвитку професійної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи є координація та інтеграція методичної діяльності з розвитку професійної культури вчителів ліцеїв шляхом створення єдиного центру, що розробляє і планує цю діяльність, керує нею і здійснює постійний моніторинг результативності.

Реалізація цієї педагогічної умови дозволяє подолати розбіжності між організацією методичної діяльності, що має на меті підвищення професійної культури вчителів, у різних закладах профільної освіти міста. Створення єдиного координаційного центру уможливорює побудову чіткої стратегії розвитку професійної культури вчителів профільної школи, організацію постійного моніторингу процесу та об'єктивне оцінювання його результативності.

Друга педагогічна умова – створення навчально-методичного середовища «Розвиток педагогічної культури», яке мотивує і стимулює вчителів ліцеїв до розвитку професійної культури – передбачає організацію спеціальної постійно діючої системи семінарів/вебінарів і тренінгів для вчителів ліцеїв, спрямованої на підвищення мотивації до професійного росту і самореалізації, формування професійно значущих навичок і вмінь, розвиток професійних компетенцій і педагогічної культури.

Третьою педагогічною умовою є організація у межах навчально-методичного середовища ефективного обміну досвідом між ліцеями, методичними напрацюваннями у певних галузях знань, що передбачає організацію круглих столів з обміну досвідом. Тематика круглих столів пов'язана зі специфікою роботи з певними профілями підготовки у ліцеях. Кожен ліцей обирає для організації круглого столу ту сферу, на якій він спеціалізується.

Четверта педагогічна умова – активне залучення вчителів ліцеїв до ознайомлення з надбаннями передової навчально-методичної інноватики – передбачає системне інформування вчителів ліцеїв про нові методичні

розробки провідних освітніх закладів щодо розвитку педагогічної культури, організацію виставок (зокрема, віртуальних) методичної літератури, запрошення до викладання відомих українських освітян, зокрема, представників закладів післядипломної освіти та підвищення педагогічної кваліфікації.

Запропонована культуротворча технологія «Розвиток педагогічної культури» забезпечує реалізацію педагогічних умов розвитку педагогічної культури вчителів ліцеїв і характеризується такими ознаками, як системність (максимально враховані різноманітні аспекти розвитку педагогічної культури вчителя); послідовність і регулярність (програма заходів діє протягом усього навчального року і пролонгується на наступний рік, заходи відбуваються щотижнево); загальність (тотальне охоплення вчителів ліцеїв міста).

Визначено чотири структурні компоненти педагогічної культури вчителя ліцею в системі методичної роботи, а саме: ціннісно-мотиваційний, когнітивно-праксеологічний, особистісно-творчий, рефлексивно-оцінювальний.

До кожного компонента обрано відповідні критерії та показники оцінювання педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи.

Критеріями ціннісно-мотиваційного компонента визначені: *система ціннісних орієнтацій* (показники: структура загальнолюдських цінностей вчителя, значущість певних життєвих сфер) та *професійно-особистісна мотивація* (показники: вираженість позитивної мотивації до професійно-методичної діяльності вчителів ліцеїв у системі методичної роботи; спрямованість особистості на саморозвиток у професійній сфері; прагнення успішності у професійній діяльності; потребу в професійній самореалізації).

Когнітивно-праксеологічний компонент представлений такими критеріями: професійно-методична компетентність (показники: знання педагогіки та методик викладання навчальних дисциплін; знання та уміння здійснювати планування, структурування, реалізацію різних форм організації освітньої роботи; професійно-методична грамотність; професійно-методичне

мислення); професійно-методична майстерність вчителя (показники: вміння здійснювати всі види професійно-методичної діяльності вчителя; уміння моделювати, прогнозувати, розв'язувати педагогічні ситуації; уміння організовувати різноманітні форми освітнього процесу; уміння презентувати свої методичні ідеї, розробки, педагогічний досвід; педагогічну техніку).

До критеріїв особистісно-творчого компонента віднесено професійно значущі якості вчителя (показники: комунікативні якості; організаторські якості; гуманність; здатність до емпатії; здатність до прогнозування).

Рефлексивно-оцінювальний компонент розкривається крізь призму таких критеріїв: здатність до рефлексії та саморозвитку (показники: здатність до самопізнання; вміння здійснювати самоаналіз власної професійно-методичної діяльності; готовність до саморозвитку), здатність до оцінювання професійно-педагогічної діяльності (показники: здатність аналізувати професійно-методичну діяльність; виявлення причин і прогнозування наслідків; критичне ставлення до власної поведінки та дій; здатність до корекції власних дій; гнучкість, можливість змінюватися, адаптуючись до нових умов).

На основі здійсненого аналізу компонентів, змісту критеріїв, показників педагогічної культури обґрунтовано рівні педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи на етапі їх професійної діяльності: адаптивно-наслідувальний рівень (I – низький), репродуктивний рівень (II – середній), системно-продуктивний рівень (III – достатній), інтегративно-творчий рівень (IV – високий).

Для перевірки ефективності змісту і технології розвитку педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи упродовж 2019–2021 рр. було проведено педагогічний експеримент, у якому взяли участь учителі десяти ліцеїв м. Кременчук. До експерименту було залучено 385 учасників.

Констатувальний етап експерименту (2019–2020 рр.)., проведений за комплексною методикою, в аспекті дослідження рівня сформованості ціннісно-мотиваційного компонента педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі

методичної роботи засвідчив, що до першої четвірки увійшли такі термінальні цінності, як саморозвиток, досягнення, соціальні контакти і збереження власної індивідуальності. З них дві (саморозвиток і соціальні контакти) належать до морально-ділових, а решта (досягнення і збереження власної індивідуальності) – до егоїстично-престижних. До другої четвірки також увійшли дві морально-ділові цінності (духовне задоволення і креативність) і дві егоїстично-престижні (матеріальний стан і власний престиж). Аналіз результатів ранжування життєвих сфер за значущістю показав, що професійне життя визначається як найбільш важлива сфера (91,7 %), найменш значимими для респондентів є захоплення (44,4 %) і фізична активність (32,2 %).

Дослідження професійно-особистісної мотивації показало, що переважна кількість досліджуваних (60,8 %) має мотивацію на успіх, тобто позитивну мотивацію. Водночас понад третини респондентів (34,8 %) належить до таких, чий мотиваційний полюс не є чітко вираженим. Негативну мотивацію мали лише 4,4 % опитуваних вчителів. Результати опитування за методикою вивчення мотивації професійної діяльності показали, що внутрішню мотивацію мають 90,3 %, зовнішню позитивну 70,1 %, зовнішню негативну 65,9 %.

Дослідження когнітивно-праксеологічного компоненту педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи за обраними критеріями (професійно-методична компетентність та методична майстерність) показало, що серед респондентів домінує тип вчителя-предметника (39,2 %), дещо менше серед опитуваних вчителів-комунікаторів (32,4 %), до типу вчителя-організатора тяжіє 21,1 % опитуваних. Найменш поширеним виявився тип учителя-інтелігента (7,3 %). Дослідження рівня методичної майстерності показало, що переважна більшість опитуваних мають середній (64,6 %) і високий (28,3 %) рівні методичної майстерності, низький рівень мають 7,1 % вчителів. Особливу увагу привертає той факт, що на запитання щодо напрямків підвищення професійної майстерності (предметна, дидактична, методична, виховна, науково-дослідницька підготовки тощо) 31,9 % опитуваних обрали

методичну підготовку (найбільший показник). Це говорить про важливість методичного компонента в структурі педагогічної культури.

Аналіз рівня сформованості особистісно-творчого компонента педагогічної культури вчителів ліцеїв за обраними критеріями (професійно значущі якості; методична креативність) показав, що до першої п'ятірки особистісних якостей потрапили чесність, відповідальність, справедливість, чуйність і тактовність. Діагностика рівня емпатії дозволила визначити комунікативність та організаційні якості, мобільність, цілеспрямованість, здатність до емпатії, прояв гуманності й толерантності. Дуже високий рівень емпатії мають 1,3 %, високий – 36,8 %, середній – 48,1 %, низький – 11,4 %, дуже низький – 2,3 %. Діагностика здатності до прогнозування показала, що високий рівень антиципації мають 47,5 %, середній – 38,0 %, низький – 14,5 %.

Дослідження рефлексивно-оцінювального компонента за обраними критеріями (здатність до рефлексії та саморозвитку; здатність до оцінювання продуктів методичної діяльності) показало, що високий рівень потреби в саморозвитку мають 22,6 %, середній – 75,3 %, низький – 2,2 %. Результати опитування щодо умов саморозвитку показали, що високий рівень диспозиційної характеристика особистості мають 22,6 %, середній – 75,3 %, низький – 2,41 %. Аналіз рівнів рефлексивності показав наступне: високий (24,4 %), середній (59,7 %), низький (15,9 %). Діагностика здатності респондентів до корекції власних дій, гнучкості, можливості змінюватися, адаптуючись до нових умов засвідчила високі показники саморегуляції респондентів, їхню здатність до самостійного прийняття рішень, оцінювання результатів діяльності, її планування і моделювання.

Дослідження рівня сформованості педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи показало, що адаптивно-наслідувальний рівень (I – низький) мають 2,1 %, репродуктивний рівень (II – середній) – 35,6 %, системно-продуктивний рівень (III – достатній) – 45,4 %, інтегративно-творчий рівень (IV – високий) – 16,9 %.

Аналіз усереднених результатів констатувального етапу експерименту за когнітивним критерієм свідчить про те, що важливими завданнями в аспекті розвитку педагогічної культури вчителів ліцеїв на формувальному етапі формування Soft skills: креативності, здатності до генерування оригінальних ідей; посилення позитивної мотивації; розвиток ініціативності; посилення організаторських (лідерських) якостей та формування навичок високоінтелектуальної просвітницької діяльності; розкриття емпатійного потенціалу вчителів, розвиток здатності до співчуття, до повноцінного сприйняття оточуючих; розвиток здатності до прогнозування, посилення здатності до програмування поведінки.

Формувальний етап експерименту (2020–2023 рр.), проводився з метою перевірки ефективності впровадження визначених педагогічних умов, передбачав цифровізацію освітнього процесу, зокрема, координації та інтеграції методичної діяльності з розвитку професійної культури вчителів ліцеїв шляхом створення єдиного центру, що розробляє і планує цю діяльність, керує нею і здійснює постійний моніторинг результативності; створення навчально-методичного середовища «Розвиток педагогічної культури», яке мотивує і стимулює вчителів ліцеїв до розвитку професійної культури; організації ефективного обміну досвідом між ліцеями, методичними напрацюваннями у певних галузях знань; активного залучення вчителів ліцеїв до ознайомлення з надбаннями передової навчально-методичної інноватики.

Реалізація першої педагогічної умови здійснювалася завдяки організації координаційного центру.

Реалізація другої педагогічної умови передбачала створення навчально-методичного середовища «Розвиток педагогічної культури», яке мотивує і стимулює вчителів ліцеїв до розвитку професійної культури. Складовими навчально-методичного середовища нами визначено 14 семінарів/вебінарів і тренінгів, спрямованих на формування педагогічної культури вчителів ліцеїв.

Реалізація третьої педагогічної умови відбувається шляхом організації системної роботи з обміну досвідом, методичними напрацюваннями у певних галузях знань між вчителями профільної школи. Для цього було організовано комплекс круглих столів, за організацію кожного з яких відповідає спеціально створена робоча група одного з ліцеїв Кременчука. Тематика круглих столів відповідає профілям ліцеїв.

Реалізація четвертої педагогічної умови відбувалася шляхом організації у межах навчально-методичного середовища «Розвиток педагогічної культури» заходів, спрямованих на системне ознайомлення вчителів ліцею з передовим освітянським досвідом.

Контрольний етап експерименту (2022 р.) передбачав повторне діагностування за всіма визначеними критеріями для порівняння з результатами констатувального етапу. Результати контрольного етапу довели ефективність упровадження на формальному етапі технології розвитку педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи.

Встановлено, що до першої четвірки цінностей увійшли усі морально-ділові й жодної егоїстично-престижної. На високому рівні розвитку для досліджуваних перебували такі цінності, як «Саморозвиток» (81,6 % опитуваних) і «Соціальні контакти» (82,6 %). Водночас набули важливості цінності «Духовне задоволення» (70,1 %) і «Креативність» (68,3 %). Аналіз результатів ранжування життєвих сфер за значущістю показав зростання значущості навчання і освіти (на 17,3 %) і суспільного життя (на 12,2 %). Спостерігалось зростання відсотка досліджуваних з позитивною мотивацією (з 60,8 % до 74,3 %) і внутрішньою мотивацією (з 90,3 % до 93,2 %). Відбувся перерозподіл спрямованості педагогів (зростання відсотка педагогів-комунікаторів (на 3,9 %) і педагогів-організаторів (на 2,5 %)). Також спостерігалось зростання високого рівня методичної майстерності (на 5,5 %) завдяки зменшенню низького рівня (на 4,5 %). Кількість опитуваних з середнім рівнем майже не змінилася (зменшення на 1,0 %). Ступінь вираженості певних

особистісних якостей змінилася: до першої п'ятірки увійшли такі якості, як відповідальність, чесність, справедливість, уважність, товариськість. Діагностика рівня емпатії засвідчила його зростання (дуже високий рівень емпатії збільшився на 3,6 %, високий – на 14,9 %). Діагностика здатності до прогнозування показала такі зміни: високий рівень антиципації збільшився на 3,1 %, середній – на 4,3 %.

Дослідження здатності до рефлексії та саморозвитку виявило, що відбулися зміни у потребі в саморозвитку (високий рівень потреби зріс на 5,4 %). Результати опитування щодо умов саморозвитку показали, що високий рівень збільшився на 13,8 %, низький – зменшився на 4,2 %. Суттєві зміни відбулися у показниках механізмів саморозвитку (високий рівень зріс на 31,4 %). Аналіз рівнів рефлексивності показав наступне: високий рівень збільшився на 8,3 %, середній – майже не змінився (зростання на 1,9 %).

Дослідження рівня сформованості педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи показало такі зміни: зменшення показників адаптивно-наслідувального рівня на 1,3 %, репродуктивного рівня – на 12,8 %, збільшення показників системно-продуктивного рівня – на 9,9 %, інтегративно-творчого рівня – на 4,2 %.

Результати експериментального дослідження підтвердили ефективність розроблених і впроваджених педагогічних умов розвитку професійної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи.

Ключові слова: педагогічна культура, вчителі ліцеїв, система методичної роботи, розвиток професійної культури, навчально-методичне середовище, технологія розвитку педагогічної культури, відкрита освіта, підвищення кваліфікації, цифрова компетентність, Soft skills та Hard skills, Нова українська школа.

SUMMARY

Bilonozhko, O. V. Development of pedagogical culture of lyceum teachers in the system of methodical work. – Qualification work on the rights of the manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in specialty 011 – «Educational, pedagogical sciences». State Institution of Higher Education Management «University of Education Management» of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kyiv, 2023.

Annotation content

The work is devoted to the study of the development of pedagogical culture of lyceum teachers in the system of methodical work.

In the modern conditions of systemic and complex transformation of secondary education, there is a growing understanding that this educational link determines the formation of personality, affects the formation of worldview, value orientations, and life trajectory. The future of Ukraine depends on those who are currently studying at school, they will rebuild the country and determine its geopolitical strategy. The role of a school teacher in the process of education and training is extremely important: the quality of education depends on the level of his professional culture. Scientific opinion convincingly proves the possibility of a deeper understanding of the crisis states of society, global trends in the development of social systems and, in particular, education, from the standpoint of culture as a higher-order system.

In the conditions of the New Ukrainian School, the professional and personal qualities of the teacher have priority. His status and role are directly related to professional culture. In modern Ukrainian society, there is a demand for a professionally developed teacher capable of transmitting cultural values, inculcating cultural skills, and stimulating development and self-realization.

Although Ukrainian and foreign science of education pays considerable attention to the problems of pedagogical culture, the development and justification of

the content and technology of the development of the pedagogical culture of lyceum teachers in the system of methodical work requires a thorough scientific understanding.

On the basis of the analysis of the theory and methodology of the study of the pedagogical culture of the teacher, the leading methodological approaches to the study of the given concept are determined, the meaning of the concept of "culture" is outlined in the context of the development of the pedagogical culture of the teacher, the content and structural and criterion characteristics of the pedagogical culture of teachers as an interdisciplinary concept in pedagogical science are determined, substantiated research methods and techniques.

The source base of pedagogic science was involved, and on the basis of its analysis, the leading methodological approaches to the study of the outlined problem were determined, namely: systemic approach (general philosophical); cultural approach (general scientific); competence, axiological and synergistic approaches (especially scientific).

As a result of the methodological analysis of the problem of the development of the teacher's pedagogical culture, it is substantiated that the system approach is integral to the rest of the approaches.

It is noted that the research methodology involves an interdisciplinary study of the problem of the development of the pedagogical culture of lyceum teachers. The methodology of pedagogical science contributes to the construction of knowledge about the development of the teacher's pedagogical culture in the system of methodical work.

It is emphasized that the teacher's pedagogical culture occupies a certain place in the hierarchy of concepts «culture» – «pedagogical culture» – «professional-pedagogical culture» – «professional culture».

Based on the analysis of the specifics of the professional pedagogical activity of lyceums, the definition of the pedagogical culture of a lyceum teacher is formulated as a set of moral and spiritual qualities and values of a person,

professional knowledge, abilities and skills (pedagogical competence and pedagogical mastery in the system of methodical work), Soft skills and Hard skills, the result of which is the introduction of innovative pedagogical technologies, in particular, the pedagogy of partnership, which contribute to the harmonious development of students, including their preparation for higher education and conducting research activities.

It has been proven that the pedagogical culture of a lyceum teacher is a component of the general professional culture of a teacher, which has its own structural components. Pedagogical culture is related to the teacher's value orientations and motivational sphere, his life experience. It develops, can be adjusted and improved.

The analysis of the teacher's professional methodical work led to the understanding of pedagogical culture as a systemic characteristic of the essential properties of the teacher's personality aimed at self-determination in professional activity with further development. Mastering the skills and experience of professional methodical activity is the main content of the development of the teacher's pedagogical culture in the system of methodical work.

The development of pedagogical culture of lyceum teachers takes place through their involvement in methodical work in the process of professional pedagogical activity. Analysis of the methodical work of Kremenchug lyceums showed that all educational institutions actively implement new forms of work with the aim of improving the pedagogical culture of teachers, however, there is a lack of a unified approach to this activity, that is, the creation of pedagogical conditions for the systematic development of the pedagogical culture of lyceum teachers.

Pedagogical conditions for the development of the professional culture of lyceum teachers in the system of methodical work have been formulated and substantiated. It was determined that the pedagogical conditions for the development of the professional culture of lyceum teachers in the system of methodical work are a purposefully created psychological and pedagogical environment that contributes to

the development of the pedagogical culture of teachers as a professional activity in an innovative educational environment, and a set of methodological measures that contribute to professional development and improvement of pedagogical cultures.

Justification and development of pedagogical conditions are carried out on the basis of the provisions of systematic and competence-based scientific approaches.

The first pedagogical condition for ensuring the development of the professional culture of lyceum teachers in the system of methodological work is the coordination and integration of methodological activities for the development of the professional culture of lyceum teachers through the creation of a single center that develops and plans this activity, manages it and carries out constant monitoring of effectiveness.

The implementation of this pedagogical condition allows to overcome differences between the organization of methodological activities aimed at improving the professional culture of teachers in various institutions of specialized education in the city. The creation of a single eco-coordinating center enables the construction of a clear strategy for the development of the professional culture of teachers of a specialized school, the organization of constant monitoring of the process and the objective assessment of its effectiveness.

The second pedagogical condition – the creation of an educational and methodological environment «Development of pedagogical culture», which motivates and stimulates lyceum teachers to develop professional culture – involves the organization of a special permanent system of seminars/webinars and trainings for lyceum teachers, aimed at increasing motivation for professional growth and self-realization, formation of professionally significant skills and abilities, development of professional competences and pedagogical culture.

The third pedagogical condition is the organization of an effective exchange of experience between lyceums, methodological developments in certain fields of knowledge within the educational and methodological environment, which involves the organization of round tables for the exchange of experience. The topics of the

round tables are related to the specifics of working with certain training profiles in lyceums. Each lyceum chooses the field in which it specializes in organizing the round table.

The fourth pedagogical condition – the active involvement of lyceum teachers in getting acquainted with the assets of advanced educational and methodological innovations – involves systematic informing of lyceum teachers about new methodological developments of leading educational institutions regarding the development of pedagogical culture, the organization of exhibitions (in particular, virtual ones) of methodological literature, invitations to teach well-known Ukrainian educators, in particular, representatives of institutions of postgraduate education and improvement of pedagogical qualifications.

The proposed culture-creating technology «Development of pedagogical culture» ensures the implementation of pedagogical conditions for the development of the pedagogical culture of lyceum teachers and is characterized by such features as systematicity (various aspects of the development of a teacher's pedagogical culture are maximally taken into account); consistency and regularity (the program of events is valid throughout the academic year and is extended for the next year, events take place weekly); generality (total coverage of teachers of lyceums of the city).

Four structural components of the pedagogical culture of a lyceum teacher in the system of methodical work are defined, namely: value-motivational, cognitive-praxeological, personal-creative, reflective-evaluative.

Appropriate criteria and indicators for evaluating the pedagogical culture of lyceum teachers in the methodical work system were selected for each component.

The criteria of the value-motivational component are defined as: a system of value orientations (indicators: the structure of universal human values of the teacher, the importance of certain spheres of life) and professional and personal motivation (indicators: the expression of positive motivation for the professional and methodical activity of lyceum teachers in the system of methodical work; the orientation of the individual towards self-development in the professional sphere; interest in success in

professional and methodological activities; desire and need for professional self-realization and self-affirmation).

The cognitive-praxeological component is represented by the following criteria: professional-methodical competence (indicators: knowledge of pedagogy and methods of teaching academic disciplines; knowledge and ability to plan, structure, implement various forms of organization of educational work; professional-methodical literacy; professional-methodical thinking); professional and methodical mastery of the teacher (indicators: the ability to carry out all types of professional and methodical activities of the teacher; the ability to model, predict, solve pedagogical situations; the ability to organize various forms of the educational process; the ability to present one's methodological ideas, developments, pedagogical experience; pedagogical technique) .

The criteria of the personal and creative component include the professionally significant qualities of the teacher (indicators: communicative qualities; organizational qualities; humanity; the ability to empathize; the ability to forecast).

The reflective-evaluative component is revealed through the prism of the following criteria: ability to reflect and self-development (indicators: ability to self-knowledge; ability to carry out self-analysis of one's own professional and methodical activity; readiness for self-development), ability to evaluate professional and pedagogical activity (indicators: ability to analyze professional methodological activity; identification of causes and prediction of consequences; critical attitude to one's own behavior and actions; ability to correct one's own actions; flexibility, ability to change, adapting to new conditions).

Based on the analysis of the components, the content of the criteria, indicators of pedagogical culture, the level of pedagogical culture of lyceum teachers in the system of methodical work at the stage of their professional activity is substantiated: adaptive and imitative level (I – low), reproductive level (II – medium), systemic and productive level (III – sufficient), integrative and creative level (IV – high).

In order to check the effectiveness of the content and technology of developing the pedagogical culture of lyceum teachers in the system of methodical work during 2019–2021, a pedagogical experiment was conducted in which teachers of ten lyceums of Kremenchuk took part. 385 participants were involved in the experiment.

The confirmatory stage of the experiment, carried out according to the complex methodology, in the aspect of researching the level of formation of the value-motivational component of the pedagogical culture of lyceum teachers in the system of methodical work, testified that the first four included such terminal values as self-development, achievements, social contacts and preservation of one's individuality. Two of them (self-development and social contacts) belong to the moral-business, and the rest (achievement and preservation of one's own individuality) to the egoistic-prestige. The second four also included two moral-business values (spiritual satisfaction and creativity) and two egoistic-prestige values (material status and own prestige). The analysis of the results of the ranking of life spheres by importance showed that professional life is defined as the most important sphere (91.7 %), hobbies (44.4 %) and physical activity (32.2 %) are the least significant for respondents.

The study of professional and personal motivation showed that the majority of respondents (60.8 %) have motivation for success, that is, positive motivation. At the same time, more than a third of respondents (34.8 %) belong to those whose motivational pole is not clearly defined. Only 4.4 % of interviewed teachers had negative motivation. The results of the survey based on the method of studying the motivation of professional activity showed that 90.3 % have internal motivation, 70.1 % have external positive motivation, and 65.9 % have external negative motivation.

The study of the cognitive and praxeological component of the pedagogical culture of lyceum teachers in the system of methodical work according to the selected criteria (professional and methodical competence and methodical mastery) showed that the type of subject teacher dominates among the respondents (39.2 %), somewhat

less among the interviewed communication teachers (32.4 %), 21.1 % of respondents gravitate towards the teacher-organizer type. The type of intelligent teacher (7.3 %) turned out to be the least common. The study of the level of methodical skill showed that the vast majority of respondents have medium (64.6 %) and high (28.3 %) levels of methodical skill, 7.1 % of teachers have a low level. Particular attention is drawn to the fact that when asked about directions for improving professional skills (subject, didactic, methodical, educational, research training, etc.), 31.9 % of respondents chose methodical training (the highest rate). This indicates the importance of the methodological component in the structure of pedagogical culture.

The analysis of the level of formation of the personal and creative component of the pedagogical culture of lyceum teachers according to the selected criteria (professionally significant qualities; methodical creativity) showed that honesty, responsibility, justice, sensitivity and tact were included in the top five personal qualities. Diagnostics of the level of empathy made it possible to determine communicative and organizational qualities, mobility, purposefulness, the ability to empathize, the manifestation of humanity and tolerance. 1.3 % have a very high level of empathy, high – 36.8 %, medium – 48.1 %, low – 11.4 %, very low – 2.3 %. Diagnostics of the ability to predict showed that 47.5 % have a high level of anticipation, 38.0 % have an average level, and 14.5 % have a low level of anticipation.

The study of the reflective-evaluative component according to the selected criteria (ability to reflect and self-development; ability to evaluate the products of methodical activity) showed that 22.6 % have a high level of need for self-development, average – 75.3 %, low – 2.2 %. The results of the survey on the conditions of self-development showed that 22.6 % have a high level of dispositional personality characteristics, 75.3 % have an average level, and 2.41 % have a low level. Analysis of reflectivity levels showed the following: high (24.4 %), medium (59.7 %), low (15.9 %). Diagnostics of respondents' ability to correct their own actions, flexibility, ability to change, adapting to new conditions, proved high

indicators of respondents' self-regulation, their ability to make independent decisions, evaluate the results of activities, plan and model them.

The study of the level of formation of the pedagogical culture of lyceum teachers in the system of methodical work showed that 2.1 % had an adaptive and imitative level (I – low), 35.6 % had a reproductive level (II – average), and a system-productive level (III - sufficient) – 45.4 %, integrative and creative level (IV – high) – 16.9 %.

The analysis of the averaged results of the ascertainment stage of the experiment according to the cognitive criterion shows that the important tasks in the aspect of the development of the pedagogical culture of lyceum teachers at the formative stage are the formation of Soft skills: creativity, the ability to generate original ideas; strengthening of positive motivation; initiative development; strengthening of organizational (leadership) qualities and formation of skills of highly intellectual educational activity; revealing the empathetic potential of teachers, developing the ability to empathize, to fully perceive others; development of the ability to predict, strengthening the ability to program behaviour.

The formative stage of the experiment (2020–2023) was conducted with the aim of verifying the effectiveness of the implementation of the specified pedagogical conditions, in particular, the coordination and integration of methodological activities for the development of the professional culture of lyceum teachers by creating a single center that develops and plans this activity, manages it and carries it out constant performance monitoring; creation of educational and methodical environment «Development of pedagogical culture», which motivates and stimulates lyceum teachers to develop professional culture; organization of effective exchange of experience between lyceums, methodological developments in certain fields of knowledge; active involvement of lyceum teachers in familiarization with the assets of advanced educational and methodological innovations.

Implementation of the first pedagogical condition was carried out thanks to the organization of the coordination center.

The implementation of the second pedagogical condition involved the creation of an educational and methodological environment «Development of pedagogical culture», which motivates and stimulates lyceum teachers to develop professional culture. We have identified 14 seminars/webinars and trainings aimed at forming the pedagogical culture of lyceum teachers as components of the educational and methodological environment.

The implementation of the third pedagogical condition takes place through the organization of systematic work on the exchange of experience, methodological developments in certain fields of knowledge between teachers of a specialized school. For this purpose, a set of round tables was organized, each of which is organized by a specially created working group of one of Kremenchuk lyceums. The topics of the round tables correspond to the profiles of lyceums.

The implementation of the fourth pedagogical condition took place by organizing within the educational and methodological environment «Development of Pedagogical Culture» activities aimed at systematic familiarization of lyceum teachers with advanced educational experience.

The control stage of the experiment involved re-diagnosing according to all defined criteria for comparison with the results of the ascertainment stage. The results of the control stage proved the effectiveness of the introduction at the formal stage of the technology of developing the pedagogical culture of lyceum teachers in the methodical work system.

It was established that the first four values included all moral and business values and none of the egoistic and prestigious ones. Values such as "Self-development" (81.6 % of respondents) and "Social contacts" (82.6 %) were at a high level of development for the respondents. At the same time, the values "Spiritual satisfaction" (70.1 %) and "Creativity" (68.3 %) gained importance. Analysis of the results of the ranking of life spheres by importance showed an increase in the importance of learning and education (by 17.3 %) and social life (by 12.2 %). There was an increase in the percentage of subjects with positive motivation (from 60.8% to

74.3 %) and internal motivation (from 90.3 % to 93.2 %). There was a redistribution of teachers' focus (an increase in the percentage of teacher-communicators (by 3.9 %) and teacher-organizers (by 2.5 %)). There was also an increase in the high level of methodological skill (by 5.5 %) due to the decrease in the low level (by 4.5 %). The number of respondents with an average level almost did not change (a decrease of 1.0 %). The degree of expression of certain personal qualities has changed: the top five include such qualities as responsibility, honesty, justice, attentiveness, sociability. Diagnostics of the level of empathy proved its growth (very high level of empathy increased by 3.6 %, high – by 14.9 %). Diagnostics of the ability to predict showed the following changes: the high level of anticipation increased by 3.1 %, the average – by 4.3 %.

A study of the capacity for reflection and self-development revealed that there were changes in the need for self-development (a high level of need increased by 5.4 %). The results of the survey on the conditions of self-development showed that the high level increased by 13.8 %, the low level decreased by 4.2 %. Significant changes occurred in the indicators of self-development mechanisms (the high level increased by 31.4 %). The analysis of the levels of reflectivity showed the following: the high level increased by 8.3 %, the average level almost did not change (increase by 1.9 %).

The study of the level of formation of the pedagogical culture of lyceum teachers in the system of methodical work showed the following changes: a decrease in the indicators of the adaptive-imitative level by 1.3 %, the reproductive level – by 12.8 %, an increase in the indicators of the system-productive level – by 9.9 %, integrative – creative level – by 4.2 %.

The results of the experimental study confirmed the effectiveness of the developed and implemented pedagogical conditions for the development of the professional culture of lyceum teachers in the system of methodical work.

Keywords: pedagogical culture, lyceum teachers, system of methodological work, development of professional culture, educational and methodological

environment, technology of pedagogical culture development, open education, advanced training, digital competence, Soft skills та Hard skills, New Ukrainian School.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Праці, які відображають основні наукові результати дисертації

Статті у наукових фахових виданнях України:

(які входять до переліку МОН)

1. Білоножко О. В. Теоретичні засади педагогічної культури вчителя. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія»*. 2020. № 2(20). С. 8–15.

2. Білоножко О. В. Критерії та показники розвитку професійної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи. *Вісник післядипломної освіти. Серія «Педагогічні науки»*. 2021. Вип 18(47). С 29–45.

3. Сорочан Т. М., Білоножко О. В. Педагогічні умови розвитку професійної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи. *Вісник післядипломної освіти. Серія: Педагогічні науки*. 2021. Вип. 17(46). С. 161–175.

4. Bilonozhko O. Technology of the development of lyceum teachers' pedagogical culture in the system of methodical work. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка*. 2022. № 37(1). С. 42–46.

5. Білоножко О. В. Екологічність спілкування як базова ознака професійної культури вчителів. *Вісник післядипломної освіти. Серія «Педагогічні науки»*. 2023. Вип. 25(54). С. 44–56.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

Публікації в матеріалах науково-практичних конференцій

6. Білоножко О. В., Сорочан Т. М. Значення теоретико-методологічних основ розвитку педагогічної культури вчителів в умовах змін. *Наука і молодь –*

2019: *пріоритетні напрями глобалізаційних змін*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. здобувачів вищої освіти і молодих учених, Київ, 16 трав. 2019 р. Київ: Навч.-наук. ін-т менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти», 2019. С. 487–491.

7. Білоножко О. В. Розвиток педагогічної культури вчителів – основна проблема сьогодення. *Парадигмальна модель керівника сфери освіти у контексті євроінтеграційних процесів*: тези доп. Міжнар. форуму управлінської діяльності, Тернопіль, 18–19 трав. 2019 р. Тернопіль: Тернопільський нац. пед. ун-т імені Володимира Гнатюка, 2019. С. 107–112.

8. Білоножко О. В. Методологічні аспекти проблеми педагогічної культури вчителів. *Професійний розвиток фахівців у системі освіти дорослих: історія, теорія, технології*: матеріали IV Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф., м. Київ, 16 жовт. 2019 р. Київ: ЦППО, 2019. С. 127–131.

9. Білоножко О. В., Сорочан Т. М. Аспекти розвитку педагогічної культури вчителів у системі методичної роботи. *Наука і молодь – 2020: пріоритетні напрями глобалізаційних змін*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. здобувачів вищої освіти і молодих учених, м. Київ, 14 трав. 2020 р. Київ: Навч.-наук. ін-т менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти», 2020. С. 456–459.

10. Білоножко О. В. Теоретичні основи розвитку педагогічної культури вчителя: виклики сьогодення. *Психолого-педагогічний супровід професійної підготовки та підвищення кваліфікації фахівців в умовах трансформації освіти*: матеріали IX Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 18 груд. 2020 р. Київ: ДЗВО «Університет менеджменту освіти», 2021. С. 21–25.

11. Білоножко О. В. Аналіз стану розвитку педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи. *Наука і молодь – 2021: пріоритетні напрями глобалізаційних змін*: матеріали I Міжнар. наук.-практ. конф. здобувачів вищої освіти і молодих учених, м. Київ, 16 квіт. 2021 р. Київ: Навч.-наук. ін-т менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти», 2021. С. 107–112.

освіти», 2021. С. 456–459.

12. Білоножко О. В. *Форми розвитку педагогічної культури у кременчуцьких ліцеях. Психолого-педагогічні, правові та соціально-культурні проблеми сучасного суспільства: матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф., м. Кременчук, 20–21 жовт. 2021 р. Кременчук: ПП Щербатих О.В., 2021. С. 140–144.*

13. Білоножко О. В. *Навчально-методичне середовище для розвитку педагогічної культури вчителів в умовах відкритої освіти. Варіативні моделі й технології трансформації професійного розвитку фахівців в умовах відкритої освіти: матеріали Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф., м. Київ, 21 черв. 2022 р. Київ: ЦППО, 2022.*

14. Білоножко О. В. *Розмовний клуб як платформа формування педагогічної культури. Розвиток професійної культури майбутніх фахівців: виклики, досвід, стратегії, перспективи: матеріали V Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф., м. Ірпінь, 24–25 листоп. 2022 р. Ірпінь, 2022.*

15. Білоножко О. В. *Стресостійкість вчителів як важлива складова педагогічної культури в умовах воєнного стану. Професійний розвиток в умовах цифровізації суспільства: сучасні тренди: матеріали IV наук.-практ. конф., м. Київ, 22 листоп. 2023 р. Київ, 2023.*

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	28
ВСТУП	29
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ВЧИТЕЛІВ	38
1.1 Методологія дослідження проблеми розвитку педагогічної культури вчителів	38
1.2 Зміст і структурно-критеріальна характеристика педагогічної культури ліцею як професійної компетентності	51
1.3 Аналіз практики методичної роботи щодо розвитку педагогічної культури вчителів ліцеїв	64
Висновки до першого розділу	76
РОЗДІЛ 2 ТЕХНОЛОГІЯ ТА УМОВИ РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ВЧИТЕЛІВ ЛІЦЕЇВ У СИСТЕМІ МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ	79
2.1 Педагогічні умови розвитку професійної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи	79
2.2 Теоретичне обґрунтування технології розвитку педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи	86
2.3 Критерії та показники розвитку педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи	97
Висновки до другого розділу	106
РОЗДІЛ 3 ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА УМОВ РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ВЧИТЕЛІВ ЛІЦЕЇВ У СИСТЕМІ МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ	110
3.1 Організація та методика проведення педагогічного експерименту	110
3.2 Аналіз та узагальнення результатів педагогічного експерименту	129
3.3 Методичні рекомендації щодо розвитку педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи	138
Висновки до третього розділу	143
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	150
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	157
ДОДАТКИ	186

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ДЗВО	– державний заклад вищої освіти;
ЗВО	– заклад вищої освіти;
ЗЗСО	– заклад загальної середньої освіти;
ІППО	– інститути післядипломної педагогічної освіти;
НМС	– навчально-методичне середовище;
НУШ	– Нова українська школа;
ОТГ	– об'єднана територіальна громада;
ПШ	– початкова школа

ВСТУП

Актуальність дослідження обумовлена сучасними докорінними змінами соціального та політичного життя України, що актуалізують необхідність системної і комплексної трансформації середньої освіти, адже саме ця освітня ланка визначає становлення особистості, впливає на формування світогляду, ціннісних орієнтацій, життєвої траєкторії. Майбутнє України залежить від тих, хто зараз навчається у школі, саме вони будуть відбудовувати країну, визначати її геополітичну стратегію. Роль шкільного вчителя у процесі виховання і навчання є надзвичайно важливою: від рівня його професійної культури залежить якість освіти.

У Законі України «Про повну загальну середню освіту» [160], «Національній доповіді про стан і перспективи розвитку освіти в Україні» [122], «Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» [159], «Концепції Нової української школи» [126], «Концепції розвитку педагогічної освіти» [89], «Професійному стандарті вчителя» [157] та «Національній рамці кваліфікацій» [155] зазначено, що серед основних принципів та напрямів державної політики у сфері освіти є розвиток інновацій з метою підвищення якості освіти.

Так, у «Національній доктрині розвитку освіти» головна мета української освіти формулюється як створення умов «для особистісного розвитку та творчої самореалізації кожного громадянина України, формувати покоління, здатні навчатися протягом життя, створювати й розвивати цінності громадянського суспільства» [158]. Це зумовлює нові вимоги до вчителя, який, для того, щоб виховати свідомих громадян, сам має володіти цими компетентностями, тобто постійно вдосконалюватися у професійному аспекті, брати активну участь у суспільно-політичному житті.

В умовах Нової української школи професійні та особистісні якості вчителя мають пріоритетне значення. Його статус і роль мають безпосередній

зв'язок з професійною культурою. У сучасному українському суспільстві сформувався запит на професійно розвиненого вчителя, здатного транслювати культурні цінності, прививати культурні навички, стимулювати до розвитку і самореалізації. Він має упроваджувати принципи інклюзивної освіти [156], інтенсифікувати навчання з метою надолуження освітніх втрат [168].

Класична педагогічна думка (передусім, наші земляки А. Макаренко і В. Сухомлинський) приділяла значну увагу питанням розвитку педагогічної культури. Сучасна наука про освіту продовжує цю традицію, що свідчить про незмінну актуальність феномену. Зокрема помітний внесок у осмислення теоретичних засад формування педагогічної культури вчителів внесли вітчизняні вчені В. Буряк [28], Г. Горбачова [44; 45], В. Гриньова [49; 50], М. Гринькова [47], І. Зязюн [69–73], О. Кучерявий [99; 100], Т. Лутаєва і Л. Кайдалова [108], І. Пальшкова [132; 133], С. Сисоєва [183; 184], Ю. Смаковський [188], П. Щербань [222] та інші. Проблему професійного розвитку вчителів ґрунтовно досліджено у вітчизняній і зарубіжній педагогічній науці, зокрема у таких її напрямках, як: розвиток методичної культури (І. Жерносек [65; 66], І. Княжева [80–82]); професійної майстерності (О. Коваль [84], І. Козловська та М. Пайкуш [87], Ю. Красильник [93], Ю. Кузьменко [97], О. Марченко [114], Т. Сорочан [192–195]); структурні компоненти педагогічної культури (Ю. Плиска [140–146], Н. Мінжанова і Г. Ертисбаєва (Minzhanova, Ertysbaeva) [238]); людино- і дитиноцентризм (В. Кремень [94]); професійний розвиток в умовах відкритої освіти (М. Кириченко і О. Просіна [79], М. Кириченко, О. Просіна, Т. Кравчинська, Я. Швень, О. Комаровська, Т. Іщенко [236]); особистісна професійна культура вчителя (Ю. Плиска [144], А. Суціу і Л. Мята (Suciū, Măță) [249]); педагогічна культура в аспекті соціальної зрілості педагога (В. Радул [166]); аксіосфера професійного зростання педагога (Н. Сегеда [179]); організаційна культура керівника ЗЗСО (Г. Тимошко [206; 207]); вплив інформаційного суспільства на розвиток педагогічної культури (М. Солдатенко [190], А. Наумеску (Naumescu) [240]).

Проте, необхідність дослідження й вирішення проблеми розвитку педагогічної культури вчителів ліцеїв в системі методичної роботи, її актуальність і доцільність зумовлені наявними *суперечностями* між:

- об'єктивною потребою українського суспільства у вчителях, здатних до постійного професійного розвитку, опанування нових методик та генерування власних методичних інновацій, та недостатньою налаштованістю вчителів на розвиток їх педагогічної культури в системі методичної роботи;

- актуальною потребою педагогічної практики в науково обґрунтованій технології розвитку педагогічної культури вчителів ліцеїв в системі методичної роботи й недостатнім рівнем теоретичної розробки зазначеної проблеми;

- усвідомленістю пріоритетності розвиненої педагогічної культури вчителів в системі методичної роботи і поки ще недостатньо розвиненої системи заходів, спрямованих на підвищення педагогічної культури вчителів, а подекуди неготовністю вчителів ліцеїв до їх упровадження.

Хоча українська і зарубіжна наука про освіту приділяє значну увагу проблемам педагогічної культури, ґрунтовного наукового осмислення потребує розробка та обґрунтування змісту і технології розвитку педагогічної культури вчителів ліцеїв в системі методичної роботи. Зазначене коло науково-практичних завдань розвитку середньої освіти в Україні зумовило вибір теми дисертаційного дослідження **«Розвиток педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана в межах наукової теми НДР «Трансформація професійного розвитку педагогічних і науково-педагогічних працівників в умовах відкритого університету післядипломної освіти» (реєстраційний номер УкрІНТЕІ 0120U104637, дата реєстрації 30.10.2020 р.). Тему затверджено вченою радою ДЗВО «Університет менеджменту освіти» (протокол № 10 від 19 грудня 2018 р.) і узгоджено на Координаційній раді Національної академії педагогічних наук України (протокол № 2 від 27 березня 2019 р.).

Об'єкт дослідження – розвиток педагогічної культури вчителів.

Предмет дослідження – технологія і умови розвитку педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи.

Мета дослідження полягає у визначенні, теоретичному обґрунтуванні й експериментальній перевірці технології і умов розвитку педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи.

Для досягнення мети були поставлені такі *завдання*:

1. Охарактеризувати теоретичні і методологічні основи розвитку педагогічної культури вчителів;
2. Обґрунтувати критерії, показники й охарактеризувати умови розвитку педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи;
3. Обґрунтувати й експериментально перевірити технологію розвитку педагогічної культури вчителів;
4. Розробити методичні рекомендації щодо розвитку педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять ідеї особистісно-діяльнісного (С. Безбородих [6] та ін.), особистісно-орієнтованого (І. Бех [7–9], О. Пехота і А. Старєва [138] та ін.) культурологічного (М. Бастун [4], Ю. Плиска [143], О. Савченко [178], Л. Хомич [217] та ін.), аксіологічного (С. Вітвицька [33], О. Дубасенюк [62], І. Зязюн [69], Ю. Соловйова [191] та ін.), компетентнісного (Н. Никоненко [123], О. Пришляк [153], О. Спирін [197], С. Перрі (Parry) [242] та ін.) і синергетичного (М. Кириченко, О. Просіна [79], І. Козловська [87] та ін.) наукових підходів; теоретичні засади модернізації освіти та її якості (В. Андрущенко [1], Т. Калюжна та О. Уваркіна [77], В. Кремень [95], В. Сидоренко [181; 182], Т. Сорочан [194; 195], Г. Тимошко [207]), умов імплементації освіти України в світовий простір (В. Луговий [106], К. Стецюк, О. Седашова [199]). Питання професійної культури вчителів, безперервності професійного розвитку у процесі методичної роботи осмислюють Т. Браницька і Н. Логутіна [228], З. Рябова і Г. Єльнікова [173],

М. Скрипник [185], М. Кириченко, Т. Сорочан [63, с. 75–76], Т. Сорочан [63, с. 553–554], Т. Сорочан, Ю. Шабала [196]. Організацію науково-методичного супроводу методичної роботи вчителів аналізує Т. Сорочан [63, с. 637–638].

Для реалізації мети та розв'язання поставлених завдань застосовуються такі **методи дослідження**:

Теоретичні: вивчення й аналіз науково-дослідної літератури для визначення сутності педагогічної культури вчителів, її складників та виокремлення компонентів її структури, з'ясування можливостей інноваційних технологій щодо розвитку педагогічної культури вчителів ліцею; синтез, порівняння, конкретизація, систематизація й узагальнення теоретичних та емпіричних даних сприяють обґрунтуванню етапів розвитку педагогічної культури, визначенню педагогічних засад та розробленню критеріїв, показників і рівнів розвитку педагогічної культури вчителів ліцеїв в системі методичної роботи.

Емпіричні: спостереження, анкетування, тестування, бесіди, аналіз відвіданих занять для вивчення рівня обізнаності вчителів ліцею щодо можливостей інноваційних технологій розвитку педагогічної культури вчителів та готовності до їх використання в освітньому процесі, рівня використання інноваційних технологій у педагогічних працівників, рівня сформованості педагогічної культури вчителів; педагогічний експеримент сприяє комплексному визначенню рівнів розвитку педагогічної культури вчителів ліцеїв, що уможливило перевірку ефективності обґрунтованої та розробленої структурно-функціональної технології розвитку педагогічної культури вчителів ліцеїв в системі методичної роботи з використанням інноваційних технологій.

Статистичні: методи математичної статистики – для кількісного та якісного аналізу емпіричних даних педагогічного експерименту за допомогою методів описової статистики (групування показників і побудова гістограм, діаграм тощо) та методів індуктивної статистики (коефіцієнт рангової кореляції Спірмена, критерій Фішера ϕ^* та критерій Пірсона χ^2) – для визначення статистичної значущості отриманих у ході експерименту результатів.

Експериментальна база дослідження. Дисертаційна робота має регіональний характер. Дослідно-експериментальна робота проводилася на базі ліцеїв м. Кременчук. На різних етапах експерименту було задіяно 385 вчителів кременчуцьких ліцеїв.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що:

уперше визначено сутність поняття «культуротворча технологія» та її ознаки;

уперше науково обґрунтовано, розроблено та експериментально перевірено культуротворчу технологію «Розвиток педагогічної культури»; критерії, показники та рівні педагогічної культури вчителів ліцеїв; умови розвитку педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи, а саме: координацію та інтеграцію методичної діяльності з розвитку професійної культури вчителів ліцеїв шляхом створення єдиного центру, що розробляє і планує цю діяльність, керує нею і здійснює постійний моніторинг результативності; створення навчально-методичного середовища, яке мотивує і стимулює вчителів ліцеїв до розвитку професійної культури; організацію ефективного обміну досвідом між ліцеями, методичними напрацюваннями у певних галузях знань; активне залучення вчителів ліцеїв до ознайомлення з надбаннями передової навчально-методичної інноватики;

уточнено зміст поняття «педагогічна культура вчителя ліцею»;

набуло подальшого розвитку загальне поняття професійної педагогічної культури, технологій методичної роботи та особливостей діяльності вчителів ліцею.

Практичне значення результатів дослідження полягає в

розробці: методичних рекомендацій щодо розвитку педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи; форм методичної роботи відповідно до програми професійного розвитку на базі культуротворчої технології «Розвиток педагогічної культури»; навчально-методичного середовища «Розвиток педагогічної культури» на базі веб-сторінки офіційного

сайту Кременчуцької гімназії № 1 Кременчуцької міської ради Кременчуцького району Полтавської області (<http://surl.li/nromw>).

Результати дослідження можуть бути використані у процесі методичної підготовки вчителів ліцеїв, підготовці методичних комплексів, підручників і методичних посібників. Матеріали дисертаційного дослідження можуть слугувати підґрунтям для подальших наукових розвідок з досліджуваної проблеми.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження репрезентовано в доповідях на науково-практичних конференціях різного рівня: *міжнародних*: Міжнародному форумі управлінської діяльності «Парадигмальна модель керівника сфери освіти у контексті євроінтеграційних процесів» (м. Тернопіль, 2019 р.); IX Міжнародній науково-практичній конференції «Психолого-педагогічний супровід професійної підготовки та підвищення кваліфікації фахівців в умовах трансформації освіти» (м. Київ, 2020 р.); I Міжнародній науково-практичній конференції «Наука і молодь – 2021: пріоритетні напрями глобалізаційних змін» (м. Київ, 2021 р.); VI Міжнародній науково-практичній online-конференції «Психолого-педагогічні, правові та соціально-культурні проблеми сучасного суспільства» (м. Кременчук, 2021 р.); *всеукраїнських*: IV Всеукраїнській науково-практичній Інтернет-конференції «Професійний розвиток фахівців у системі освіти дорослих: історія, теорія, технології» (м. Київ, 2019 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених «Наука і молодь – 2019: пріоритетні напрями глобалізаційних змін» (м. Київ, 2019 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених «Наука і молодь – 2020: пріоритетні напрями глобалізаційних змін» (м. Київ, 2020р.), V Всеукраїнській науково-практичній Інтернет-конференції «Розвиток професійної культури майбутніх фахівців: виклики, досвід, стратегії, перспективи» (м. Ірпінь, 2022 р.). Всеукраїнській науково-практичній Інтернет-конференції «Варіативні моделі й технології трансформації професійного розвитку фахівців в умовах відкритої освіти»

(Київ, 2022 р.), IV Науково-практичній конференції «Професійний розвиток в умовах цифровізації суспільства: сучасні тренди» (Київ, 2023 р.), обговорювалися на засіданнях кафедри філософії і освіти дорослих ДЗВО «Університет менеджменту освіти».

Результати дослідження впроваджено в освітній процес Кременчуцького навчально-виховного комплексу «Загальноосвітня школа I–III ступенів – позашкільний навчальний заклад» № 2 Кременчуцької міської ради Кременчуцького району Полтавської області (довідка про впровадження від 01.08.2022 р. № 01-20/192), Кременчуцької гімназії № 21 Кременчуцької міської ради Кременчуцького району Полтавської області (довідка про впровадження від 07.09.2022 р. № 01-26/225), Кременчуцького ліцею № 25 «Гуманітарний колегіум» Кременчуцької міської ради Кременчуцького району Полтавської області (довідка про впровадження від 14.09.2022 р. № 01-24/163), Кременчуцького ліцею № 4 «Кремінь» Кременчуцької міської ради Кременчуцького району Полтавської області (довідка про впровадження від 14.09.2022 р. № 01-25/155), Кременчуцького ліцею № 30 «Олімп» ім. Н. М. Шевченко (довідка про впровадження від 20.09.2022 р. № 02-07/303), Кременчуцького ліцею № 5 імені Т. Г. Шевченка Кременчуцької міської ради Кременчуцького району Полтавської області (довідка про впровадження від 21.09.2022 р. № 01-23/276), Кременчуцького ліцею № 6 «Правобережний» Кременчуцької міської ради Кременчуцького району Полтавської області (довідка про впровадження від 21.09.2022 р. № 01-20/335), Кременчуцького ліцею № 13 «Авіор» Кременчуцької міської ради Кременчуцького району Полтавської області (довідка про впровадження від 21.09.2022 р. № 02-09/196), Кременчуцького ліцею № 10 «Лінгвіст» Кременчуцької міської ради Кременчуцького району Полтавської області (довідка про впровадження від 29.09.2022 р. № 183), Кременчуцького ліцеї № 17 «Вибір» імені М. Г. Неленя Кременчуцької міської ради Кременчуцького району Полтавської області (довідка про впровадження від 03.10.2022 р. № 01-22/394).

Публікації. Основні теоретичні положення та висновки дослідження викладено у 15 публікаціях, із них 12 одноосібні, зокрема: 5 статей у фахових наукових виданнях України, 10 тез доповідей у збірниках матеріалів конференцій.

Структура й обсяг дисертації. Робота складається з анотацій українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел із 253 найменувань (із них 29 – іноземною мовою) і 21 додатка. Загальний обсяг дисертації – 224 сторінки, з них 23 сторінки – анотації, 128 – основного тексту. Робота містить 29 таблиць та 12 рисунків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ВЧИТЕЛІВ

1.1 Методологія дослідження проблеми розвитку педагогічної культури вчителів

Педагогічна діяльність сучасного вчителя постійно трансформується, адаптуючись до вимог сучасної освітньої галузі. Педагог має гнучко й оперативно реагувати на запити суспільства, соціальні та технологічні новації, нові освітні теорії та практики – саме це забезпечує розвиток його педагогічної культури. Інтерес філософів, культурологів, політологів, соціологів, психологів і педагогів завжди прикутий до проблеми культури. Це покликано постійним розвитком суспільства.

Необхідною передумовою наукового дослідження є визначення його методологічної бази. Потреба в визначенні провідних методологічних підходів до проблеми розвитку педагогічної культури вчителів викликана необхідністю окреслити теоретико-методологічне поле нашого дослідження.

Методологія трактується Ю. Сурміним як навчання про методи дослідження, методи діяльності і знання [202]. За визначенням Б. Грабовецького, методологія є стратегією, в основі якої лежить певна наукова теорія, і яка «визначає напрями пошуку щодо предмета дослідження» [46].

Дослідження процесу розвитку педагогічної культури вчителів потребує методології різних аспектів, що викликано ключовими словами нашого об'єкта дослідження: *розвиток, педагогічна культура, вчителі ліцею, методична робота*. У зв'язку з цим виникла потреба у використанні декількох провідних взаємопов'язаних методологічних підходів, серед них ми виділили:

– системний підхід як загально філософський, якій є основою будь-якої методології;

– культурологічний підхід як загальнонауковий, який дозволяє пов'язати педагогічну діяльність із рівнем загальної та педагогічної культури;

– компетентнісний підхід як спеціально науковий, завдяки якому, проблема розвитку педагогічної культури виходить на рівень розвитку культурних компетенцій у професійному контексті;

– аксіологічний та культурологічний підходи як спеціально наукові; у межах аксіологічного підходу виокремлюємо культурні цінності, які складають фундамент, або є компонентом педагогічної культури вчителя; культурологічний підхід дає можливість порівняти загальнолюдське, професійне та індивідуальне в педагогічній культурі вчителя.

– синергетичний підхід як спеціально науковий; дозволяє розкривати суть розвитку педагогічної культури вчителя як складного шляху проходження скрізь численні кризи.

Основні засади системного підходу сформувалися в основі філософії. Філософське бачення системи розглядається у загальній теорії систем, системному аналізі, синергетиці та ін. (І. Зязюн [72], І. Козловська [88], Ю. Шабанова [220] та ін.).

Педагогічна наука, як зауважує Ю. Шабанова, приділяє значну увагу системному осмисленню об'єктів і процесів [220].

Для аналізу проблеми розвитку педагогічної культури вчителів ми маємо виділити основні характеристики категорій поняття системи, до яких належать структурованість, єдність, взаємодія, взаємозалежність та різноаспектність (табл. 1.1).

Подана таблиця розкриває системний характер поняття педагогічної культури вчителя. Передусім, педагогічна культура вчителя є сукупністю взаємопов'язаних складових; по-друге, всі складові педагогічної культури вчителя взаємокорелюють; кожен з елементів педагогічної культури вчителя має специфіку, яка зумовлюється його функціональними особливостями.

Таблиця 1.1

Педагогічної культури вчителів як система

Ознака системи	Сутність	Характеристика
Структурованість	Складається з різних елементів, що утворюють систему	Педагогічна культура вчителя є сукупністю взаємопов'язаних елементів
Єдність	Елементами системи нерозривно пов'язані між собою	Індивідуальна специфіка розвитку педагогічної культури складається з певної кількості складових, які пов'язані системними відносинами
Взаємодія	Елементи системи взаємодіють, впливають один на одного	Елементи педагогічної культури вчителя взаємодіють між собою: уявлення вчителя про свій фах та професійну культуру неможливі без рефлексії; для підвищення рівня культури необхідна мотивація тощо
Взаємозалежність	Віддзеркалює зміст підпорядкованості одних елементів системи іншим та кореляцію між змінами у певних елементах системи	Зміни в одному з елементів впливають на інші, що у результаті призводить до змін усієї системи
Багатоаспектність	Елементи системи можуть розглядатися в різних аспектах	Специфіка компонент педагогічної культури вчителя залежить від їхньої функції у системі. Мотиваційна компонента підштовхує до професійного розвитку; діяльнісна компонента передбачає вибір методики розвитку педагогічної культури тощо

Характеризуючи педагогічну культуру вчителя як системний об'єкт для аналізу, нам необхідно з'ясувати принципи системного аналізу. Ю. Шабанова в теорії систем визначає низку основних принципів застосування системного об'єкта, серед яких – принцип цілісності, структурності, взаємовпливу системи і середовища, послідовності, різноманітності [220].

Взаємозв'язок системних принципів та їх вплив на аналіз проблеми розвитку педагогічної культури вчителів, розроблений з урахуванням пропозицій Ю. Плиски [144, с. 131], представлено у табл. 1.2.

Таблиця 1.2

Взаємозв'язок системних принципів та їх вплив на аналіз проблеми розвитку педагогічної культури вчителів (на основі [144])

Принцип	Сутність	Вплив на аналіз розвитку педагогічної культури
Цілісності	Система не є простою сумою елементів, завдяки їх взаємодії утворюються складні зв'язки	Поняття педагогічної культури вчителя є цілісним; аналіз певного аспекта цього феномену не дозволяє побачити специфіку цілого
Структурності	Елементи системи об'єднуються у структуру	Педагогічна культура вчителя може розглядатися в різних вимірах: особистісному, компетентнісному, культурологічному, синергетичному тощо
Взаємовплив системи і середовища	На систему впливають зовнішні фактори	Педагогічна культура вчителя розвивається під впливом системи зовнішніх чинників. Об'єктивність аналізу цього явища досягається за умови врахування взаємозалежності педагогічної культури вчителя в соціумі із зовнішнім середовищем – соціокультурним, аксіологічним, професійно-педагогічним
Послідовності	Елементи системи мають ієрархічну структуру	У процесі аналізу ми розглядаємо всі елементи педагогічної культури вчителя як цілісну систему, яка, в свою чергу, може входити в систему загальнішого порядку (педагогічна культура є підсистемою щодо загальнолюдської культури)
Різноманіття	Система потребує всебічного розгляду елементів залежно від поставлених завдань	У процесі наукового аналізу необхідно розглядати педагогічну культуру з різних позицій

Таким чином, представлені в табл. 1.2 системні принципи та їхній зв'язок з проблемою розвитку педагогічної культури вчителів свідчать, що поняття педагогічної культури вчителя є цілісним, на нього впливає значна кількість факторів.

Слушною в цьому аспекті вважаємо думку Д. Хомича, який зазначає, що загальнокультурний рівень особистості вчителя має такі складові: мистецьку культуру, що формується в процесі ознайомлення з різними видами мистецтв у

суспільному житті; соціально-психологічну культуру як форми і процесу організації своєї життєдіяльності на побутовому рівні; інтелектуальну культуру, яка формується в процесі навчальної діяльності в педагогічному закладі і забезпечує розвиток мислення й мовлення, навичок спілкування, організації наукових досліджень тощо; професійну культуру як уміння творчо організувати цілісний навчально-виховний / освітній процес [217, с. 302]. Таким чином, педагогічна культура розвивається під впливом мистецтва (естетичний розвиток), оточення (стосунки з людьми), навчання (інтелектуальний розвиток) і професійної діяльності (розвиток методичних вмінь).

У межах системного підходу доцільним вважаємо використання синергетики – науки про самоорганізацію, підтримку і розпад систем різної природи. Синергетика вивчає нелінійні відкриті дисипативні системи [215]. Крім того, застосування синергетичного підходу дозволяє подивитися на розвиток педагогічної культури як на складний процес, який не виключає елементів спонтанності.

Аргументом на користь синергетичного характеру педагогічної культури вчителя є те, що ця система не має можливості уникнути випадкових змін, бути прорахована технічно; педагогічна культура вчителя є відкритою системою, тому відповідає основним положенням синергетики.

Синергетичний та системний підходи актуалізують особистісно-орієнтовану парадигму розвитку вчителя.

Особистісно орієнтований підхід має свою наукову передісторію – його становлення припадає на кінець минулого століття. Цей підхід представлений такими ученими, як: Г. Балл [3], І.Бех [8], Г. Васянович [31], О. Дубасенюк [61], Г. Костюк [90], С. Сисоєва [184] та ін. Специфіка особистісно-орієнтованого підходу полягає в тому, що особистість розглядається як суб'єкт, розвиток якого відбувається у процесі освітньої діяльності; при цьому освітня діяльність

здійснюється з максимальним урахуванням інтересів, здібностей і психологічних особливостей учасника освітнього процесу.

Особистісно орієнтований підхід тісно пов'язаний з культурологічним тому, що ці підходи визначають гуманістичну орієнтацію освітнього процесу. На думку М.Бастун, ці підходи різняться тим, що культурологічний передбачає створення культурного середовища, яке впливає на освітній процес, а особистісно-орієнтований залучає психологічні методики і техніки з метою розвитку учасника освітнього процесу [4].

Теоретичні засади особистісного підходу до освітнього процесу та розвитку особистості в ньому розроблялися А. Маслоу [237] і К. Роджерсом [170] з точки зору гуманістичної психології, яка акцентувала увагу на неповторності особистості, її унікальності [170].

Особистісно-діяльнісний підхід щодо розвитку педагогічної культури вчителя з одного боку, дає можливість розмежувати індивідуальну та спільну діяльність у сфері освітнього процесу; а з іншого боку – забезпечує цілісність процесу розвитку педагогічної культури. Співвідношення особистісного й діяльнісного аспектів означеного підходу представлено у табл. 1.3.

Таблиця 1.3

Співвідношення особистісного й діяльнісного аспектів у розвитку педагогічної культури вчителя

Особистісний аспект	Діяльнісний аспект
Врахування індивідуальних характеристик, рівня знань, професійних умінь і навичок у процесі розвитку педагогічної культури	Розвиток педагогічної культури вчителя в діяльності: навчальної, виховної, комунікативної, організаційної, дослідницької, проектувальної та інші

Варто зазначити про існування тісного взаємозв'язку особистісного та діяльнісного підходів до розвитку педагогічної культури вчителя в системі методичної роботи. У зв'язку з цим заслуговує уваги думка О. Кучерявого, який вважає, що «особистісний розвиток педагога виконує функцію базового

складника, першоджерела професійного і професійно-культурного акмеологічного поступу як носіїв специфічних неповторних властивостей, ціннісного потенціалу для взаємозв'язку між собою» [99, с. 156].

Отже, методологічні засади особистісно-діяльнісного підходу дозволяють аналізувати розвиток педагогічної культури вчителя, його життєве й професійне самовизначення та культурну ідентифікацію. Визначимо принципи особистісно-діяльнісного підходу до формування педагогічної культури вчителя в системі освіти:

1. Принцип неповторності (розвиток педагогічної культури визначається в полі особистісних інтересів, цінностей, культурного середовища кожного педагога).

2. Принцип дослідницького підходу до професійно-педагогічної діяльності (реалізація дослідницьких вмінь й навичок кожного вчителя – виходячи з його індивідуальних можливостей).

3. Принцип отримання позитивних емоцій від педагогічної діяльності (можливість розвивати власну педагогічну культуру, отримуючи задоволення результатом).

4. Принцип залежності індивідуального професійного зростання вчителя від особистісного розвитку учнів (втілення принципів педагогіки партнерства).

5. Принцип розвитку педагогічної культури вчителя шляхом подолання бар'єрів і труднощів у професійній діяльності (реалізація синергетичної моделі педагогічної освітньої діяльності вчителя шляхом ускладнення професійної діяльності та накопичення варіативних флуктуацій).

Важливою для нашого дослідження вважаємо думку М. Варія щодо виокремлення трьох типів фахівців [30], для розуміння особистісного і діяльнісного контексту щодо розвитку педагогічної культури вчителя. Ми розробили наступну класифікацію педагогів:

1) *енергійні* – педагоги, які прагнуть швидкого професійного зростання, самовдосконалення, розвитку своєї педагогічної та професійної культури, мають високо розвинені організаційні здібності;

2) *інертні* – педагоги, що досить пасивно нарощують свій педагогічний культурний потенціал, не схильні до опанування і використання педагогічної інноватики, майже не виходять за межі своїх функціональних обов'язків, залишаються в межах того культурного шаблону, який вважають найбільш прийнятним з часів свого особистісного становлення;

3) *варіабельні* – педагоги, які розширяють межі своєї педагогічної культури тільки в ситуаціях індивідуального професійно-педагогічного ризику чи внаслідок тиску зовнішніх обставин; мотивацією розвитку педагогічної культури виступає бажання уникнути негативних наслідків, наприклад, втратити роботу.

Аналіз специфіки особистісного й діяльнісних аспектів розвитку педагогічної культури вчителя дозволяє стверджувати, що вона корелює з різними видами компетентностей. Це зумовлює доцільність використання компетентнісного підходу до вивчення розвитку педагогічної культури вчителя.

Варто зазначити, що компетентнісний підхід (І. Бех [9], В. Луговий [106], О. Пометун [150], Л. Хоружа [218] та ін.) активно застосовується в європейській системі освіти [148]. У Концепції нової української школи компетентнісний підхід заявлений як реалізація цілей Болонського процесу [126].

Взаємозв'язок між компетентнісними засадами професійної діяльності педагога (за Дж. Равеном) [244] та рівнем його педагогічної культури представлено у табл. 1.4.

Таблиця 1.4

Взаємозв'язок між компетентнісними засадами професійної діяльності педагога та рівнем його педагогічної культури (за Дж. Равеном [244])

Компетентнісні засади професійної діяльності вчителя	Їх вплив на розвиток педагогічної культури педагога
1	2
Усвідомленість необхідності та важливості професійного розвитку	Ця компетентність відображає мотиваційну та ціннісну сфери і є показником сформованої педагогічної культури
Власна відповідальність за результати професійного розвитку	Ця компетентність відображає діяльнісний та компетентнісний аспекти розвитку педагогічної культури

Продовження табл. 1.4

1	2
Усвідомлення проблем і готовність до їх вирішення	Ця компетентність як складова педагогічної культури визначає вміння критично осмислювати освітню діяльність, знаходити та усувати помилки і системні недоліки
Уміння аналізувати нові професійні педагогічні ситуації й застосовувати наявні знання для цього аналізу	Ці вміння визначають когнітивний контекст, гнучкість мислення педагога
Здатність конструктивно взаємодіяти з іншими суб'єктами педагогічно-професійної діяльності	Ця здатність визначає комунікативний і атрибутивний контекст

Грунтовне дослідження проблеми розвитку педагогічної культури передбачає розмежування понять «педагогічна компетентність» і «педагогічна культура». Виходячи з наукових досліджень А. Донцова [51], І. Зязюна [136], І. Ісаєва [76], В. Козакова і Л. Дзвінчук [86], О. Лавріненко [102; 103], І. Міщенко [120], Н. Мукач та І. Грогодзи [121], В. Пилипчука [139], Л. Пуховської [162], Н. Сергієнко [180], Т. Федірчик [211–213], С. Перрі (Parry) [242] та ін., можна зробити висновок про те, що педагогічна компетентність є необхідним підґрунтям для розвитку педагогічної культури.

Це підтверджує своїми дослідженнями І. Шмиголь [221], яка виділяє в структурі педагогічної компетентності сукупність складників, які, на нашу думку, безпосередньо пов'язані з педагогічною культурою вчителя: «1) етичні установки вчителя; 2) система психолого-педагогічних знань учителя; 3) система знань свого навчального предмета, (пов'язана з ступенем педагогічної культури на рівні когнітивного її компонента); 4) загальна ерудиція, (відображає рівень загальної культури педагога); 5) засоби розумових і практичних дій (підтверджують діяльнісні засади педагогічної культури вчителя); 6) професійно-особистісні якості (безпосередньо пов'язані з рівнем педагогічної культури вчителя)» [221].

У компетентнісному аспекті педагогічна культура вчителя складається із соціальної, особистісної, інформаційної, комунікативної, ініціативної,

продуктивної, моральної та психологічної компетентностей. Сукупність цих компетентностей визначає рівень розвитку педагогічної культури і забезпечує її системний характер.

Варто зазначити, що компетентнісний, діяльнісний, культурологічний аспекти розвитку педагогічної культури вчителя відображають систему професійно-педагогічних та особистісних цінностей вчителя.

Педагогічна аксіологія розглядає це поняття в межах спеціальної галузі знань, яка поєднує в собі філософські, соціологічні, історичні та культурологічні основи формування та розвитку системи цінностей на індивідуальному, груповому та загальнокультурному рівні. Аксіологічні засади освітнього процесу, соціалізації особистості розглядаються досить широко в наукових роботах І. Батрун [5], І. Беха [9], М. Боришевського [26], С. Вітвицької [33], О. Вознюка [36], Я. Воленського (Woleński) [253], О. Дубасенюк [61], І. Зязюна [69], Р. Інгарден (Ingarden) [232], Т. Калюжної [77], М. Рокича [251], М. Савостьянова [173], Л. Султанової [201] та інших.

Слід зауважити, що аксіологічний підхід дозволяє розглянути педагогічну культуру вчителя як систему ціннісних установок. Розвиток педагогічної культури вчителя як наукова проблема в ситуації постійного реформування освітнього процесу набуває міждисциплінарного характеру: його вивчення відбувається не лише педагогами і психологами, а й соціологами, філософами, правниками тощо. Аксіологічна функція, на думку І. Батрун, передбачає реалізацію гносеологічної складової [5, с. 245]

Достатньо активно досліджуються проблеми впливу культурного середовища на розвиток різноманітних індивідуальних якостей вчителя. Так, ґрунтовний аналіз культурологічних засад педагогічної культури вчителя проведено А. Кребером і К. Клакхоном (Kroeber, Kluckhohn) [234].

Г. Тимошко акцентує важливість інноваційної спрямованості професійної діяльності вчителів, а також розвиток креативності, тобто творчого підходу до організації освітнього процесу [208, с. 180].

У словниково-довідникової літературі культурологічний підхід визначається як «методологія, яка надає можливість пізнавати й перетворювати педагогічну реальність передовсім на аксіологічних засадах. Зазначений підхід розглядає освіту як культурний процес у культурному середовищі, а метою освіти є культурний саморозвиток і самовизначення особистості в аксіологічному просторі» [187]. Вважаємо зазначений підхід важливим, оскільки саме культурний чинник дозволяє людині переживати цінності емоційно глибше.

Розробка проблеми розвитку педагогічної культури у межах культурологічного підходу здійснюється у наукових працях В. Гриньової [49; 50], А. Донцова [60], І. Зязюна [56], А. Кошель і В. Кошель [91], А. Кузьмінського [171], О. Кучерявого [100], Т. Стрітьєвич [200] та інших. Так, О. Савченко, зокрема, наполягає на ціннісному смислі культурологічного підходу до педагогічно-професійної діяльності вчителя [176].

Підтримуючи такий погляд, ми вважаємо, що доречною до розвитку педагогічної культури вчителя є і проблема розвитку його цінностей. На нашу думку, компетентнісний, діяльнісний, культурологічний аспекти розвитку педагогічної культури вчителя відображають систему професійно-педагогічних та індивідуальних цінностей вчителя. Це зумовлює важливість аксіологічного підходу.

Аксіологічний підхід дозволяє з'ясувати роль цінностей у процесі формування педагогічної культури. Розглядаючи педагогічну культуру вчителя з аксіо-акмеологічних та аксіо-культурних позицій, О. Кучерявий пов'язує професійно-культурний розвиток вчителя з підвищенням педагогічного професіоналізму [99, с. 157]. З цим суголосна думка Г. Улунової, яка визначає професійну культуру вчителя як «комплексне динамічне особистісне утворення професіонала, що зумовлює високі якісні показники професійно-особистісного зростання та самореалізації суб'єкта професійної діяльності» [210, с. 21].

Варто зазначити, що педагогічні цінності є особливою категорією цінностей. Цей феномен досліджує окрема галузь наук про освіту – педагогічна аксіологія, теоретичний фундамент якої складають наукові праці українських учених (І. Бех [7], І. Зязюн [72] та інші). Г. Михайлицин і О. Кондур наголошують на превалюванні у системі педагогічних цінностей акмеологічних, тобто тих, що пов'язані з розвитком і вдосконаленням [118].

Враховуючи дослідження С. Матяж і А. Березянської [116], ми маємо поділ педагогічних цінностей на групи: соціально-педагогічні, колегіально-педагогічні та індивідуально-педагогічні. Зв'язок означених видів цінностей з педагогічною культурою вчителя представлено у табл. 1.5.

Таблиця 1.5

Зв'язок педагогічних цінностей з педагогічною культурою

Педагогічні цінності	Відображення у педагогічній культурі
Соціально-педагогічні цінності	Ідеї, правила, норми і традиції, які існують у суспільстві стосовно освіти
Колегіально-педагогічні цінності	Цінності певних педагогічних колективів, об'єднань і спільнот
Індивідуально-педагогічні цінності	Індивідуальна система цінностей вчителя

Отже, педагогічна культура вчителя пов'язана з усіма трьома різновидами педагогічних цінностей.

На нашу думку, система педагогічних цінностей в аксіологічному аспекті може бути представлена в єдності кількох видів цінностей:

- 1) цінності статусу (відображають визначення вчителем себе в освітньому середовищі, усвідомлення своєї ролі і місця в суспільному розподілі праці);
- 2) цінності взаємодії (відображають потребу вчителя у взаємодії з усіма учасниками освітнього середовища);
- 3) цінності загальної культури (відображають творчий саморозвиток, усвідомлення цінностей світової культури);

4) цінності професійні (відображають позитивну мотивацію до здійснення педагогічної діяльності, змін в освіті, отримання задоволення від своєї діяльності тощо);

5) цінності раціональні (відображають усвідомлення значущості матеріального забезпечення, заохочення й оплати своєї праці, розуміння можливостей свого зростання тощо).

Таким чином, на розвиток педагогічної культури вчителя здійснюють свій вплив вищезазначені види цінностей: статусу, взаємодії, загальнокультурні, професійні та раціональні, що загалом визначають аксіологічну складову процесу розвитку означеної культури.

Ми обґрунтували необхідність застосування аксіологічного підходу до розвитку педагогічної культури вчителя як такого, що надає можливість здійснювати інтерпретацію цінностей, які визначають індивідуальну позицію педагога в контексті його педагогічної культури. Ми визначили зв'язок педагогічної культури вчителя з соціально-педагогічними, колегіально-педагогічними та індивідуально-педагогічними цінностями. Представили відображення основних видів цінностей в педагогічній культурі вчителя.

Отже, дослідження розвитку педагогічної культури вчителя потребує використання системи методологічних підходів. Компетентнісний підхід дозволяє дослідити компетентності вчителя як складові педагогічної культури. Культурологічний підхід – взаємозв'язок між загальною та педагогічною культурою. Особистісно орієнтований і діяльнісний підходи надають можливість зосередитися на індивідуальних особливостях вчителя у професійній діяльності. Аксіологічний акцентує ціннісні настанови педагога та їх вплив на рівень професійної культури.

Використання комплексу методологічних підходів до аналізу проблеми розвитку педагогічної культури вчителів зумовлено складністю і багатоаспектністю цього феномена. У дослідженні використовуються: системний підхід як загальнофілософський; культурологічний підхід як

загальнонауковий; компетентнісний, культурологічний, аксіологічний та синергетичний підходи як спеціально наукові. Обрана методологія сприяє узагальненню знань про розвиток педагогічної культури вчителя як інтегративної характеристики його особистості й діяльності.

1.2 Зміст і структурно-критеріальна характеристика педагогічної культури ліцею як професійної компетентності

Методологічні засади, які ми описали вище, інтерпретацію поняття «культура» у різних наукових парадигмах, серед яких, безумовно, головною є педагогічна.

Феномен «культура» – складний, багатозначний, різнобічний. До завдань нашого дослідження входило на основі аналізу комплексу дефініцій культури сформулювати визначення поняття «педагогічна культура вчителя ліцею».

Якщо звернутися до лінгвістичної історії слова «культура», то ми бачимо, що воно походить від латинського «cultura» що означає обробіток, обробка ґрунту [115, с. 37]. Однак, у сучасній українській мові значення поняття культури – це «оброблення, виховання, створення, формування, розвиток, шанування» [115, с. 39]. Стосовно людини культура передбачає вихованість, освіченість.

Генезу поняття «культура» ми можемо охарактеризувати таким чином. Марк Порцій Катон (234–149 рр. до н.е.) ще веде мову про обробку ділянки; Цицерон (106–43 рр. до н.е.) розумів культуру як мудрість, філософію. В епоху Середньовіччя слово «культура» продовжує існувати у значенні землеробства («agri cultura»). С. Пуфендорф (1632–1694 рр.) використовував термін для позначення духовного світу людини; розвинув його думку І. Гердер (1744–1803 рр.), називаючи культуру результатом і стимулом розвитку суспільства; Г. Сковорода (1722–1794 рр.) знайшов у культурі три світи: світ природи; людська спільнота; «світ символів». Г. Гегель (1770–1831 рр.) розглядає

еволюцію людства; Е. Тайлор (1832–1917 рр.) розглядав культуру як сукупність вірувань, традицій, мистецтва, звичаїв тощо [108, с. 6].

Американські науковці А. Кребер і К. Клакхон (Kroeber, Kluckhohn) у 1952 р. у дослідженні, присвяченому огляду концепцій і визначень культури, наводять понад півтори сотні трактувань. Нині ця праця вважається найактуальнішою й найавторитетнішою з означеної проблеми [234].

Не дивлячись на те, що поняття «культура» має велику кількість визначень, можна виділити основні положення (табл. 1.6).

Таблиця 1.6

Зміст основних складових поняття «культура»

Основні положення	Зміст
Сутність культури	Гуманістична, людинотворча, яка походить з конкретизації загальнолюдських цінностей стосовно кожної людини
Продукт і одночасно творець культури	Людина
Головне джерело культури	Діяльність людини
Культура	1) Способи і результати діяльності людини; 2) механізм регуляції людини і суспільства; 3) спосіб існування людини, її активності

Аналіз змісту складових поняття дозволяє зрозуміти, чому культура тлумачиться досить по-різному, а також причини використання терміна у різних галузях знання.

Варто зазначити, людина культури – це гуманна особистість. Особливої актуальності це набуває в освітній сфері, адже навчання передбачає повагу до учня.

Звернемося до поняття «педагог», яке з'явилося в Афінійській державі. Вважається, що першим його використав Платон. Вже в ту історичну епоху вчитель мав бути носієм ідей краси та добра, справедливості та культури поведінки і спілкування. Від педагога вимагали наступних характеристик:

коректності, педагогічного такту, витончених форм впливу, розважливості, стриманості та доброти. Підґрунтям впливу на учня вчитель мав передбачати етику, а сенсом розвитку вважати моральне самовдосконалення [83, с. 16–29].

На думку Я. Коменського, вчителем може бути тільки людина високої культури, освіченості, моральності. І. Песталоцці, розвиваючи погляди Я. Коменського, стверджував, що внутрішній розвиток збуджує в людині жагу пізнання.

А. Дістервег визначав два взаємопов'язаних принципи навчання – природовідповідності й культуру відповідності [229].

У другій половині XIX століття наукова думка осмислює постать педагога, зокрема, у педагогічній теорії К. Ушинського головне місце посідає особистість учителя. Класик педагогічної науки підкреслював, що учитель може виховувати і навчати до тих пір, поки приділяє увагу своєму професійному зростанню; також педагог наголошував, що кожен наставник повинен не тільки уміти викладати, але важливі його характер, безпосередність і переконання [49, с. 78].

Міцний зв'язок між педагогікою і культурою підкреслював. П. Блонський, зауважуючи: «якщо викладання – професія, то ця професія – культуробудівництво» [83].

Отже, у педагогічній думці від часів античності до XX століття сформувалося чітке уявлення про особливу культуру педагога, яка є запорукою успішності освіти. Вимоги до професійної культури вчителя висувалися завжди.

Варто підкреслити, що автором терміну «педагогічна культура» був наш видатний земляк В Сухомлинський, який визначає її як «високий рівень опанування соціокультурними цінностями людства» [203, с. 46].

Сучасна доба лише посилює вимоги щодо рівня педагогічної культури. За ствердженням І. Зязюна, «високе звання «вчитель» набуває свого справжнього змісту лише тоді, коли воно єдине з поняттям культури» [72, с. 147].

Українські дослідники репрезентують різні підходи до педагогічної культури. В. Гриньова звертає увагу на аксіологічний аспект, пропонуючи таку дефініцію: «педагогічна культура вчителя – це діалектична інтегрована єдність педагогічних цінностей, а саме: цінностей-цілей й цінностей-мотивів; цінностей знань; технологічних цінностей; цінностей-властивостей; цінностей відношень» [50, с.17]. Вчена називає їх осями координат, на основі яких модель педагогічної культури приймає форму, «які спрямовують і коригують у соціальному, духовному, професійному, особистісному просторі діяльності учителя, його професіоналізм» [50, с.17].

В. Сухомлинський, досліджуючи педагогічну культуру, визначив такі її характеристики: жива, творча педагогіка щоденної творчої праці; педагогіка техніки і технології взаємодії майстра й об'єкта його праці; педагогіка багатогранності, різноманітності, відточеності, зразкового стану інструментів творчості [203].

Вчені фокусують увагу на структурних компонентах педагогічної культури. В. Сухомлинський до її змісту відносить такі складові: глибокі, ґрунтовні знання вчителем свого предмета; уміння педагога доторкнутися до розуму та серця дітей; реалізації вчителем гуманних засад у вихованні; самокритичність та висока вимогливість до себе; мовленнєва культура вчителя; здатність педагога бути дослідником [203].

П. Щербань вважає, що педагогічна культура складається з таких компонентів: «педагогічна майстерність і прагнення до постійного самовдосконалення; культура мовлення і педагогічного спілкування; досконале володіння всіма складовими педагогічної техніки; педагогічна етика і педагогічний такт; духовна культура вчителя, в основі якої лежить його художньо-естетична культура; любов до дітей і педагогічної праці, здатність до педагогічної імпровізації; уміння і навички вільно поводитися, емоційно висловлювати свої почуття, думки, радість, гнів, захоплення тощо; перцептивні

та сугестивні здібності; педагогічний оптимізм, об'єктивність, урівноваженість та вимогливість» [222, с. 22].

Узагальнена структурна схема педагогічної культури подана на рис. 1.1.

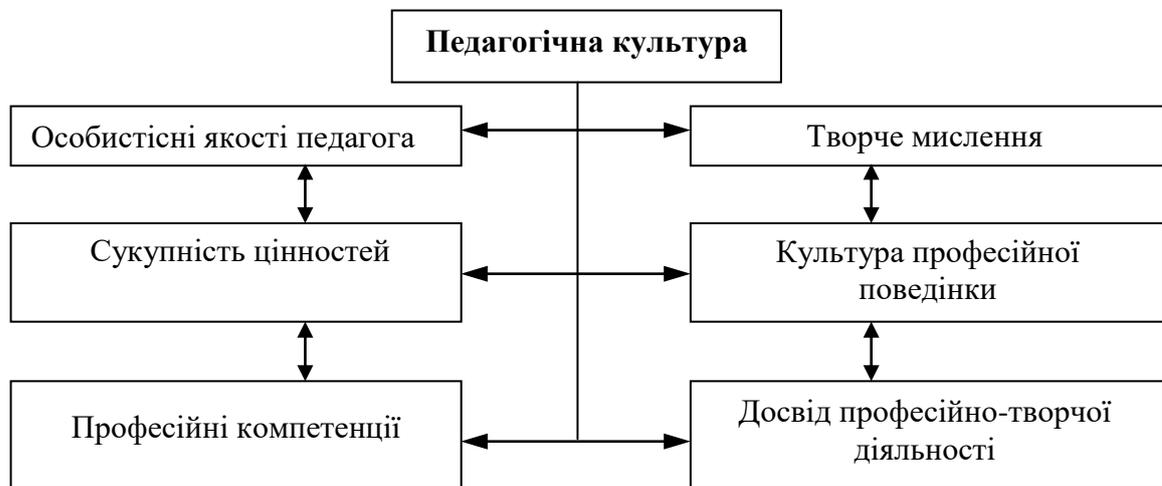

Рис. 1.1 Структурна схема складових педагогічної культури

В. Андрущенко, один із авторів Педагогічної Конституції Європи акцентує, що новий учитель має бути наставником, а не контролером. За думкою вченого, новий вчитель має бути налаштований на толерантну комунікацію з усіма учасниками освітнього процесу [1, с. 11].

У сучасній педагогічній науці педагогічна культура розглядається у різних аспектах. Педагогічна культура вчителя як актуальна наукова проблема є об'єктом численних наукових розвідок: вона досліджується в аспекті теорії та методології освіти (В. Буряк [27], В. Гриньова [49], Ю. Смаковський [188]); як інтеграційна якість особистості педагога (О. Попенко [151]); компонент професійного становлення вчителя [Л. Пуховська [162], В. Радул, В. Кравцов, М. Михайліченко [167]); особистісний і соціальний феномен (Г. Горбачова [45]); елемент аксіосфери (Н. Сегеда [178]).

Г. Тимошко, досліджуючи організаційний аспект культури, наполягає на тому, що «шкільна організаційна культура є окремим напрямом розвитку загальної культури, тому вона має таку саму місію, тільки у звуженому варіанті.

Місія шкільної організаційної культури — задовольняти потреби членів шкільного колективу: духовні, організаційні, потреби у згуртованості, наявності смислу, у причетності до світового прогресу, до забезпечення добробуту держави тощо» [206, с. 151].

Формування професійної культури вчителя пов’язується науковцями з системою методичної роботи (І. Горбачова [44]), адже саме ця складова діяльності педагога найбільш сприяє його професійному розвитку. У табл. 1.7 представлено узагальнення досліджень педагогічної культури вчителя.

Таблиця 1.7

Система досліджень педагогічної культури вчителя

№ з/п	Зміст проблематики дослідження	Дослідники
1	2	3
1	Педагогічна та професійно-педагогічна культура вчителя	М. Букач (1999) [27]; В. Буряк (2005) [28]; В. Гриньова (2000) [40]; Г. Михайлін (2004) [117]; О. Попенко (2012) [151]; В. Радул (2000) [167]; М. Скрипник (1996) [185]; Ю. Смаковський (2016) [188] та ін.
2	Види професійно-педагогічної культури вчителя, зокрема: <ul style="list-style-type: none"> • емоційна культура; • комунікативна культура та культура спілкування; • інформаційна культура; • еколого-валеологічна культура; • управлінська культура; • графічна культура; • естетична культура; • дидактична культура; • політична культура; • рефлексивна культура; • духовно-моральна культура; 	Т. Роман (2016) [172]; Т. Стас (2014) [198]; О. Гаврилюк (2007) [40]; С. Довбенко (2014) [57]; Т. Бабенко (2008) [2]; Ю. Бойчук (2010, 2013) [24; 25]; С. Івашенко (2004) [74]; Н. П’ясецька (2004) [166]; Н. Ясінська (2001) [224]; А. Губа (2010) [52]; Г. Тимошко [206–208]; П. Буянов (2008) [29]; І. Зайцева (2001) [68]; В. Гриньов (2002) [48]; С. Грицай (2009) [51]; Г. Дегтяр (2006) [54]; А. Донцов (2008) [60];

Продовження табл. 1.7

1	2	3
	<ul style="list-style-type: none"> • дослідницька культура; • технологічна культура; • аксіологічна культура; • світоглядна культура; • інтелектуальна культура 	<p>В. Кудрявцева (1996) [96];</p> <p>В. Подрезов (2003) [148];</p> <p>І. Луценко (2011, 2013, 2014) [109–111];</p> <p>С. Прийма (2006) [152];</p> <p>Ю. Соловйова (2006) [181];</p> <p>В. Смікал (2002) [189];</p> <p>К. Тамбовська (2013) [204]</p>

У сучасній педагогічній науці існують три основних підходи до розкриття змісту поняття «педагогічна культура»:

1) педагогічна культура як вияв педагогічної майстерності, яка набувається у процесі професійної діяльності педагога (І. Зязюн (2008) [72], М. Скрипник (1996) [183], В. Сухомлинський (1977) [203] та ін.);

2) педагогічна культура як система цінностей, яка формується в процесі професійної підготовки (В. Гриньова (2001) [49], А. Кузьмінський (2010) [180] та ін.);

3) педагогічна культура як частина загальнолюдської культури (Т. Федірчик (2015) [213], П. Щербань (2010) [222] та ін.).

У графічному вигляді ці підходи до визначення педагогічної культури представлено на рис. 1.2.

Рис. 1.2 Підходи до визначення педагогічної культури

Варто зауважити, що в усіх трьох визначеннях спільним є те, що педагогічна культура формується у процесі педагогічної діяльності і є характеристикою педагогічного процесу.

С. Вітвицька підкреслює, що педагогічна культура, одна з найважливіших складових суспільства, зумовлена специфікою спрямованості педагогічної діяльності вчителя на виховання наступних поколінь, які будуть відтворювати і збагачувати культуру суспільства. Вчена простежує певну послідовність: формування духовної культури передуює розвиткові професійної культури, а остання – педагогічної культури [34]. Отже, педагогічна культура є складовою загальної професійної культури педагога, тобто, педагогічна культура є видовим поняттям відносно родового поняття професійної культури.

Концептуальні зміни у розумінні педагогічної культури пов'язані з євроінтеграційними процесами в українській освіті. Відповідно до положень Педагогічної Конституції Європи, основними педагогічними цінностями виступають: толерантність, демократія, миролюбство, екологічна безпека, права людини і солідарність, милосердя і совість, відповідальність. Новий вчитель повинен бути здатним до розвитку толерантності, зваженості і миролюбності; утвердження екологічного світогляду; виховання поваги до прав людини, демократії і солідарності; співпраці із представниками різних релігійних конфесій [135, с. 4].

За Концепцією НУШ місія школи – «допомогти розкрити та розвинути здібності, таланти і можливості кожної дитини на основі партнерства між учителем, учнем і батьками» [127, с. 14].

Акцент робиться на реалізації положень педагогіки партнерства, заснованої на гуманізмі, розвивальному суб'єкт-суб'єктному спілкуванні, доброзичливому і позитивному ставленні, довірі, розподіленому лідерстві та принципах соціального партнерства.

Упровадження концептуальних принципів Нової української школи залежить від рівня професійної культури педагогів.

У сучасній педагогічній науці спостерігається паралельне використання понять «культура вчителя», педагогічна, професійно-педагогічна, професійна культура тощо. Виокремлюються і ґрунтовно досліджуються різноманітні

різновиди педагогічної культури, зокрема, емоційна культура, комунікативна культура та культура спілкування, інформаційна культура, еколого-валеологічна культура, управлінська культура, графічна культура, естетична культура, дидактична культура, політична культура, рефлексивна культура, духовно-моральна культура, дослідницька культура, технологічна культура, аксіологічна культура, світоглядна культура, інтелектуальна культура тощо. Таким чином, педагогічна культура вчителя може проявлятися у різноманітних сферах професійної діяльності.

Склад педагогічної культури вчителя, як професійної складової, ми бачимо в наступних структурних компонентах (рис. 1.3):

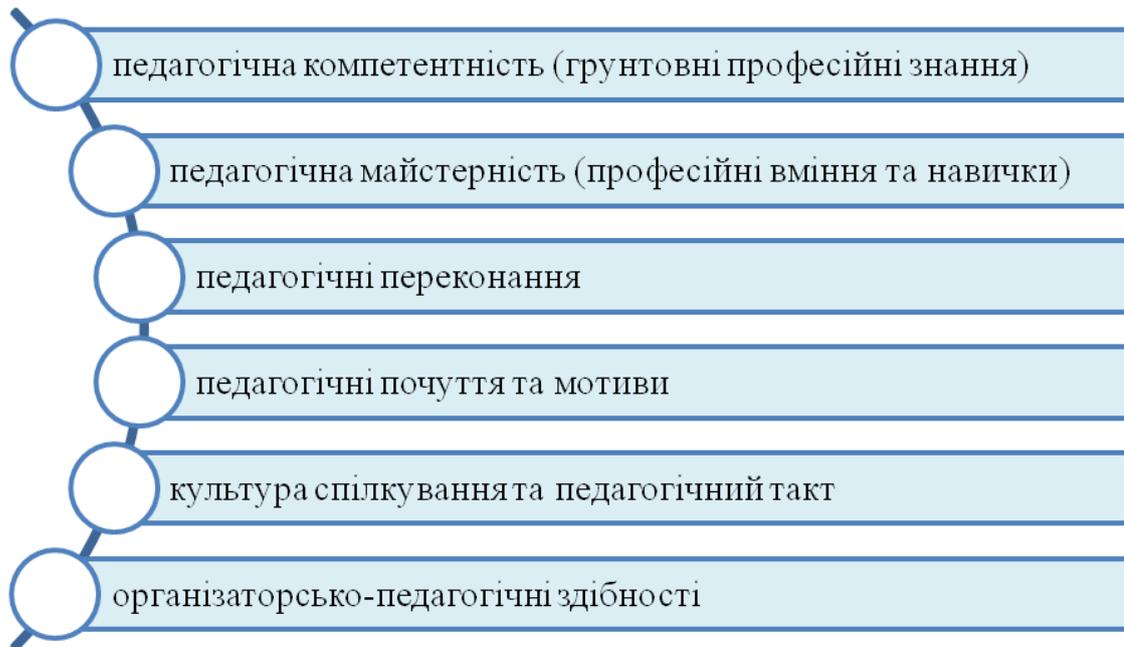

Рис. 1.3 Склад педагогічної культури вчителя

Кожний компонент педагогічної культури як професійної складової містить певні взаємопов'язані елементи.

Згідно з «Рекомендаціями до побудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладі загальної середньої освіти» [23], педагогічні працівники повинні забезпечувати власний професійний розвиток і підвищення кваліфікації.

Важливим компонентом є організаторсько-педагогічні здібності працівника освітньої сфери. За влучним висловом Г. Тимошко, «організаційна культура і є результатом нового педагогічного мислення, нової філософії як системи оновлених поглядів на навчально-виховний процес. Організаційна культура школи – це така система життя шкільного колективу, коли панує ініціатива, організація, реалізація пріоритетних завдань, коли вчителі та учні знають, що і як їм робити, коли є взаємна повага, взаємодопомога, вимогливість, емпатія, альтруїзм тощо» [207, с. 142].

Оскільки у фокусі нашого дослідження є педагогічна культура вчителів ліцеїв, то варто зупинитися на її специфічних особливостях. Згідно з Концепцією «Нова українська школа» (2016), ліцей – це заклад освіти III рівня, що забезпечує профільну середню освіту. З цього визначення випливають дві характерні особливості ліцею, що відрізняють його від інших ЗЗСО: профільність (тобто поглиблене вивчення певних предметів) та робота з певною віковою категорією (молоддю від 15 до 18 років) [127].

Варто зазначити, що своєрідність проблеми розвитку педагогічної культури вчителів ліцеїв пов'язана зі специфікою професійної діяльності вчителя ліцею в системі методичної роботи порівняно з іншими педагогами. Вона полягає в широкій палітрі навчальних дисциплін ліцею, інтеграції предметів, профільних напрямках вивчення предметів; високій кваліфікації вчителя, який постійно оновлює предметні та методичні знання, залишаючись при цьому педагогом-фасилітатором, що сприяє особистісному становленню старших школярів в цей найбільш сенситивний для прийняття найважливіших визначень та рішень, пов'язаних з майбутнім періодом їхнього життя. Отже, тільки розвиток педагогічної культури, як професійної складової, може забезпечити вчителю досягнення вершин професійної майстерності в системі методичної роботи і максимальну самореалізацію.

У зв'язку з цим вважаємо, що склад педагогічної культури вчителя ліцею порівняно зі складом педагогічної культури вчителя взагалі дещо видозмінюється: додаються нові компоненти, уточнюються існуючі (рис. 1.4).

До складу педагогічної культури вчителя ліцею входить додатковий компонент, а саме – вміння проводити науково-дослідницьку роботу та керувати нею. Організація наукової роботи є обов'язковою умовою профільної школи – вчитель ліцею має сам бути науковцем і долучати до наукової діяльності учнів, тобто він повинен знати наукову проблематику своєї галузі знань, методологію наукових досліджень, правила академічного письма, норми академічної доброчесності тощо.

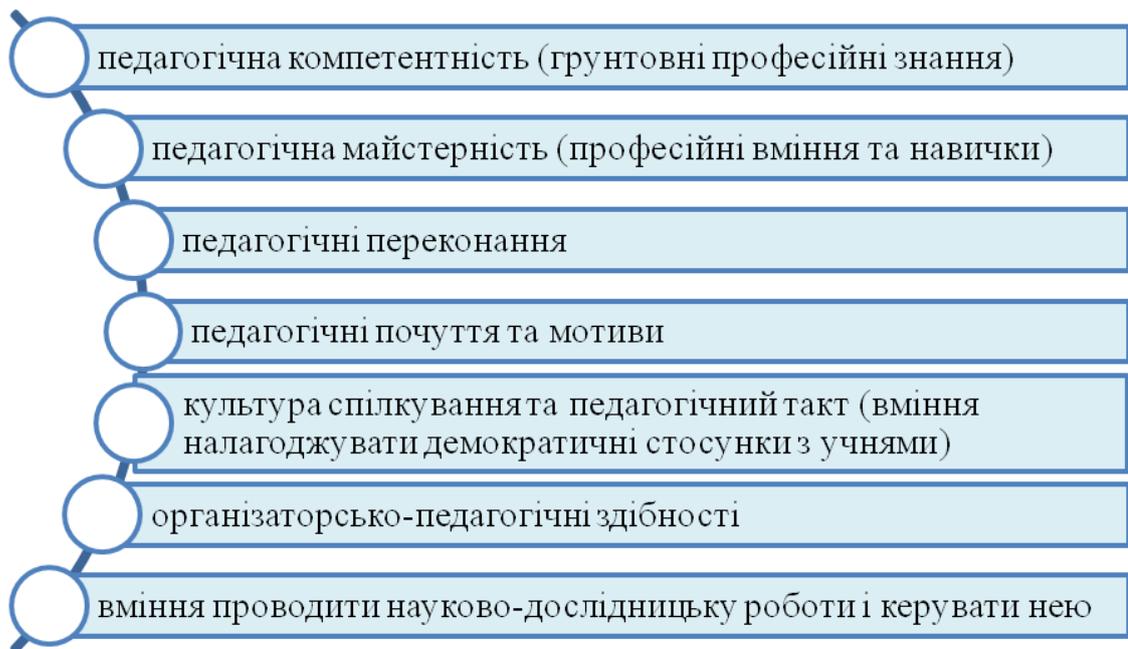

Рис. 1.4 Склад педагогічної культури вчителя ліцею

Крім того, така складова, як культура спілкування та педагогічний такт дещо уточнюється – вчитель ліцею має вміти налагоджувати демократичні стосунки з учнями, адже він працює, зокрема, з віковою категорією молоді. Демократичний формат якнайкраще відповідає педагогіці партнерства, відповідає нормам відносин у вищій школі, сприяє самореалізації учня,

допомагає підготувати молодь до подальшої професійної і громадської діяльності.

Розуміння сучасної педагогічної культури вчителя ліцею базується на передовому зарубіжному досвіді, зокрема, на результатах реформування освітньої системи у Республіці Польща. Зasadничим принципом цього реформування є зміна ролі вчителя в процесі навчання і відхід від застарілих дидактичних практик [131]. Вивчення польського досвіду реформування показує, що в основу шкільної освіти покладено принципи здоров'язбережувального виховання [186; 248]. Ці засадничі принципи необхідно мати на увазі про розробці методичних основ підвищення педагогічної культури вчителів, адже збереження здоров'я нації є місією сучасної школи.

Отже, ми пропонуємо наступну дефініцію педагогічної культури вчителя ліцею – це сукупність морально-духовних якостей і цінностей особистості, професійних знань, умінь та навичок (педагогічної компетентності та педагогічної майстерності в системі методичної роботи), Soft skills та Hard skills, результатом якої є упровадження інноваційних педагогічних технологій, зокрема, педагогіка партнерства, які сприяють гармонійному розвитку учнів, в тому числі, підготовці їх до навчання у вищій школі та провадження науково-дослідницької діяльності.

Оскільки об'єктом нашого дослідження є розвиток педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи, доцільним вважаємо розглянути більш докладно сутність поняття «розвиток».

У філософських дослідженнях аналіз сутності поняття «розвиток» ґрунтується на діалектичному вченні Гегеля і визначається як процес та результат цілісної системи змін [216, с. 47]. У психолого-педагогічній літературі під розвитком розуміється «процес зміни у свідомості та поведінці особистості» (І. Пальшкова) [133], особистості до себе, природи, соціуму (Дж. Кугл (Kuhl) [235]).

Педагогічна культура – не природжена якість. Учитель повинен постійно працювати над собою. Чинниками розвитку педагогічної культури вчителя ліцею як професійної складової можуть бути:

- належний рівень професійної підготовки (володіння ґрунтовними знаннями з вікової психології, дидактики, предмета, методики його викладання, інших предметів, розширення педагогічної ерудиції, збагачення професійної компетентності);

- реалізація положень педагогіки партнерства (застосування гуманістично направлених методів та засобів впливу на дітей, на себе, на батьків, на предмет, освітні цілі);

- розвиток педагогічних здібностей (дидактичних, організаційних, науково-пізнавальних, комунікативних, перцептивних, сугестивних, науково-дослідницьких, рефлексивних та ін.);

- володіння педагогічною технікою;

- розвиток умінь позитивного впливу;

- створення позитивних стимулів для сприйняття учнів;

- вивчення передового педагогічного досвіду.

Вважаємо, що сформованість професійних цінностей формує в учителів ліцеїв мотивацію до педагогічної та методичної діяльності, надихає на творчість, формує модель педагогічної культури в системі методичної роботи, що слугує орієнтиром у професійно-методичному саморозвитку.

Таким, чином, педагогічна культура вчителя ліцею – це складова загальної професійної культури педагога, яка має свої специфічні структурні компоненти. Педагогічна культура вчителя ліцею пов'язана з життєвими цінностями і орієнтирами, його особистісними духовними та морально-етичними переконаннями. Вона розвивається, піддається коригуванню та відточенню. Велику роль у цьому процесі розвитку відіграють створення мотивації до самоосвіти та самовиховання.

1.3 Аналіз практики методичної роботи щодо розвитку педагогічної культури вчителів ліцеїв

Тенденції розвитку освіти в Україні зумовлюють необхідність упровадження інноваційних процесів в освітній системі, заміну застарілих шаблонних освітніх моделей та технологій творчою інноватикою.

Сучасні вимоги до педагога висвітлені в законі «Про повну загальну середню освіту»: «Педагогічними працівниками повинна бути особа з високими моральними якостями, яка має відповідну освіту, належний рівень професійної підготовки, здійснює педагогічну діяльність, забезпечує результативність та якість своєї роботи, фізичний та психічний стан здоров'я якої дозволяє виконувати професійні обов'язки в навчальних закладах середньої освіти» [160, с. 42].

Важливим для нашого дослідження є переконання академіка НАПН України, Президента асоціації ректорів педагогічних університетів Європи, одного із авторів Педагогічної Конституції Європи В. Андрущенка, що новий вчитель має постійно вдосконалювати свою педагогічну майстерність. За словами В. Андрущенка, сучасний педагог має бути дослідником, вчителем-новатором, вчителем-науковцем. Вчений впевнений, що нам вкрай потрібен такий вчитель, «для якого принцип «любити дитину» є внутрішньою душевною потребою і, який прагне його реалізації у повсякденній педагогічній діяльності» [1, с. 7–8].

Міжнародна комісія Ради Європи у програмному документі «Key Competences for Lifelong Learning» визначає політику в сфері освіти як «постійний процес збагачення особи знаннями і вміннями, формування відносин між окремими людьми, групами і народами» формулює такі її основоположні принципи:

- учитися жити разом, розвиваючи знання про інші народи, їхню історію, традиції і способи мислення;
- учитися набувати знання, що охоплюють широкі загальнокультурні знання з можливістю глибокого осмислення певної кількості дисциплін;

- збагачувати свій загальнокультурний рівень як своєрідну основу безперервної освіти, необхідний для того, щоб учитися впродовж усього життя;
- учитися жити з посиленням особистої відповідальності, здатності до самооцінювання і самоорганізації (Key Competences for Lifelong Learning, 2010) [233, с. 14–20].

Імплементация цих принципів в українську освіту вимагає нової генерації вчителів, які мислять по-новому і готові працювати в нових умовах.

З метою практичної реалізації завдань підвищення якості шкільної освіти нагальною є адаптація освітньої галузь до нових вимог.

Забезпечення реформування освітньої галузі реалізується шляхом удосконалення науково-методичної роботи в освітньому закладі через упровадження сучасних освітніх, управлінських технологій, стимулювання професійного зростання кадрів та підвищення їхньої професійної майстерності.

О. Волярська та Н. Муранова вбачають основною умовою професійного розвитку педагогів упровадження концепції неперервної освіти, тобто професійного розвитку впродовж життя [39]. Дослідниці пропонують наступну систему заходів, яку ми брали до уваги, розробляючи технологію розвитку педагогічної культури вчителів ліцеїв:

- 1) системні імплементації освітньої інноватики у зміст формальної, неформальної та інформальної неперервної освіти;
- 2) розвиток різних форм (як очних, так і дистанційних) підвищення кваліфікації педагогів [39, с. 4].

Результати дослідження дали змогу авторкам констатувати, що для викладачів необхідно створити «комплексне особистісно орієнтоване післядипломне навчання (у форматі формальної, неформальної та інформальної освіти) з метою формування готовності до підвищення результативності власної професійної діяльності» [39, с. 4].

Серед різних видів педагогічної культури, як професійної освітньої діяльності (навчання, виховання, розвиток, управління) важливе місце займає

методична робота вчителя; вона полягає в процедурі планування, конструювання, вибору й використанні засобів навчання, які потребують постійного вдосконалення.

У дослідженні І. Княжевої (2014) знаходимо таке сучасне розуміння поняття «методика»: «опис зразків діяльності; послідовність дій для досягнення необхідного результату; система методів, прийомів виконання певної дії; конкретизація та алгоритмізація методу; межа між теоретичним знанням і практичним досвідом; рефлексія та наукове обґрунтування предметної діяльності; знання про методи викладання науки» [82, с. 84].

Поняття «методична робота вчителя» також тлумачиться у педагогіці по-різному. Воно є важливим для нашого дослідження, оскільки розвиток педагогічної культури вчителів – це розвиток професійної культури вчителів шляхом їх залучення до методичної роботи у процесі їх педагогічної діяльності.

Керуючись дослідженнями науковців (Л. Пуховська, Л. Сніцар, О. Снісаренко [164]), які простежують зміни ціннісної парадигми педагогів під впливом євроінтеграційних процесів, вважаємо, що у методичній роботі вчителів необхідно розвивати усвідомленість, цілеспрямованість, продуктивність і творчість.

Зокрема, у межах нашого дослідження діяльності як методичної роботи заслуговує на увагу думка І. Жерносека, який вважає, що методична робота «спрямована на удосконалення професійних якостей педагогів, збагачення й оновлення наявної системи їх знань і умінь, розвиток їх особистісних якостей, самореалізацію у процесі професійної діяльності в поєднанні з гуманізмом (педагогіка партнерства), високою загальною культурою, активністю та комунікабельністю, творчою уявою, моральністю, самокритичністю тощо» [66, с. 6].

Науковці розкривають методичну роботу як спроектовану діяльність педагогів, спрямовану на вдосконалення існуючих та розробку нових принципів, форм і методів організації навчального процесу [154].

Методична діяльність передбачає сформованість методичної культури як складової педагогічної культури.

Погоджуємося з думкою Н. Майер, яка пропонує розглядати методичну роботу як складову професійно-педагогічної діяльності в єдності навчальної, виховної, методичної, дидактичної та науково-дослідної діяльностей. Науково-дослідна діяльність в цьому контексті передбачає вивчення методик навчання (підвищення кваліфікації, самоосвіта, вивчення передового педагогічного досвіду)» [112, с. 176].

З цим суголосна думка Н. Салиги, що методична культура поєднує навчально-методичну, науково-методичну та організаційно-методичну діяльність [177, с. 119], тобто є інтегральною для цих різновидів професійної активності вчителя. На думку Н. Кайди, методична культура є системотвірною основою професіоналізму педагога [76, с. 212].

Вважаємо, що рушійними силами розвитку педагогічної культури вчителів у системі методичної роботи є сформованість та розвиток позитивної професійної мотивації, позитивних ціннісних орієнтацій, націленості на успіх у професійній діяльності, а також, ґрунтуючись на ієрархії потреб А. Маслоу, «бажання самоповаги та загального визнання» [237].

Аналіз професійної методичної роботи педагога зумовив розуміння педагогічної культури як системної характеристики сутнісних властивостей особистості педагога, які спрямовані на самовизначення в професійній діяльності з подальшим розвитком і самовдосконаленням. Оволодіння навичками та досвідом професійної методичної діяльності становить основний зміст розвитку педагогічної культури вчителя в системі методичної роботи.

Отже, застосований нами особистісно-діяльнісний підхід розкриває розвиток педагогічної культури особистості вчителя в системі методичної роботи. Особистісна складова націлює на врахування у процесі розвитку педагогічної культури вчителів у системі методичної роботи системи цінностей і норм, мотивації, індивідуальних здібностей тощо; діяльнісна складова

визначає здатність творчо використовувати інноваційні методичні нароби і генерувати власний методичний продукт.

У рамках нашого дослідження необхідно звернути увагу на Концепцію «Нова українська школа», яка чітко визначає вектори професійної діяльності педагога, розвиток нового вчителя в суспільстві знань, яке постійно навчається.

Важливою для нас є компонентна формула Нової української школи, де провідне місце займає умотивований, компетентний, кваліфікований педагог нової формації, якій перебуває в авангарді суспільних та освітніх перетворень. Він має «академічну свободу й розвивається професійно впродовж життя, самостійно й творчо здобуває інформацію, організовує дитиноцентрований процес із максимальним наближенням навчання і виховання конкретної дитини до її сутності, здібностей, можливостей, потреб, запитів, настанов і життєвих планів» [126].

Варто зазначити, що з реалізацією концепції Нової української школи змінилась і функція вчителя, який сьогодні має:

- організувати компетентнісне навчання;
- забезпечити інтегрованість змісту (внутрішньопредметну і міжпредметну) на основі ключових компетентностей [126].

Тому вчителю необхідне постійно розвивати педагогічну культуру як професійну шляхом удосконалення власної педагогічної майстерності; широко впроваджувати досягнення психолого-педагогічної науки і передового педагогічного досвіду.

Сьогодні в Україні значно збільшено кількість альтернативних моделей професійного розвитку педагога, які забезпечують імплементацію Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа». Розвиткові педагогічної культури вчителів сприяє суттєва диверсифікація форми підвищення кваліфікації. Сьогодні це вже не лине традиційні курси при міських чи обласних ІППО та стажування у освітніх установах, але й залучення педагогів до практичних форм набуття досвіду

(тренінги, майстер-класи, воркшопи) та наукових заходів (конференції, форуми, круглі столи тощо).

Важливим аспектом у Концепції розвитку педагогічної освіти є визначення механізму визнання результатів неформальної та інформальної освіти закладами освіти та кваліфікаційними центрами та детальне уточнення процесу атестації педагогічних працівників [89]. Також важливим є те, що успішна сертифікація педагогічного працівника зараховується як проходження атестації.

Рушійною силою для розвитку педагогічної культури вчителів в системі методичної роботи будемо вважати особистісну потребу вчителя у професійному вдосконаленні, свідомий запит на отримання нових компетентностей та вдосконалення вже набутих.

Аналізуючи практику методичної роботи важливо врахувати, що в сучасних умовах в освітньому закладі можуть створитися такі об'єктивні ситуації:

- вчителі ліцею мають різні професійні інтереси та різні професійні запити;
- професійні інтереси групи вчителів ліцею можуть бути спорідненими (можна створювати цільові динамічні групи вчителів на основі інтеграції предметів);
- професійні інтереси учителя змінюються у процесі методичної роботи.

На результат розвитку педагогічної культури вчителя як професійної складової в системі методичної роботи впливають євроінтеграційні процеси. Імплементация української освіти в європейський простір вимагає від педагога розвинених *Soft skills* та *Hard skills*: вміння креативно мислити, бути готовим до використання педагогічної інноватики.

Сучасна педагогічна наука пропонує різні підходи до визначення комплексу професійних якостей вчителя.

У табл. 1.8 систематизовано погляди науковців стосовно професійно значущих якостей сучасного педагога.

Таблиця 1.8

Професійно значущі якості вчителя

Якість	Автор
Активність	М. Федоренко [214]
Професійно-ціннісні орієнтації	М. Федоренко [214]
Креативність	Л. Задорожна-Княгницька [67], М. Федоренко [214], О. Цюняк [219]
Рефлексія	М. Федоренко [214]
Вміння вирішувати професійні завдання	М. Федоренко [214]
Організаційні якості	О. Цюняк [219]
Комунікативні якості	О. Цюняк [219], Л. Задорожна-Княгницька [67]
Особистісно-педагогічна саморегуляція	О. Цюняк [219]
Методична майстерність	Л. Задорожна-Княгницька [67], О. Лавріненко [102]

Учені однак не погоджуються в тому, що креативність, тобто здатність до професійної творчості, вміння гнучко реагувати на зміни освітньої парадигми та психологічні особливості нових поколінь учнів, готовність сприймати нове, не стояти на місці, тримаючись за застарілі методи роботи, є головною якістю для сучасного вчителя.

Педагогічна культура в системі методичної роботи вчителя представлена здатністю генерувати ідеї, творчо переосмислювати вже існуючі методики і розробляти нові.

Новою концепцією освіти передбачається і нова роль педагогів, яким необхідно постійно набувати нових знань і вмінь (Soft та Hard skills), розширювати коло компетентностей, вдосконалювати методичний інструментарій. У контексті таких вимог, вчитель повинен бути високопрофесійною особистістю, майстром «думок», майстром комунікативної взаємодії, психологом-практиком, педагогом-майстром, тобто мати високий рівень педагогічної культури.

Соціологічне опитування, здійснене О. Лавріненком (2009) у закладах вищої і середньої освіти дає підстави стверджувати, що педагогічна культура є важливою характеристикою вчителя. У ній поєднано дидактику з педагогічною дією, що олюднює, опочуттєвлює зміст учіння. Удосконалення процесу навчання, як стверджує науковець, залежить лише від самого вчителя. Саме завдяки педагогічній майстерності дидактика набуває сили в сучасних освітніх удосконаленнях – поєднує систему компетенцій у засобах і прийомах, що безпосередньо застосовуються вчителем у його діяльності» [102, с. 30].

І. Козловська та М. Пайкуш називають педагогічну майстерність та культуру динамічною системою, адже, як вони зазначають, «гармонійне поєднання традиційних та інноваційних компонентів у структурі педагогічної майстерності як динамічної системи зумовлює її зорієнтованість на формування особистості вчителя» [88, с. 66].

Сучасний вчитель має бути готовий до інновацій, переходу до інших форм і форматів навчання. Кожне нове покоління учнів, які приходять до школи, має свої, зовсім нові, особливості. Мобільне, дистанційне навчання, едьютейнмент тощо – вимагають швидкого опанування нових знань і підходів. У Концепції НУЩ чітко сформульована вимога про те, що нова школа потребує нового вчителя, який здатний стати агентом змін.

Педагогічна культура вчителя може розглядатися як окрема складова професійної культури взагалі. Питання розвитку педагогічної культури пов'язані з досягненням головної мети освіти – професійності педагогічних працівників. На погляд Л. Довгань, педагогічна культура характеризує «як розумову, так і емоційно-вольову сторону особистості педагога» [58, с. 90]. Ю. Кузьменко наголошує на досконалому оволодінні методикою освітнього процесу, оскільки вчитель сьогодні не є лише транслятором знань, він модератор освітнього процесу, провідник житини у суспільство [97, с. 92].

Говорячи про розвиток педагогічної культури вчителя ліцею як чинник нарощення його методичного професіоналізму, зазначимо, що цей процес має

певні напрями: психологічний, педагогічний, дидактичний та інформаційно-технологічний.

Найважливішими передумовами становлення педагогічної культури та майстерності у закладі освіти є налагодження системної роботи, створення навчально-методичного середовища, яке передбачає освітній інформаційний простір, стимулювання педагогів до професійного вдосконалення, налагодження співпраці з іншими освітніми закладами і установами тощо.

Оскільки основна роль в діяльності педагогічного працівника ліцею педагогічна, то інші види діяльності педагога проявляються опосередковано. Тобто, для здійснення педагогічної діяльності необхідно, щоб педагог мав відповідну підготовку не лише у предметній галузі, а й мав ґрунтовні знання з методики навчання, вікової психології, дидактики тощо.

Дослідження проблеми розвитку професійної культури педагогічних працівників ліцеїв у системі методичної роботи зумовлено необхідністю підвищення якості освіти, що передбачає цілеспрямоване системне забезпечення. О. Обривкіна наголошує, що «невід'ємною складовою педагогічного професіоналізму є формування та розвиток нового мислення, що сприяє оволодінню необхідними знаннями й уміннями в організації процесу, а також передовими методиками оцінювання навчальних досягнень учнів» [129, с. 14].

Результативною формою методичної роботи в аспекті розвитку педагогічної культури вчителів ліцеїв вважаємо «Школу наставництва». До основних завдань її діяльності належать:

- допомога в оволодінні вчителями-початківцями основами педагогічної культури на етапі входження до професійної діяльності;
- аналіз педагогічної інноватики, її упровадження та осмислення результатів імплементації нового досвіду;
- допомога вчителям у виборі змісту освіти, методичного інструментарію та форм;

– розробка і запровадження ефективних методів моніторингу і оцінювання.

Програмою «Школи наставництва» передбачено три змістових блоки: *навчально-методичний* – форми методичної роботи в освітньому закладі; принципи і правила навчання; види, структура уроків та вимоги до них; педагогічна інноватика, методи активного навчання; принципи організації самостійної та дистанційної роботи; *психолого-педагогічний* – ознайомлення з індивідуально-психологічними особливостями учасників освітнього процесу; суттю педагогічної культури, етики поведінки та іміджу сучасного педагога; оволодіння основами педагогічної майстерності, формами і методами виховання учнів як складовою педагогічного процесу; *практичний* – відвідування відкритих уроків, занять та заходів досвідчених вчителів з подальшим їх детальним обговоренням.

Методична робота в ліцеях зосереджена на творчій взаємодії у фахових професійних спільнотах і має три основні напрями діяльності:

– інформаційні та навчальні заходи: методичні семінари/вебінари, методичні наради, відкриті заняття та взаємовідвідування занять тощо;

– підготовка навчально-методичних і дидактичних матеріалів (посібників, збірників завдань, робочих зошитів, програм, рекомендацій тощо) у електронному чи друкованому форматі;

– організація освітнього простору та матеріального забезпечення (приміщення, технічне обладнання, засоби наочності тощо).

Методична робота педагогічних працівників у фахових професійних спільнотах залежно від кількості учасників може мати індивідуальну, групову та колективну форми.

За змістом методична робота може мати традиційні та нетрадиційні форми. Кожен ЗЗСО, ґрунтуючись на принципі автономності, може пропонувати власні форми методичної роботи.

Варто акцентувати увагу на тому, що моніторинг сайтів ліцеїв м. Кременчук засвідчив, що у закладах ведеться активна робота з розвитку педагогічної культури, як професійної, педагогічної майстерності працівників. На сайтах закладів освіти можна ознайомитися з інформацією про проведення різноманітних форм методичної роботи (табл. 1.10).

Таблиця 1.9

Методична робота в ліцеях м. Кременчук

№ з/п	Форма методичної роботи	Ліцей
1	2	3
1	Методичний семінар, засідання «методичних майданчиків»	№ 4 «Кремінь», № 5 імені Т. Г. Шевченка, № 6 «Правобережний», № 10 «Лінгвіст», № 11 «Гарант» № 13 «Авіор», № 17 «Вибір» імені М. Г. Неленя, № 21 «Старт», № 25 «Гуманітарний колегіум», № 30 «Олімп» імені Н. М. Шевченко
2	Наставництво; взаємовідвідування уроків та заходів	№ 4 «Кремінь», № 5 імені Т. Г. Шевченка, № 6 «Правобережний», № 10 «Лінгвіст», № 11 «Гарант», № 13 «Авіор», № 17 «Вибір» імені М. Г. Неленя, № 21 «Старт», № 25 «Гуманітарний колегіум», № 30 «Олімп» імені Н. М. Шевченко
3	Майстер-класи з використанням інтерактивних методів навчання	№ 4 «Кремінь», № 5 імені Т. Г. Шевченка, № 6 «Правобережний», № 10 «Лінгвіст», № 11 «Гарант», № 13 «Авіор», № 17 «Вибір» імені М. Г. Неленя, № 21 «Старт», № 25 «Гуманітарний колегіум», № 30 «Олімп» імені Н. М. Шевченко

Продовження табл. 1.9

1	2	3
4	Виставка кращого навчально-методичного забезпечення дисциплін	№ 5 імені Т. Г. Шевченка, № 17 «Вибір» імені М. Г. Неленя, № 30 «Олімп» імені Н. М. Шевченко
5	Конкурс на краще навчальне видання	№ 25 «Гуманітарний колегіум»
6	«Школа молодого вчителя»	№ 4 «Кремінь», № 17 «Вибір» імені М. Г. Неленя, № 25 «Гуманітарний колегіум», № 30 «Олімп» імені Н. М. Шевченко
7	«Школа педагогічної майстерності»	№ 17 «Вибір» імені М. Г. Неленя

Також у Кременчуці проходять огляд-конкурс за номінаціями «Краща фахова професійна спільнота», «Кращий вчитель»; проведення рейтингової оцінки педагогічної діяльності вчителів у межах конкурсу «Успіх року» з метою розвитку педагогічної культури та підвищення професійної майстерності педагогічних працівників. Ці заходи сприяють удосконаленню фахової майстерності та підвищенню професійної компетентності педагогів.

Отож, для ефективного розвитку педагогічної культури як складової професійної культури у ліцєях Кременчука створено центри розвитку педагогічної майстерності, фахові професійні спільноти, школи наставництва, школи педагогічної майстерності з чітким планом дій, з якими можна ознайомитися на сайтах освітніх закладів. Також на сучасному етапі за відсутності фахових професійних спільнот чи школи педагогічної майстерності в тому чи іншому ЗЗСО можна звернутися до планів роботи фахових професійних спільнот ліцєїв, де обов'язково є інформація про заходи щодо підвищення рівня педагогічної культури та педагогічної майстерності. Результати теоретичного аналізу та узагальнення розвитку педагогічної культури (як професійної) вчителів ліцєїв свідчать, що професійній розвиток має свою специфіку, тому що діяльність педагогів інтегрує загальні та спеціальні знання з різних галузей знань.

Водночас варто зазначити, що методична робота ліцеїв в аспекті розвитку педагогічної культури вчителів потребує інтеграції та координації зусиль. Вважаємо за необхідне вибудовування єдиної стратегії в цьому аспекті, що дозволить, на наш погляд, значно покращити роботу в напрямку організації системного і комплексного розвитку педагогічної культури вчителів ліцеїв, виявити слабкі місця і спрямувати зусилля на їх усунення. Це також є ефективним в аспекті обміну передовим педагогічним досвідом та здобутками у певних профільних спеціалізація, адже історично склалося так, що різні ліцеї міста спеціалізувалися за різними галузями знань (математичною, природничою, лінгвістичною тощо).

Якісна організація методичної роботи залежить від створення умов для розвитку педагогічного працівника, особливо це стосується профільної школи. Тому педагогам слід відвідувати педагогічні курси, семінари, круглі столи, де вчителі могли б системно розвивати рівень своєї педагогічної культури. Адже, від рівня педагогічної культури вчителів залежить якість освітнього процесу ліцеїв як ланки старшої профільної школи. У зв'язку з цим виникає потреба дослідити, за яких психолого-педагогічних умов розвиток педагогічної культури в системі методичної роботи педагогічних працівників ліцеїв буде відбуватися більш ефективно, що буде розглянуто у другому розділі.

Висновки до першого розділу

Аналіз теорії та методології дослідження педагогічної культури вчителя дозволив визначити провідні методологічні підходи до вивчення означеного поняття, окреслити зміст поняття «культура» в контексті розвитку педагогічної культури вчителя, визначити зміст і структурно-критеріальну характеристику педагогічної культури вчителів як міждисциплінарного поняття в педагогічній науці, обґрунтувати методи і методики дослідження.

Складність і багатоаспектність проблеми розвитку педагогічної культури вчителів зумовили необхідність залучення декількох методологічних підходів.

Залучено джерельну базу педагогічної науки і на основі її аналізу визначено провідні методологічні підходи до дослідження окресленої проблеми, а саме: системний підхід (загальнофілософський); культурологічний підхід (загальнонауковий); компетентнісний, аксіологічний та синергетичний підходи (спеціально наукові).

У результаті здійсненого аналізу проблеми визначено методологію дослідження розвитку педагогічної культури вчителя обґрунтовано, що системний підхід є інтегральним для решти підходів.

Методології дослідження передбачає міждисциплінарне вивчення проблеми розвитку педагогічної культури вчителів ліцеїв. Методологія педагогічної науки сприяє побудові знань про розвиток педагогічної культури вчителя в системі методичної роботи.

Педагогічна культура є складовою загальної професійної культури педагога, тобто, педагогічна культура є видовим поняттям відносно родового поняття професійної культури.

На основі аналізу специфіки професійної педагогічної діяльності ліцеїв сформульовано визначення педагогічної культури вчителя ліцею як сукупності морально-духовних якостей і цінностей особистості, професійних знань, умінь та навичок (педагогічної компетентності та педагогічної майстерності в системі методичної роботи), Soft skills та Hard skills, результатом якої є упровадження інноваційних педагогічних технологій, зокрема, педагогіка партнерства, які сприяють гармонійному розвитку учнів, в тому числі, підготовці їх до навчання у вищій школі та провадження науково-дослідницької діяльності.

Доведено, що педагогічна культура вчителя ліцею – це складова загальної професійної культури педагога, яка має свої структурні компоненти. Педагогічна культура пов'язана з ціннісними орієнтаціями і мотиваційною сферою вчителя, його життєвим досвідом. Вона розвивається, піддається коригуванню та вдосконаленню.

Важливим компонентом педагогічної культури є здатність до професійної творчості, вміння креативно підходити та вирішення педагогічних проблем, гнучко реагувати на вимоги часу (Soft skills).

Аналіз професійної методичної роботи педагога зумовив розуміння педагогічної культури як системної характеристики сутнісних властивостей особистості педагога, спрямованих на самовизначення в професійній діяльності з подальшим розвитком. Оволодіння навичками та досвідом професійної методичної діяльності становить основний зміст розвитку педагогічної культури вчителя в системі методичної роботи.

Розвиток педагогічної культури вчителів ліцеїв відбувається шляхом їх залучення до методичної роботи у процесі професійної педагогічної діяльності.

Аналіз методичної роботи кременчуцьких ліцеїв показав, що усі освітні заклади активно впроваджують нові форми роботи з метою підвищення педагогічної культури вчителів, однак, бракує єдиного підходу до цієї діяльності, тобто створення педагогічних умов для системного розвитку педагогічної культури вчителів ліцеїв.

Матеріали дослідження висвітлено в таких публікаціях автора: [10; 11; 13; 15; 18; 19; 21; 22]

РОЗДІЛ 2

ТЕХНОЛОГІЯ ТА УМОВИ РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ВЧИТЕЛІВ ЛІЦЕЇВ У СИСТЕМІ МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ

2.1 Педагогічні умови розвитку професійної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи

Розвиток педагогічної культури як процес підвищення готовності вчителів ліцеїв до нових освітніх реалій, зумовлених трансформаціями середньої освіти в Україні, вимагає розробки комплексу педагогічних умов.

Педагогічна культура вчителя як наукова проблема є об'єктом численних наукових розвідок: вона досліджується в аспекті акмепрофесіогенезу педагога (В. Сидоренко [182]); як інтеграційна якість особистості педагога (М. Євтух [64], О. Попенко [151]); компонент професійного становлення вчителя (А. Ріпка [169]); особистісний і соціальний феномен (Г. Горбачова [45]); елемент аксіосфери (Н. Сегеда [178]). Формування професійної культури вчителя пов'язується науковцями з системою методичної роботи (І. Горбачова [44]; Н. Кайда, Н. Пасик-Косарева, А. Розум [76]), адже саме методична діяльність уможливорює вдосконалення професійних якостей.

Для визначення та обґрунтування психолого-педагогічних умов розвитку педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи проаналізуємо зміст та сутність понять «педагогічні умови», «психологічні умови».

Серед умов у практичній діяльності виділяємо необхідні і достатні. Умови, виконання яких призводить до даної дії – необхідні. Умови, без виконання яких дана дія не виконуватиметься – достатні.

Поняття «педагогічні умови» у науці тлумачиться в різні способи. У таблиці 2.1 систематизовано дефініції поняття.

Таблиця 2.1

Визначення поняття «педагогічні умови» у науці про освіту

Визначення	Автор
Обставини, від яких залежить та відбувається цілісний продуктивний педагогічний процес професійної підготовки педагогів, що опосередковується активністю особистості, груп людей	А. Семенова [188, с. 243]
Сукупність обставин, що сприяють побудові освітнього процесу з урахуванням потреб, інтересів, можливостей особистості щодо ефективної професійної діяльності	О. Дерев'янку [55, с. 80]
Комплекс спеціально спроектованих генеральних (стрижневих, системотворних) чинників впливу на зовнішні та внутрішні обставини освітнього процесу та / або особистісні параметри його учасників, які забезпечують цілісність навчання та виховання в інформаційно-освітньому середовищі навчального закладу відповідно до вимог суспільства	А. Литвин [105, с. 63]
Педагогічні умови – це найбільш сприятливі та оптимальні чинники, за допомогою яких досягається і реалізовується поставлена мета при інтеграції певних принципів та засобів	Л. Вознюк [36, с. 14]
Педагогічні умови – це структурна оболонка педагогічних технологій чи педагогічних моделей та компонентів технології, що реалізуються завдяки педагогічним умовам	Т. Гуцан [53, с. 42]

Аналіз дефініцій показує, що педагогічні умови характеризуються дослідниками переважно як обставини або чинники, які оптимізують освітні процеси. Особисто нам імпонує думка Т. Гуцан, яка називає педагогічні умови «структурною оболонкою» для моделей і технологій навчання [53, с. 42], що підкреслює їх важливість для впровадження інновацій.

Т. Гончаренко поділяє педагогічні умови на об'єктивні, суб'єктивні, загальні та специфічні. Об'єктивні умови забезпечують функціонування педагогічної системи; суб'єктивні умови – впливають на функціонування і розвиток педагогічної системи, відображають можливості учасників педагогічної діяльності, рівень узгодженості їхніх дій; загальні умови сприяють функціонуванню і розвитку педагогічної системи (соціальні, економічні, культурні, національні, географічні та ін.); специфічні умови – це особливості соціально-демографічного складу тих, кого навчають, місцезнаходження освітнього закладу, матеріальні можливості освітнього закладу, устаткування освітнього процесу, виховні можливості навколишнього середовища» [43, с. 107–108]. На думку автора, «педагогічні умови – сукупність об'єктивних можливостей змісту, форм, методів і прийомів підвищення ефективності освітнього процесу і матеріально- просторового середовища, що забезпечують успішне вирішення поставлених і проєктованих у дослідженні завдань» [43, с. 107–108]. Дослідник наголошує на тому, що до педагогічних умов можна віднести ті, які «свідомо створюються в освітньому процесі і повинні забезпечувати найбільш ефективний розвиток цього процесу» [43, с. 107–108].

Психологічна компетентність також відіграє особливу роль у процесі розвитку педагогічної культури педагога як суб'єкта управління освітнім процесом. На це звертають увагу Т. Ковбасюк [85] і О. Осова [130].

Базовими складовими структури психологічної компетентності педагогічного працівника є наступні показники: здатність до професійно-психологічного саморозвитку, психологічна рефлексія ситуацій освітнього процесу, налаштованість на інноваційну активність і готовність до упровадження нових методик і технологій, позитивна мотивація.

На думку О. Полуніної, прискорити досягнення належного рівня психологічної компетентності можна за умови застосування спеціальних заходів теоретичної та практичної спрямованості, які можуть мати різні форми [149, с. 204].

Нормативна база середньої освіти приділяє значну увагу питанням створення нового освітнього середовища, яке уможливило. Професійне зростання педагогів і розвиток педагогічної культури.

Концепція Нової української школи наголошує на тому, що розвиток педагогічної культури вчителя забезпечується тим середовищем, який створено у закладі освіти [126]. У процесі планування і організації роботи ліцею варто приділяти увагу дизайну освітнього простору, оформленню нових локацій для продуктивної роботи, які легко адаптуються під різні завдання освітнього процесу. Також необхідно постійно розвивати віртуальну репрезентацію ліцею за допомогою ІКТ. Оскільки ліцей є останньою освітньою ланкою перед вищою освітою, то у ньому повинна бути сучасна лабораторна база для розвитку науково-дослідницької компетентності учнів.

Концепція розвитку педагогічної освіти також пропонує нові підходи до підготовки вчителів в аспекті створення освітнього середовища, завдяки яким забезпечується можливість формування професійної культури педагогів [89].

Також нормативна база зосереджується на складі компетентностей педагога НУШ. Професійний стандарт за професією «Вчитель закладу загальної середньої освіти» [157] пропонує новий перелік загальних і професійних компетентностей вчителя, при цьому вчителям надається автономія у визначенні змісту і термінів розвитку педагогічної культури.

До загальних компетентностей, згідно з цим документом, увійшли громадянська, соціальна, культурна, лідерська та підприємницька.

До переліку професійних компетентностей увійшли наступні: мовно-комунікативна; предметно-методична; інформаційно-цифрова; психологічна; емоційно-етична; педагогічне партнерство; інклюзивна; здоров'язбережувальна; проєктувальна; прогностична; організаційна; оцінювально-аналітична; інноваційна; здатність до навчання впродовж життя [157].

Розвиток мовно-комунікативної професійної компетентності відбувається шляхом організації ефективної взаємодії та педагогічного діалогу. Сучасні

науковці (А. Мартинець [113], М. Перець [137], О. Пометун [150], С. Сисоєва [183] та ін.) підкреслюють роль інтерактивності в організації сучасного навчання.

Предметно-методична компетентність передбачає постійне процес професійного зростання, підвищення знань вчителя у предметній галузі та методиці навчання засобами формальної, неформальної та інформальної освіти.

Інформаційно-цифрова компетентність є запорукою того, що вчитель може легко орієнтуватися і діяти у віртуальному середовищі, що є важливою складовою сучасної педагогічної культури.

Психологічна та емоційно-етична компетентності забезпечують педагогічне партнерство та інклюзію, які передбачає створення доброзичливої атмосфери і спілкування на рівних з усіма учасниками освітнього процесу.

Вміння зберігати і підтримувати фізичне і ментальне здоров'я, які є основою здоров'язбережувальної компетентності, також мають відношення до педагогічної культури, оскільки важливим її складником є свідоме ставлення до власного стану і здоров'я учнів.

Проектувальна компетентність дозволяє вибудовувати стратегію і тактику освітньої діяльності,

з нею пов'язана прогностична компетентність, яка передбачає вміння передбачити наслідки певних процесів, вчинків і дій, спрогнозувати результати навчання, скоригувати його, визначити короткострокові та довгострокові перспективи розвитку, отримати та скоординувати випереджальної інформації.

Розглянути прогностичну компетентність з професійного стандарту вчителя ЗЗСО ми можемо з позиції висловлювання науковців. Цікавою для нас є думка І. Сенчі, яка, аналізуючи дослідницьку культуру як елемент професійної, підкреслює роль здібності передбачувати наслідки подій, результати процесі тощо [179].

Організаційна компетентність дозволяє втілити у життя творчі задуми, організувати освітній процес за розробленим планом.

Завдяки оцінювально-аналітичній компетентності здійснюється рефлексія освітніх дій.

Надзвичайно важливими в аспекті розвитку педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи є інноваційна компетентність і здатність до навчання впродовж життя, адже вони забезпечують професійне зростання шляхом ознайомлення з кращими педагогічними практиками і генерування нових методик навчання, а також є запорукою того, що цей процес триває впродовж всього періоду професійної діяльності.

У нашому розумінні «педагогічні умови розвитку професійної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи – це цілеспрямовано створене психолого-педагогічне середовище, що сприяє розвитку педагогічної культури вчителів як професійної діяльності в інноваційному освітньому середовищі, і сукупність заходів (засобів, об'єктивних можливостей) освітнього процесу, які забезпечують досягнення мети» [192].

Перед тим, як приступити до експериментальної перевірки технології розвитку педагогічної культури вчителів в системі методичної роботи, необхідно чітко сформулювати педагогічні умови, які забезпечують сталий розвиток професійної культури вчителів.

Огляд наукової літератури і дослідження стану організації методичної роботи у ліцеях Кременчука дозволив виокремити такі «педагогічні умови розвитку професійної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи:

- координація та інтеграція методичної діяльності з розвитку професійної культури вчителів ліцеїв шляхом створення єдиного центру, що розробляє і планує цю діяльність, керує нею і здійснює постійний моніторинг результативності;
- створення навчально-методичного середовища «Розвиток педагогічної культури», яке мотивує і стимулює вчителів ліцеїв до розвитку професійної культури;
- організація у межах навчально-методичного середовища «Розвиток педагогічної культури» ефективного обміну досвідом між ліцеями, методичними напрацюваннями у певних галузях знань;

– активне залучення вчителів ліцеїв до ознайомлення з надбаннями передової навчально-методичної інноватики» [192].

Обґрунтування й розробка педагогічних умов висвітлено у нашій праці «Педагогічні умови розвитку професійної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи» [192]. Розробка педагогічних умов «ґрунтується на положеннях системного і компетентнісного наукових підходів. Системний підхід дозволяє визначити педагогічні умови розвитку професійної культури вчителів ліцеїв як цілісну систему. Завдяки компетентнісному підходу реалізується розгляд професійної культури вчителів ліцеїв як сукупності певних компетенцій» [192].

Отже, розглянемо першу педагогічну умову забезпечення розвитку професійної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи – координацію та інтеграцію методичної діяльності з розвитку професійної культури вчителів ліцеїв шляхом створення єдиного центру, що розробляє і планує цю діяльність, керує нею і здійснює постійний моніторинг результативності.

Вважаємо, що вона пов'язана з необхідністю подолати розбіжності між організацією методичної діяльності, що має на меті підвищення професійної культури вчителів, у різних закладах профільної освіти міста. Створення єдиного центру дозволяє сконцентрувати зусилля, вибудувати чітку стратегію розвитку професійної культури, організувати постійний моніторинг процесу, об'єктивне оцінювання його результативності.

Друга педагогічна умова – створення навчально-методичного середовища «Розвиток педагогічної культури», яке мотивує і стимулює вчителів ліцеїв до розвитку професійної культури – передбачає організацію спеціальної постійно діючої системи семінарів/вебінарів і тренінгів для вчителів ліцеїв, спрямованої на підвищення мотивації до професійного росту і реалізації, розвиток професійних компетенцій і педагогічної культури.

Третьою педагогічною умовою є організація у межах навчально-методичного середовища ефективного обміну досвідом між ліцеями,

методичними напрацюваннями у певних галузях знань, що передбачає організацію круглих столів з обміну досвідом. Тематика круглих столів пов'язана зі специфікою роботи з певними профілями підготовки у ліцеях.

Четверта педагогічна умова – активне залучення вчителів ліцеїв до ознайомлення з надбаннями передової навчально-методичної інноватики – передбачає системне інформування вчителів ліцеїв про нові методичні розробки провідних освітніх закладів щодо розвитку педагогічної культури, організацію виставок (зокрема, віртуальних) методичної літератури, запрошення до викладання відомих українських освітян, зокрема, представників закладів післядипломної освіти та підвищення педагогічної кваліфікації [192].

Розроблена система педагогічних умов, на нашу думку, створює необхідне підґрунтя для розвитку професійної культури вчителів ліцеїв, уможлиблює розвиток морально-духовних якостей і цінностей особистості, професійних знань, умінь та навичок (педагогічної компетентності та педагогічної майстерності в системі методичної роботи), Soft skills та Hard skills у системі методичної роботи.

2.2 Теоретичне обґрунтування технології розвитку педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи

Намагаючись розкрити можливості технологій щодо розвитку педагогічної культури, розглянемо поняття «технологія» і «педагогічна технологія».

У класичному розумінні технологія (від грец. *techne* – уміння, мистецтво, майстерність й *logos* – поняття, слово, учення) – це «сукупність процесів, правил, навичок, що застосовуються при виготовленні певного виду продукції у будь-якій сфері діяльності. У своїй еволюції технологія спирається на всю сукупність природно-наукових знань і у свою чергу призводить до виникнення

нових галузей науки і техніки, створює матеріальну та інформаційну базу для їх розвитку» [59].

Обираючи саме технологію як засіб розвитку педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи, ми виходили із позиції Н. Волкової, яка акцентує роль технологічності у забезпеченні якості освітнього процесу [38, с. 108].

Сучасна педагогічна технологія визначається вченими як науково обґрунтована й унормована за метою підготовки фахівців, змістом освіти, місцем та терміном навчання система функціонування усіх компонентів педагогічного процесу: форм, методів, засобів і процедур, педагогічних дій, побудована на науковій основі й запрограмована на певний педагогічний результат [205].

О. Савченко пропонує таку дефініцію педагогічної технології: це «науково обґрунтована педагогічна (дидактична) система, яка гарантує досягнення певної навчальної мети через чітко визначену послідовність дій, спроектованих на розв'язання проміжних цілей і наперед визначений кінцевий результат» [174, с. 54].

Педагогічна технологія, як зауважує С. Сисоєва, поєднує форми, методи, прийоми, методики і засоби, які сприяють досягненню бажаного результату [183, с 40].

Серед значної кількості трактувань поняття «технологія навчання» (І. Бех [7], Н. Волкова [38], О. Дубасенюк [61], А. Мартинець [113], М. Перець [137], О. Пехота, А. Старєва [138], С Сисоєва [183] та ін.), найбільш вдалою, на нашу думку, є дефініція, запропонована Н. Волковою. Дослідниця визначає технологію навчання як «спосіб реалізації змісту навчання, організації методичної роботи, передбачуваної навчальними програмами, що «є системою форм, методів і засобів навчання та забезпечує найбільш ефективно досягнення поставленої мети» [38, с. 234].

Теоретичними засадами дослідження технології розвитку педагогічної культури вчителів є наукові розвідки та дослідження зарубіжних вчених, що розкривають сутність та функції педагогічних технологій (Дж. Дрон (Dron) [231], Т. Тінелл (Tinnell T. et al.) [250]), їх роль у сталому розвитку суспільства (П. Мішра і М. Келер (Mishra, Koehler) [239]), покращенні навчання (С. Айма і Д. Бхараті (Aimah, Bharati) [225]); специфіці підготовки вчителів, зокрема, у міжнародному контексті (В. Шмідт (Schmidt W. H. et al.) [247]); особливості формування компетенцій вчителя в умовах суспільства, заснованого на знаннях (А. Наумеску (Naumescu) [240]).

Вчені зазначають, що педагогічні компетенції є ключем до ефективної освіти, характеристики вчителя та досягнення учнів пов'язані між собою (Л. Дарлінг-Хаммонд (Darling-Hammond) [230]; А. Вейн і П. Янгс (Wayne. Youngs) [252]). Компетентнісні принципи розвитку педагогічної культури відображають усі провідні компоненти цієї культури – мотиваційний, когнітивний, комунікативний та атрибутивний.

Особлива увага приділяється процесу формування педагогічної культури, безперервному професійному розвитку (С. Рахман (Rahman et al) [243]), можливостям формального та неформального навчання (Д. Ріхтер (Richter et al.) [246]).

Грунтовне дослідження професійного розвитку вчителя представлено в працях М.Нінда та С. Льютуейта (Nind, Lewthwaite) [241]. Автори наголошують на важливості розвитку лідерських якостей та мотивації вчителя як складових педагогічної культури (Т. Рівз, З. Лоуенхаупт (Reeves, Lowenhaupt) [245]).

Узагальнення педагогічної теорії та аналіз практичної діяльності учителів ліцеїв з урахуванням методів, завдань, об'єкта і предмета дослідження дозволило нам розробити культуротворчу технологію «Розвиток педагогічної культури», яка передбачає в якості другої педагогічної умови організацію спеціалізованого навчально-методичного середовища «Розвиток педагогічної культури» (див. рис. 2.1).

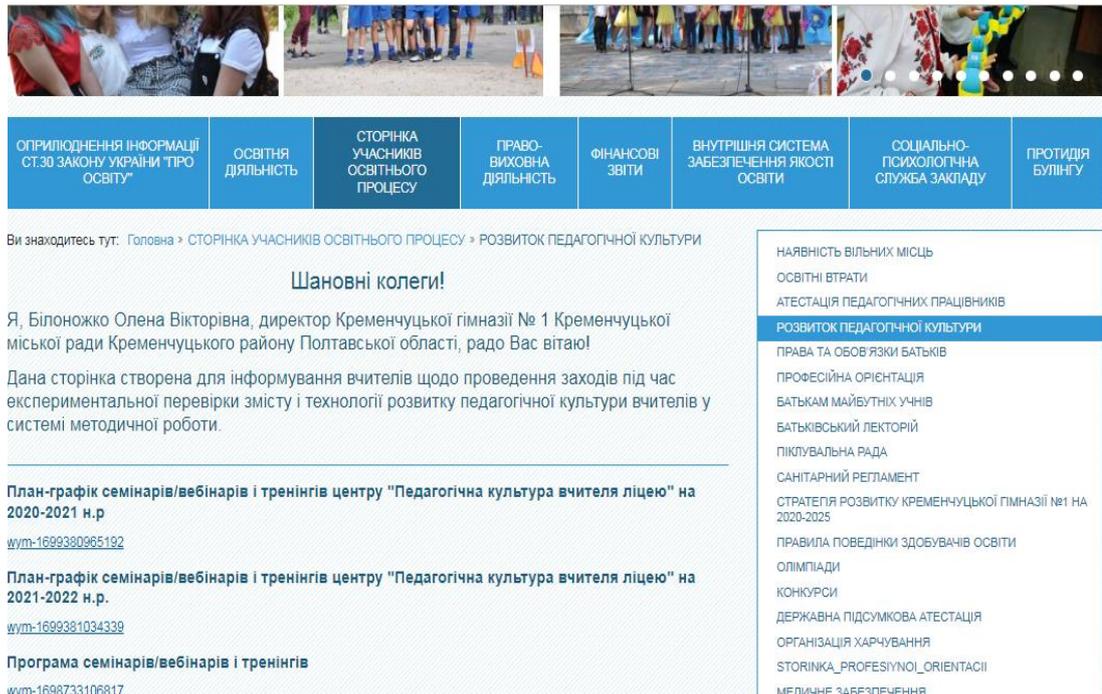

Рис. 2.1 Навчально-методичне середовища «Розвиток педагогічної культури»

Навчально-методичне середовище реалізується як окрема веб-сторінка офіційного сайту Кременчуцької гімназії № 1 Кременчуцької міської ради Кременчуцького району Полтавської області (<http://surl.li/nromw>). Це дозволяє скоординувати методичну діяльність окремих ліцеїв, розробити єдиний план-графік, організувати постійний моніторинг результатів роботи.

Матеріально-технічна база, нормативне та інформаційне забезпечення дозволяють організувати системну та регулярну діяльність з формування професійної культури вчителів старшої профільної школи, тобто забезпечує реалізацію другої педагогічної умови.

Культуротворча технологія «Розвиток педагогічної культури» спрямована на вирішення актуального завдання української освіти, а саме – на формування для профільної школи вчителя, здатного втілювати у життя концептуальні засади Нової української школи.

Культуротворча технологія визначається нами як така, що спрямована на розвиток складових педагогічної культури вчителя ліцею, а саме: морально-

духовних якостей і цінностей особистості, професійних знань, умінь та навичок (педагогічної компетентності та педагогічної майстерності в системі методичної роботи), Soft skills та Hard skills у системі методичної роботи.

Сутнісним ознаками запропонованої культуротворчої технології є спрямованість на особистісний і професійний розвиток учителів на основі надбань культури, людиноцентризму та інших гуманістичних цінностей.

Специфіка полягає в тому, що її реалізація дозволяє організувати навчально-методичний процес з чітко визначеними цілями та результатами.

Технологія передбачає організацію моніторингу процесу та налагодження зворотного зв'язку, що уможливорює коригування технології у процесі її упровадження, зокрема під час організації дистанційного та змішаного навчання у період пандемії та воєнного стану.

Оскільки запропонована технологія стосується системи методичної роботи, то вона визначається нормативними документами усіх рівнів: загальнодержавного, обласного та районного. До нормативної бази входять Закон України «Про повну загальну середню освіту», Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні, Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, Концепція Нової української школи, Концепція розвитку педагогічної освіти, Професійний стандарт вчителя «Вчитель закладу загальної середньої освіти», Національна рамка кваліфікацій, Положення про центр професійного розвитку педагогічних працівників та нормативно-правові документи ліцеїв міста щодо організації методичної роботи, зокрема фахових профспільнот.

Розробка культуротворчої технології «Розвиток педагогічної культури» передбачає виконання наступних завдань:

- 1) спрогнозувати результати технології «Розвиток педагогічної культури»;

- 2) визначити форми та засоби розвитку педагогічної культури вчителів ліцеїв;

- 3) створити педагогічні умови для ефективної реалізації технології;
- 4) провести моніторинг результатів застосування технології тощо.

Упровадження культуротворчої технології «Розвиток педагогічної культури» здійснюється у такі етапи: підготовчий, діяльнісний, коригувальний та етап узагальнення результатів.

На підготовчому етапі відбувається проектування технології, визначаються основні методологічні підходи. Культуротворча технологія «Розвиток педагогічної культури» ґрунтується на комплексі методологічних підходів, що забезпечує її ефективність. Це системний (загальнофілософський), культурологічний (загальнонауковий), компетентнісний, аксіологічний та синергетичний (спеціально наукові) підходи. Системний підхід є основою методології; культурологічний підхід допомагає пов'язати педагогічну діяльність із рівнем загальної та педагогічної культури; компетентнісний підхід сприяє тому, що проблема розвитку педагогічної культури виходить на рівень розвитку культурних компетенцій у професійному контексті; у межах аксіологічного підходу виокремлюємо культурні цінності, які складають фундамент, або є компонентом педагогічної культури вчителя; синергетичний підхід дозволяє розкривати сутність розвитку педагогічної культури вчителя як складного процесу.

Також на підготовчому етап визначалося коло учасників емпіричного дослідження. У нашому випадку це були вчителі усіх ліцеїв м. Кременчук. Технологія передбачає охоплення педагогічних працівників незалежно від віку, статі, педагогічного стажу, профілю предметів, які викладаються, а також віковими категоріями учнів, з якими переважно працює вчитель (5–11 класи, 5–9 класи чи 10–11 класи). Ці дані збиралися на початковому етапі для того, щоб вибірка учасників експерименту була максимально різномірною, адже розвиток педагогічної культури стосується усіх. Опитування проводилося за допомогою Google-форм.

В експерименті брали участь 369 (95,8 %) – осіб жіночої статі, 16 (4,2 %) – чоловічої статі. Категорія та звання: спеціаліст – 62 (16,2 %), учитель II

категорії – 100 (25,9 %), учитель I категорії – 159 (41,3 %), учитель вищої категорії – 64 (16,6 %); учитель-методист – 31 (8 %), старший учитель – 101 (26,2 %). За віком: до 30 років – 98 (25,5 %), 31–40 років – 120 (31,2 %), 41–50 років – 106 (27,5 %), понад 50 років – 61 (15,8 %). За педагогічним стажем: 0–3 рік – 39 (10,1 %), 4–10 років – 54 (14 %), 10–20 років – 98 (28 %), понад 20 років – 194 (47,8 %). За віковими категоріями учнів, з якими переважно працює вчитель: 5–11 класи – 199 (51,7 %), 5–9 класи – 89 (23,1 %), 10–11 класи – 97 (25,2 %).

Діяльнісний етап передбачає упровадження культуротворчої технології «Розвиток педагогічної культури» в освітній процес кременчуцьких ліцеїв. Важливою складовою технології є залучення вчителів ліцеїв до семінарів/вебінарів і тренінгів. У Додатку А подано план-графік семінарів/вебінарів і тренінгів для вчителів ліцеїв на 2021–2022 н. р.

Тематика заходів стосується ціннісних орієнтацій вчителів, мотиваційної сфери, лідерських якостей, Soft skills та Hard skills, педагогіки партнерства, усвідомлення та формування таких важливих складових педагогічної культури, як креативність, здатність до саморозвитку, емпатія, критичне мислення тощо.

Метою семінарів/вебінарів і тренінгів є набуття знань і формування практичних навичок, необхідних для сучасного вчителя ліцею. Семінари спрямовані опанування теорії, а тренінги – на імплементацію теоретичних знань у професійну діяльність, вдосконалення практичних вмінь.

Очікуваними результатами є систематизація знань про основні складові педагогічної культури вчителів у системі методичної роботи та вироблення практичних навичок педагогічної діяльності.

На сторінці викладаються актуальні методичні розробки (див. рис. 2.2), що можуть бути корисними педагогам для вдосконалення процесу навчання.

Програма розвитку педагогічної культури, як можна побачити з плану-графіку, «охоплює весь навчальний рік, тематика є багатоаспектною і актуальною,

у ній задіяні усі педагоги міських ліцеїв, що дозволяє зробити розвиток педагогічної культури системним, постійним, всебічним і загальним» [192].

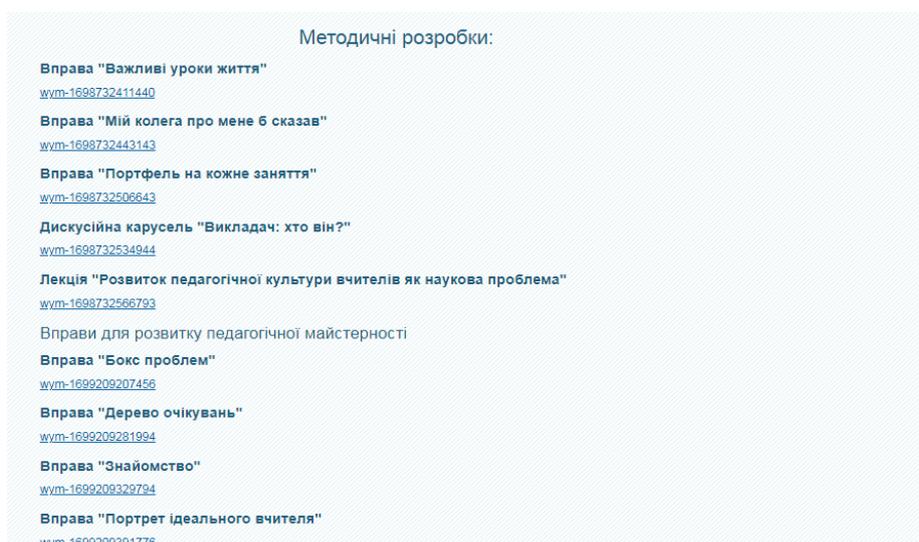

Рис 2.2 Методичні розробки

Реалізація третьої педагогічної умови (організація у межах навчально-методичного середовища «Розвиток педагогічної культури» ефективного обміну досвідом між ліцеями, методичними напрацюваннями у певних галузях знань) відбувається шляхом організації системної роботи з обміну досвідом. У Додатку Б подано план-графік круглих столів для вчителів ліцеїв на 2021–2022 н.р.

Тематика круглих столів пов'язана із профілями підготовки у ліцеях. Варто зауважити, що профільне спрямування у цих освітніх закладах існувало задовго до того, як вони отримали статус ліцеїв (можливо, завдяки спеціалізації у певних галузях знань вони й вибороли це почесне право). З цим пов'язані багаторічні традиції профільного навчання, наявність команди професіоналів, потужної методичної бази, ресурсного і матеріально-технічного забезпечення. Так, наприклад, ліцей № 10 «Лінгвіст» вже кілька десятиків років провадить навчання з поглибленим вивченням іноземних мов (англійської і німецької), ліцей № 21 «Старт» готує майбутніх спортсменів. Ліцей № 30 «Олімп» імені Н. М. Шевченко багато років поспіль є переможцем у місті з кількості учнів-призерів МАН. Тобто, кожен із закладів має чим поділитися з іншими в аспекті профільного навчання.

Очікувані результати круглих столів полягають у посиленні обміну досвідом між ліцеями, ознайомленні з методичними напрацюваннями у певних галузях знань.

У процесі обміну досвідом між вчителями кременчуцьких ліцеїв під час круглих столів з'ясувалася значна роль педагогічних династій у розвитку педагогічної культури. Було виявлено, що на вибір професії педагога суттєво впливають сімейні традиції. Представники педагогічних династій демонструють високий рівень педагогічної культури, який передається крізь покоління. Слушною є думка О. Мілейко та О. Краснокутської, що «учительські династії – це збереження сімейних традицій, прищеплювання цінності до професії, спадкоємність поколінь, повага до праці батьків і дідів» [119, с. 141]. Яскравим прикладом педагогічної династії у Кременчуці є династія Шевченко-Шиян (Кременчуцький ліцей № 30 «Олімп»). Мати, відмінник освіти України Н. М. Шевченко очолювала школу з 1983 по 2006 роки. 1989 р. школу було нагороджено «Знаком Пошани» та включено до міжнародного проєкту «Пілотні школи». Естафету від матері прийняла О. Шиян, учитель вищої категорії, відмінник освіти України, член ради директорів при Кабінеті Міністрів України.

Пропонована культуротворча технологія забезпечує виконання четвертої педагогічної умови (активне залучення вчителів ліцеїв до ознайомлення з надбаннями передової навчально-методичної інноватики) завдяки організації у межах навчально-методичного середовища «Розвиток педагогічної культури» системного ознайомлення вчителів ліцею з передовим освітянським досвідом.

На рис. 2.3 подано скріншот із підбіркою сучасних наукових і навчально-методичних праць із педагогіки, які пропонуються для в межах навчально-методичного середовища «Розвиток педагогічної культури». Перелік наукових праць оперативно оновлюється завдяки моніторингу освітніх порталів, наукових журналів, матеріалів науково-практичних конференцій тощо.

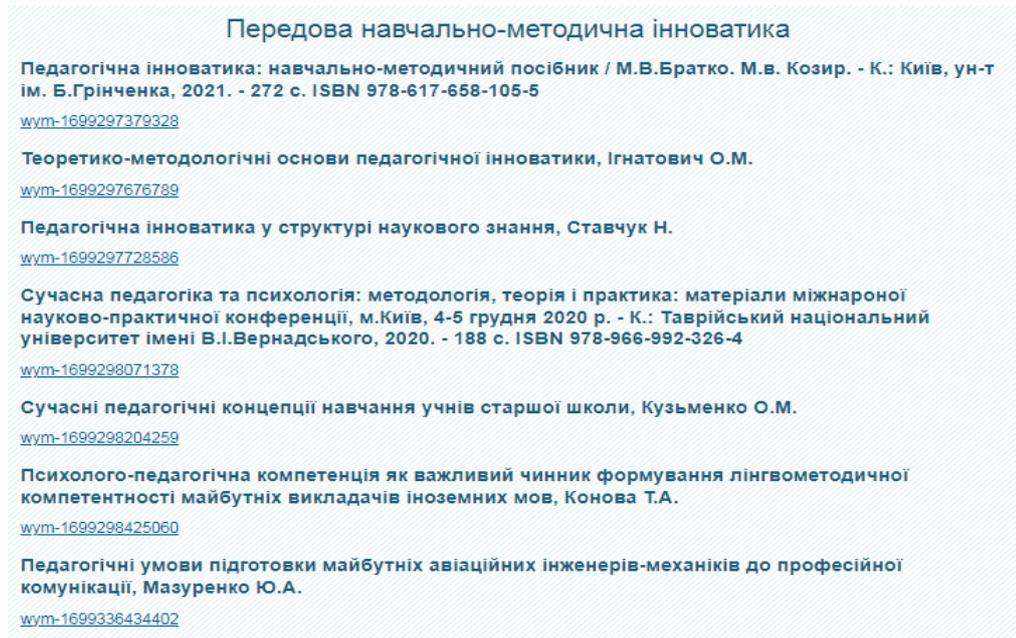

Рис. 2.3 Підбірка праць з педагогічної інноватики

У Додатку В подано план-графік заходів, мета яких полягає в ознайомленні з надбаннями передової навчально-методичної інноватики, для вчителів ліцеїв на 2022–2023 н. р.

Тематика заходів стосується, зокрема, організації наукових досліджень, інклюзивної освіти, національно-патріотичного і громадянської виховання. До заходів залучаються провідні освітні установи області, зокрема, Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського, Полтавський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського та ін.

До очікуваних результатів належить налагодження ефективної співпраці між освітніми закладами різних рівнів, встановлення зв'язків між ЗЗСО та ЗВО тощо.

Також в умовах дистанційного або змішаного навчання під час епідемії Covid-19 та воєнного стану для забезпечення цифровізації освітнього процесу в якості майданчика для висвітлення корисної інформації, навчальних матеріалів, нових ідей, збору інформації різного характеру серед вчителів ліцеїв впродовж проведення експерименту ми використовували мультимедійний ресурс Padlet. Онлайн-дошка (стіна) дозволила нам розміщувати на одній сторінці різноманітний

аудіовізуальний контент (див. рис. 2.4). Для кожного вебінару, семінару та круглого столу створювалася нова віртуальна тематична стіна з відповідними матеріалами Soft skills професіонала, достатньо було поділитися покликанням для спільного користування.

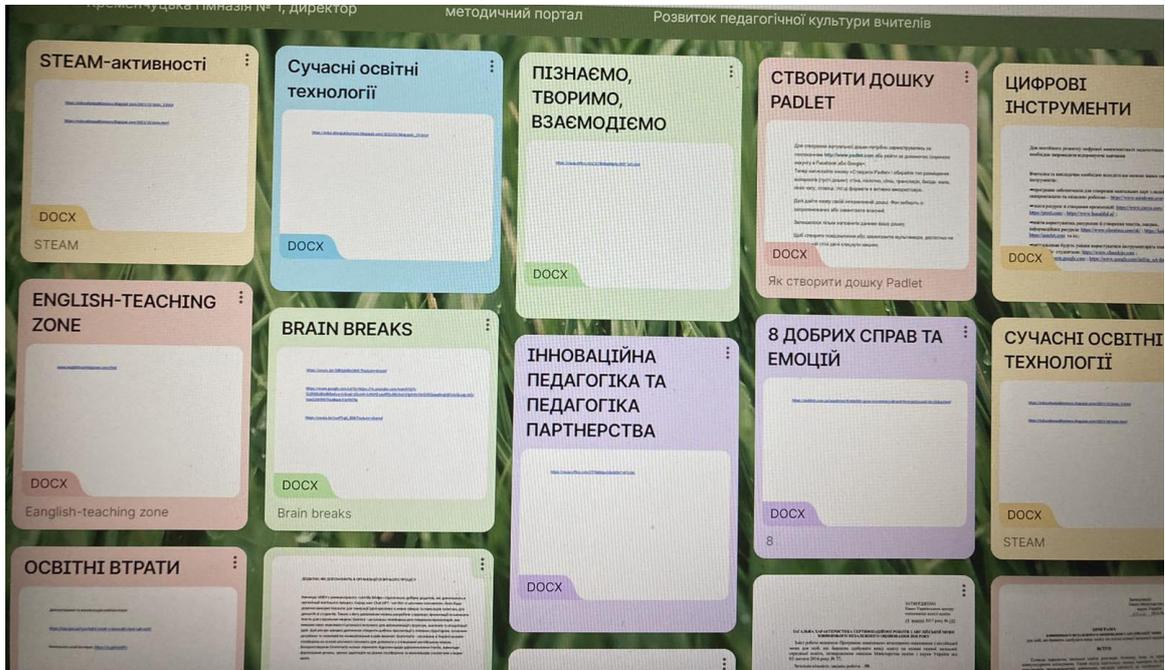

Рис. 2.4 Контент онлайн-дошки

Типологічні характеристики навчально-методичного середовища «Розвиток педагогічної культури» у вигляді схеми представлено на рис. 2.5.

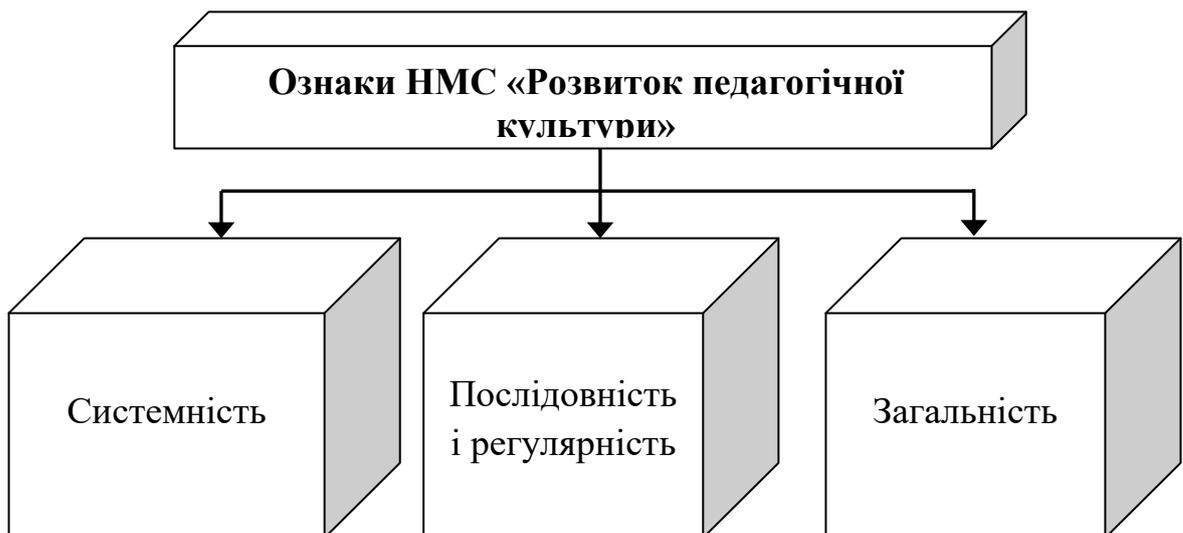

Рис. Типологічні ознаки навчально-методичного середовища «Розвиток педагогічної культури»

Ці характеристики передбачають дієвість запропонованої культуротворчої технології «Розвиток педагогічної культури». Проте, її результативність потребує експериментальної перевірки, аналіз якої буде подано у третьому розділі дисертаційного дослідження.

Запропонована культуротворча технологія «Розвиток педагогічної культури» забезпечує реалізацію педагогічних умов розвитку педагогічної культури вчителів ліцеїв і характеризується такими ознаками, як «системність (максимально враховані різноманітні аспекти розвитку педагогічної культури вчителя), послідовність і регулярність (програма заходів діє протягом усього навчального року і пролонгується на наступний рік, заходи відбуваються щотижнево) і загальність (тотальне охоплення вчителів ліцеїв міста)» [192].

На коригувальному етапі на основі моніторингу і зворотного зв'язку у технології здійснюється доцільні зміни та уточнення. Важливими елементами запропонованої культуротворчої технології є моніторинг результативності та зворотній зв'язок. Моніторинг здійснюється опитуваннями, які проводяться на початку діяльності і після проведення усіх заходів. Зворотній зв'язок забезпечується організацією обговорення після кожного проведеного заходу на платформах Google meet та Zoom, а також обговоренням у соціальних мережах (сторінка у Facebook) і месенджерах (група у Viber).

На етапі узагальнення результатів робиться наукове осмислення ефективності технології. Після закінчення чергового навчального року проводиться опитування учасників з метою з'ясувати їх побажання і очікування на наступний рік.

2.3 Критерії та показники розвитку педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи

Слід зазначити, що уточнення понятійно-категорійного апарату та термінології є важливою методологічною вимогою будь-якого наукового

дослідження, тому перейдемо до аналізу та розмежуємо поняття «критерій» та «показник» для глибшого розуміння сутності даної проблеми.

Великий тлумачний словник сучасної української мови визначає критерій як «підставу для оцінки, визначення та класифікації чогось; мірило» [32, с. 588]. Відповідно «показник» – доказ, свідчення, ознака чого-небудь; наочні дані про результати якоїсь діяльності, процесу (в нашому випадку розвитку педагогічної культури); кількісна характеристика властивостей процесу [32, с. 1024]. Погоджуємось з думкою Т. Федірчик, критерій є більш широким поняттям, ніж показник [213, с. 308].

Нормативною базою для розробки критеріїв оцінювання професійної культури вчителя є Професійний стандарт [157] і Типове положення про атестацію педагогічних працівників [209], які закладають основні вектори діагностики педагогічного професіоналізму.

І. Зязюн пропонує розглядати професійну культуру вчителя як «складову педагогічної якості – інтегральної характеристики, яка допомагає описати специфіку носія педагогічної професії» [73]. Сучасна педагогічна думка пропонує психолого-педагогічні підходи до характеристики педагогічної культури [78], формування системи критеріїв професійного розвитку [92], порівняльний аналіз оцінювання професіоналізму вчителя в різних освітніх системах [162].

Варто зауважити, що до визначення критеріїв культури вчителя зверталось багато вчених. Так, О. Цюняк вирізняє три критерії, що дозволяють оцінити педагогічну культуру: цінності, мотивацію та здатність до професійної творчості [219, с. 120].

В. Гриньова у дисертаційному дослідженні про педагогічну культуру вчителя визначає в якості критеріїв її формування мотивацію до розвитку, сформованість системи знань і вмінь, а також ціннісну настанову на розвиток педагогічної культури [49, с. 19].

І. Пальшкова, досліджуючи проблему професійно-педагогічної культури вчителя, формує систему критеріїв та показників для її аналізу. Дослідниця виділяє критерій обізнаності, показниками якого є знання про з теорії та історії дидактики; вимоги, що визначають зміст і організацію навчання і виховання учня; вимоги, що визначають способи взаємодії з учнями в процесі навчання і виховання, а також систему суспільних нормативів, що регламентують діяльність вчителя та методики й технології навчання та виховання учнів; критерій навченості, показники якого стосуються вмінь застосовувати методичні знання у педагогічній практиці; критерій схильності, показники якого пов'язані зі здатністю творчо ставитися до педагогічної діяльності [132, с. 253].

Низка досліджень, присвячених професійно-педагогічної культурі вчителя, автори яких пропонують в якості критеріїв складові педагогічної культури, також взята нами до уваги. Так, у цій системі, наприклад розрізняються інтенціональна, когнітивно-інформаційна та операціонально-технологічна компоненти [124, с. 283].

І. Княжева, яка досліджує проблему розвитку методичної культури як професійної, пропонує замість виділення критеріїв показники до кожної складової. Вчена виділяє когнітивний, діяльнісно-організаційний і ціннісно-мотиваційний компоненти [82, с. 137].

Важливим показником професійно-педагогічної компетентності у системі методичної роботи є методична грамотність. Цілісна концепція освіченості людини просліджується протягом розвитку педагогічної науки, яка визначає певні рівні грамотності.

Термінологічний словник «Освіта дорослих» пропонує наступне визначення грамотності: «здатність розуміти і використовувати різні типи інформації в побутовому, професійному та громадському житті; здатність писати згідно із заведеними нормами; можливість індивіда бути включеним в економічну, культурну, політичну діяльність суспільства» [107, с. 24].

Грамотність є необхідним етапом становлення особистості, тобто вона має пропедевтичний сенс. Сходження людини до більш високих освітніх результатів відбувається за схемою: грамотність – освіченість – професійна компетентність – культура – менталітет.

Професійно-методична грамотність проявляється у вміннях визначити зміст навчання, його форми, необхідні засоби, обрати найбільш доцільні методики та технології навчання.

Трансформувавши це поняття у предмет нашого дослідження, професійно-методичну грамотність будемо розуміти як сукупність таких складових:

- вміння аналізувати нормативну базу навчання і користуватися нею;
- здатність обирати або створювати навально-методичне забезпечення відповідно до змісту програми та з урахуванням сучасних вимог;
- вміння оформлювати методичну документацію;
- вміння розробляти засоби моніторингу та оцінювання набутих знань і вмінь, в тому числі електронні для проведення ефективного та результативного дистанційного навчання тощо.

Ще одним значущим показником професійно-методичної компетентності є сформованість методичного мислення. Н. Лаврентьева розглядає це поняття як різновид когнітивної діяльності, що передбачає освоєння існуючих і створення нових засобів навчання [101, с. 283].

До ознак професійно-методичного мислення належать: методична інтерпретація положень психолого-педагогічної науки; широка ерудиція; системність мислення; конкретизація загальних положень, доведення їх до методичних рекомендацій.

З метою реалізації поставлених завдань дослідження нами розроблено «діагностичний інструментарій педагогічного експерименту, до складу якого входять: критерії, показники та рівні розвитку педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи» [12]. Аналіз означеного інструментарію

подано у праці «Критерії та показники розвитку професійної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи» [12].

У виборі критеріїв і показників розвитку педагогічної культури ми виходили з того, що «вони повинні відображати специфіку педагогічної культури вчителя як сукупності компонентів, а саме: ціннісно-мотиваційного, когнітивно-праксеологічного, особистісно-творчого, рефлексивно-оцінювального» [12]. Тобто критерії і показники мають сприяти оцінюванню цінностей і мотивації педагога, його професійно-методичні якості, здатність до творчості, здатність усвідомлення власної діяльності з метою подальшого розвитку.

У ході наукового пошуку нами обрано критерії оцінювання педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи до кожного компонента. Так, критеріями ціннісно-мотиваційного компонента визначені: система ціннісних орієнтацій та професійно-особистісна мотивація.

Когнітивно-праксеологічний компонент представлений такими критеріями: професійно-методична компетентність (сукупність знань і вмінь), професійно-методична майстерність вчителя (педагогічна діяльність), які проявляються в умінні аналізувати засвоєння учнями навчального матеріалу; оцінювати підручники та різноманітні навчальні посібники у змістовому аспекті; систематизувати та подавати за певним критерієм вправи, завдання, тести, в тому числі для дистанційного навчання; прогнозувати можливі помилки, запобігати їх появі та прогнозувати шляхи вирішення проблемних питань.

Критерії особистісно-творчого компонента ґрунтуються на професійно значущих якостях вчителя, передусім, здатності до педагогічної творчості. І. Зязюн вважає педагогічну діяльність творчістю в чистому вигляді [70, с. 123]. Тому важливим для вчителя є вміння творчо осмислювати та адаптувати програмний матеріал.

Рефлексивно-оцінювальний компонент педагогічної культури оцінюється завдяки таким критеріям, як здатність до рефлексії, здатність до оцінювання професійно-педагогічної діяльності.

Компоненти педагогічної культури та критерії їхньої діагностики [12] подано у табл. 2.1.

Таблиця 2.2

**Компоненти педагогічної культури вчителя та критерії
їхньої діагностики**

Компонент	Критерії
Ціннісно-мотиваційний	Ціннісні орієнтації та професійно-особистісна мотивація
Когнітивно-праксеологічний	Професійно-методична компетентність; професійно-методична майстерність вчителя
Особистісно-творчий	Професійно значущі якості вчителя
Рефлексивний	Здатність до професійної рефлексії та саморозвитку

Кожен з виокремлених критеріїв оцінювання педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи має свої показники.

«Показниками системи ціннісних орієнтацій обрано: структуру загальнолюдських цінностей вчителя (саморозвиток, соціальні контакти, духовне задоволення, креативність, досягнення, збереження власної індивідуальності, соціальний престиж і матеріальний стан); значущість певних життєвих сфер (сімейне життя, професійне життя, суспільне життя, навчання і освіта, захоплення, фізична активність)» [12].

«Професійно-особистісна мотивація представлена такими показниками: вираженість позитивної мотивації до професійно-методичної діяльності вчителів ліцеїв у системі методичної роботи; спрямованість особистості на саморозвиток у професійній сфері; інтерес до успішності у методичній роботі; бажання та потреба в професійній самореалізації та самоутвердженні. Позитивна професійно-педагогічна мотивація передбачає інтерес до успіху в професійно-педагогічній діяльності; прагнення самореалізації у професії; налаштованість на оволодіння новим та на розвиток педагогічної культури,

схильність до прояву ініціативності тощо, негативна професійно-педагогічна мотивація – уникнення критики чи покарань» [12].

В якості показників професійно-методичної компетентності ми обради: знання сучасних методик навчання; здатність планувати навчальний процес, здатність здійснювати різні форми освітньої діяльності; професійно-методична грамотність; професійно-методичне мислення» [12].

«Показниками професійно-методичної майстерності ми вважаємо: вміння комплексно здійснювати методичну діяльність; уміння модифікувати зміст і форми навчання, передбачати результати, вирішувати проблемні ситуації» [12].

Показниками «професійно значущих якостей вчителя ліцею пропонуємо вважати:

- комунікативні якості (уважність, тактовність, товарицькість, невимушеність, довірливість, чесність);
- організаторські якості (відповідальність, вимогливість, принциповість, справедливість, активність, ініціативність);
- гуманність (альтруїзм);
- здатність до емпатії (чуйність, співчуття, розуміння проблем і переживань дитини);
- здатність до прогнозування (аналітичність, оптимістичність, гнучкість).

Здатність до рефлексії та саморозвитку реалізується у таких показниках:

- здатність до усвідомлення власних дій;
- здатність до самоаналізу і рефлексії власної професійно-методичної діяльності;
- готовність до вдосконалення навичок і вмінь.

В якості показників здатності до оцінювання професійно-методичної діяльності виділяємо:

- здатність аналізувати професійно-методичну діяльність;
- виявлення причин і прогнозування наслідків;

- критичне ставлення до власної поведінки та дій;
- здатність до корекції власних дій;
- гнучкість, можливість змінюватися, адаптуючись до нових умов» [12].

На підставі здійсненого аналізу компонентів, змісту критеріїв, показників педагогічної культури обґрунтуємо рівні педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи на етапі їх професійної діяльності.

У науковій думці існують різні підходи до визначення рівнів сформованості культури вчителя.

Поширеним є виділення трьох рівнів. Наприклад, І. Пальшкова [133] та О. Гаврилюк [40] пропонують виокремлювати низький, середній, високий рівні сформованості професійно-педагогічної культури вчителів.

В. Гриньова [49], досліджуючи теоретичні та методичні аспекти формування педагогічної культури вчителя, обґрунтовує такі чотири рівні: досконалий, базовий, достатній і елементарний.

О. Куцевол виокремлює чотири рівні професійно-методичної діяльності вчителя: репродуктивний, репродуктивно-творчий, творчо-репродуктивний рівень і творчий [98, с. 28], акцентуючи здатність вчителя до креативної педагогічної діяльності.

Н. Нікула також пропонує чотири рівні сформованості педагогічної культури вчителя: адаптивно-наслідувальний, репродуктивний, компетентнісно-продуктивний, інтегративно-творчий [125].

На думку дослідника, «адаптивно-наслідувальний рівень (І – низький) характеризується низькою мотиваційною сферою та системою ціннісних орієнтацій, що склалася внаслідок поганої адаптації до здійснення професійно-методичної діяльності. Професійно-методична компетентність перебуває на адаптивно-наслідувальному рівні, і навіть якщо вчителі володіють знаннями з окремих педагогічних дисциплін, адаптивно-наслідувальний рівень професійно-методичних знань не забезпечує цілісність виконання професійно-методичної діяльності» [125].

Репродуктивний рівень (II – середній) педагогічної культури свідчить «про епізодичну або ситуативну спрямованість на професійно-методичну діяльність, професійно-особистісна мотивація тут пасивна. Знання з методик навчальних дисциплін сформовані на репродуктивному рівні, їх застосування на практиці не приносить високих результатів, оскільки побудоване на репродуктивній основі. Професійно-методична діяльність базується на застосуванні «готових» знань і за готовою інструкцією. Такі ознаки, як творчість діяльності, ініціативність, наполегливість педагога, не є властиві даному рівню» [125].

Системно-продуктивний рівень (III – достатній) педагогічної культури вчителя ліцею в системі методичної роботи характеризується «достатнім рівнем сформованості системи ціннісних орієнтацій та професійно-особистісної мотивації, в якій значне місце посідає орієнтація на професійно-методичну діяльність. Педагоги володіють системними знаннями методик навчальних дисциплін, інтеграції змісту навчального матеріалу та різноманітних технологій навчання, вміють їх системно використовувати. Їм властива методична грамотність та методичне мислення, яке проявляється в умінні створити власний методичний доробок, ідею» [125].

Інтегративно-творчий рівень (IV – високий) визначається «стійкою професійно-особистісною мотивацією, сформованістю системи ціннісних орієнтацій на високому рівні. Респондентам властивий високий рівень психолого-педагогічних, професійно-методичних знань, які вони вміють інтегрувати в багатопредметному середовищі ліцею в поєднанні з різноманітними технологіями навчання. На цьому рівні вчителі ліцеїв володіють професійно-методичною грамотністю і методичним мисленням, що проявляється в успішності всіх видів професійно-методичної діяльності» [125].

Ми користуємося саме цією шкалою рівнів. Однак, з огляду на те, що в нашому дисертаційному дослідженні розглядається педагогічна культура вчителя ліцею в системі методичної роботи, то передбачаємо те, що досягти

вчителям-початківцям інтегративно-творчого (високого) рівня під час діяльності у ліцеї досить складно. Вважаємо, що він розвивається у процесі набуття досвіду здійснення професійно-методичної діяльності та характерний переважно для вчителів ліцеїв, які мають певний стаж роботи, тобто накопичили професійний досвід.

Зміна рівня, тобто перехід на наступний, у вчителів ліцеїв відбувається у процесі методичної роботи.

Запропонована культуротворча технологія «Розвиток педагогічної культури» (створення і налагодження діяльності навчально-методичного середовища «Розвиток педагогічної культури») розрахована на досягнення вчителями ліцеїв системно-продуктивного та інтегративно-творчого рівнів, що має бути експериментально перевірено. Результати експериментальної перевірки подаються у наступному розділі.

Висновки до другого розділу

Сформульовано і обґрунтовано педагогічні умови розвитку професійної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи. Визначено, що педагогічні умови розвитку професійної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи – це цілеспрямовано створене психолого-педагогічне середовище, що сприяє розвитку педагогічної культури вчителів як професійної діяльності в інноваційному освітньому середовищі, і сукупність заходів методичного характеру, які сприяють професійному розвитку та підвищенню педагогічної культури.

Обґрунтування й розробка педагогічних умов здійснюються на основі положень системного і компетентнісного наукових підходів.

Першою педагогічною умовою забезпечення розвитку професійної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи є координація та інтеграція методичної діяльності з розвитку професійної культури вчителів

ліцеїв шляхом створення єдиного центру, що розробляє і планує цю діяльність, керує нею і здійснює постійний моніторинг результативності.

Реалізація цієї педагогічної умови дозволяє подолати розбіжності між організацією методичної діяльності, що має на меті підвищення професійної культури вчителів, у різних закладах профільної освіти міста. Створення єдиного координаційного центру уможливорює побудову чіткої стратегії розвитку професійної культури вчителів профільної школи, організацію постійного моніторингу процесу та об'єктивне оцінювання його результативності.

Друга педагогічна умова – створення навчально-методичного середовища «Розвиток педагогічної культури», яке мотивує і стимулює вчителів ліцеїв до розвитку професійної культури – передбачає організацію спеціальної постійно діючої системи семінарів/вебінарів і тренінгів для вчителів ліцеїв, спрямованої на підвищення мотивації до професійного росту і самореалізації, формування професійно значущих навичок і вмінь, розвиток професійних компетенцій і педагогічної культури.

Третьою педагогічною умовою є організація у межах навчально-методичного середовища ефективного обміну досвідом між ліцеями, методичними напрацюваннями у певних галузях знань, що передбачає організацію круглих столів з обміну досвідом. Тематика круглих столів пов'язана зі специфікою роботи з певними профілями підготовки у ліцеях. Кожен ліцей обирає для організації круглого столу ту сферу, на якій він спеціалізується.

Четверта педагогічна умова – активне залучення вчителів ліцеїв до ознайомлення з надбаннями передової навчально-методичної інноватики – передбачає системне інформування вчителів ліцеїв про нові методичні розробки провідних освітніх закладів щодо розвитку педагогічної культури, організацію виставок (зокрема, віртуальних) методичної літератури, запрошення до викладання відомих українських освітян, зокрема,

представників закладів післядипломної освіти та підвищення педагогічної кваліфікації.

Сформульовано визначення культуротворчої технології як такої, що спрямована на розвиток складових педагогічної культури вчителя ліцею, а саме: морально-духовних якостей і цінностей особистості, професійних знань, умінь та навичок (педагогічної компетентності та педагогічної майстерності в системі методичної роботи), Soft skills та Hard skills у системі методичної роботи.

Сутнісним ознаками запропонованої культуротворчої технології є спрямованість на особистісний і професійний розвиток учителів на основі надбань культури, людиноцентризму та інших гуманістичних цінностей.

Запропонована культуротворча технологія «Розвиток педагогічної культури» забезпечує реалізацію педагогічних умов розвитку педагогічної культури вчителів ліцеїв і характеризується такими ознаками, як системність (максимально враховані різноманітні аспекти розвитку педагогічної культури вчителя); послідовність і регулярність (програма заходів діє протягом усього навчального року і пролонгується на наступний рік, заходи відбуваються щотижнево); загальність (тотальне охоплення вчителів ліцеїв міста).

Визначено чотири структурні компоненти педагогічної культури вчителя ліцею в системі методичної роботи, а саме: ціннісно-мотиваційний, когнітивно-праксеологічний, особистісно-творчий, рефлексивно-оцінювальний.

До кожного компонента обрано відповідні критерії та показники оцінювання педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи.

Критеріями ціннісно-мотиваційного компонента визначені: система ціннісних орієнтацій та професійно-особистісна мотивація.

Когнітивно-праксеологічний компонент представлений такими критеріями: професійно-методична компетентність (сукупність знань і вмінь), професійно-методична майстерність вчителя (педагогічна діяльність), які проявляються в умінні аналізувати засвоєння учнями навчального матеріалу; оцінювати

підручники та різноманітні навчальні посібники у змістовому аспекті; систематизувати та подавати за певним критерієм вправи, завдання, тести, в тому числі для дистанційного навчання; прогнозувати можливі помилки, запобігати їх появі та прогнозувати шляхи вирішення проблемних питань.

Критерії особистісно-творчого компонента ґрунтуються на професійно значущих якостях вчителя, передусім, здатності до педагогічної творчості.

Рефлексивно-оцінювальний компонент педагогічної культури оцінюється завдяки таким критеріям, як здатність до рефлексії, здатність до оцінювання професійно-педагогічної діяльності.

На основі здійсненого аналізу компонентів, змісту критеріїв, показників педагогічної культури обґрунтовано рівні педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи на етапі їх професійної діяльності: адаптивно-наслідувальний рівень (I – низький), репродуктивний рівень (II – середній), системно-продуктивний рівень (III – достатній), інтегративно-творчий рівень (IV – високий).

Матеріали дослідження висвітлено в таких публікаціях автора: [12; 20; 192; 226].

РОЗДІЛ 3

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА УМОВ РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ВЧИТЕЛІВ ЛІЦЕЇВ У СИСТЕМІ МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ

3.1 Організація та методика проведення педагогічного експерименту

Експериментальна перевірка здійснювалася для доведення ефективності змісту культуротворчої технології «Розвиток педагогічної культури».

Основними етапами проведення педагогічного експерименту були:

1) *підготовчий етап 201–2019 р.*, мета якого полягала у аналізі сутності понять педагогічна культура вчителя і педагогічна культура вчителя ліцею; постановці проблеми дослідження; визначенні предмета й об'єкта дослідження; вивченні науково-методичної літератури з проблеми дослідження; формулювання педагогічних умов розвитку професійної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи;

2) *дослідницький етап 2019–2023*, який включав констатувальний, формувальний, контрольний етапи педагогічного експерименту та етап поствпровадження.

Результати теоретичного дослідження, здійсненого у попередніх розділах, дозволили виявити сутність педагогічної культури вчителів у системі методичної роботи. Враховуючи результати теоретичного дослідження та з метою обґрунтування культуротворчої технології «Розвиток педагогічної культури» нами проведено констатувальне дослідження.

Констатувальний етап експериментального дослідження (2019–2020 рр.) передбачав виконання таких завдань:

1) визначити критерії, показники, рівні розвитку педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи;

2) дібрати адекватні методи та методики діагностування й розробити рівні розвитку педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи;

3) провести емпіричне дослідження.

4) здійснити аналіз результатів емпіричного дослідження та виявити вихідні рівні розвитку педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи.

Визначити кількісні та якісні зміни в показниках компонентів педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи зможемо за допомогою методик. На основі критеріїв і показників педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи ми дібрали відповідний діагностичний інструментарій. Перелік методик, які використовувались нами на етапі дослідницького етапу педагогічного експерименту, наведені у табл. 3.1.

Вибір методик дослідження, на думку Т. Федрічик, повинен здійснюватися на основі того, що вони мають відповідати ознакам:

- об'єктивності, відтворюваності, необхідності, конкретності, валідності;
- охоплювати всі структурні компоненти розвитку педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи;
- бути апробованими у процесі вивчення педагогічних процесів та явищ; спрямовуватись на дослідження означеного феномену за обґрунтованими критеріями [213, с. 331].

Саме цими принципами ми керувалися при визначення інструментарію емпіричного дослідження.

Таблиця 3.1

Діагностичний інструментарій

констатувального етапу педагогічного експерименту

Завдання	Методи	Діагностична методика	Автор
1	2	3	4
Дослідження системи ціннісних орієнтацій	опитування	Морфологічний тест життєвих цінностей	В. Сопов, Л. Карпушина [161]
Дослідження професійно-особистісної мотивації	тестування	Тест «Мотивація успіху і боязнь невдачі»	А. Реан [161]

Продовження табл. 3.1

1	2	3	4
Дослідження професійно-особистісної мотивації	тестування	Методика вивчення мотивації професійної діяльності	К Замфір в модифікації А. Реана [161]
Дослідження професійно-методичної компетентності	тестування	Тест «Оцінка професійної спрямованості педагога»	Є. І. Рогов [161]
Дослідження професійно-методичної майстерності	анкетування	Методика вивчення рівня методичної майстерності	І. А. Басва, С. І. Гільманова, Н. А. Голікова; автори модифікації З. І. Тюмасева, І. Л. Орехова [161]
Дослідження професійно значущих якостей	тестування	Методика «Психологічний особистісний профіль» Методика «Здатність педагога до емпатії» Методика «Здатність до прогнозування»	Т. Ратанова, Н. Шляхта [161] І. Юсупов [161] Л. Регуш [161]
Дослідження здатності до рефлексії та саморозвитку	анкетування	Методика «Диспозиційна характеристика саморозвитку особистості»	С. Кузікова [161]
Дослідження здатності до оцінювання професійно-методичної діяльності	тестування	Методика визначення рівня рефлексивності Методика «Стиль саморегуляції поведінки – ССП-98»	В. Карпов, В. Понамарьова [161] В. Моросанова [161]
Дослідження рівня сформованості педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи	опитування	«Сутність педагогічної культури вчителя ліцею у системі методичної роботи»	О. Білоножко

Емпіричне дослідження було здійснено за участі автора на базі десяти ліцеїв м. Кременчук. У 2019–2020 рр. було опитано 385 респондентів, які є вчителями ліцеїв. Опитування здійснювалося за допомогою Google-форм.

Для визначення рівня сформованості *ціннісно-мотиваційного компонента* педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи, згідно з критеріями (система ціннісних орієнтацій та професійно-особистісна мотивація), використано методики, наведені нижче.

Система ціннісних орієнтацій вчителів ліцеїв вимірювалась за методикою «Морфологічний тест життєвих цінностей» (В. Сопов, Л. Карпушина), яка дозволяє визначити загальнолюдські, особистісно-професійні цінності, що є основою розвитку педагогічної культури. Результати дослідження на констатувальному етапі структури життєвих цінностей педагогів, проранжованих за пріоритетністю, представлено у табл. 3.2.

Таблиця 3.2

**Результати ранжування життєвих цінностей за значущістю
для опитуваних**

№	Життєві цінності	Показники, осіб, %
1	Саморозвиток	301/78,1
2	Досягнення	290/ 75,3
3	Соціальні контакти	289/75,1
4	Збереження власної індивідуальності	254/66,0
5	Матеріальний стан	249/64,7
6	Духовне задоволення	209/54,3
7	Креативність	199/51,7
8	Власний престиж	182/47,3

До першої четвірки увійшли такі термінальні цінності, як саморозвиток, досягнення, соціальні контакти і збереження власної індивідуальності. З них дві (саморозвиток і соціальні контакти) належать до морально-ділових, а решта (досягнення і збереження власної індивідуальності) – до егоїстично-престижних. До другої четвірки також увійшли дві морально-ділові цінності (духовне задоволення і креативність) і дві егоїстично-престижні (матеріальний стан і власний престиж).

Вважаємо, що в аспекті дослідження розвитку педагогічної культури вчителів на формувальному етапі необхідно приділити увагу формуванню

креативності, тобто творчих компетентностей, без яких сучасна діяльність у сфері профільної освіти значно ускладнюється, якщо навіть не унеможливлується. До бажаних в аспекті сучасних перетворень у галузі освіти якостей вчителя належать:

- здатність до професійної творчості, готовність освоювати педагогічні інновації і розробляти власні нові методики;
- вміння гнучко реагувати на зміни, оперативно шукати нові педагогічні стратегії;
- вміння нешаблонно підходити до проблем і складнощів, які є неодмінними супутниками трансформаційних процесів;
- здатність продукувати нові методичні підходи.

Здатність вчителів ліцеїв до творчості, генерування незвичайних, оригінальних ідей, відхилення від традиційних схем і швидкого знаходження виходу із різних проблемних ситуацій є однією з базових компетентностей педагога в умовах реформування середньої освіти.

У табл. 3.3 представлено ранжування життєвих сфер за значущістю для опитуваних. Вважаємо, що при оцінці педагогічної культури вчителів у системі методичної роботи значущість життєвих сфер є важливим, адже для успішного розвитку педагогічної культури необхідно, щоб педагог усвідомлював значущість таких сфер, як професійне життя, а також навчання/освіта, які є запорукою безперервності процесу самовдосконалення і підвищення кваліфікації.

Таблиця 3.3

Результати ранжування життєвих сфер за значущістю для опитуваних

№	Життєві сфери	Показники, осіб, %
1	Професійне життя	353/91,7
2	Сімейне життя	338/87,8
3	Навчання і освіта	252/65,5
4	Суспільне життя	243/63,1
5	Захоплення	171/44,4
6	Фізична активність	124/32,2

Показовим є той факт, що для респондентів професійне життя є більш важливою сферою, ніж навіть сімейне. Це вказує на надзвичайно серйозне ставлення вчителів до фахової діяльності. Високі показники мають також навчання і суспільна активність, що свідчить про високий потенціал для перманентного підвищення кваліфікації та зацікавленість громадською діяльністю. Особисті захоплення та фізична активність є найменш популярними життєвими сферами.

Професійно-особистісна мотивація досліджувалася за допомогою методики А. Реана «Мотивація успіху та боязні невдач» та методики вивчення мотивації професійної діяльності (К. Замфір в модифікації А. Реана).

Результати досліджень за першою з методик подано у табл. 3.4

Таблиця 3.4

**Результати опитування за методикою
А. Реана «Мотивація успіху та боязні невдач»**

Бали від 1 до 7, осіб	Бали від 1 до 7, %	Бали від 8 до 13, осіб	Бали від 8 до 13, %	Бали від 14 до 20, осіб	Бали від 14 до 20, %
17	4,4	134	34,8	234	60,8

Як показало дослідження на констатувальному етапі, переважна кількість досліджуваних має мотивацію на успіх, тобто позитивну мотивацію. Водночас третина респондентів належить до таких, чий мотиваційний полюс не є чітко вираженим. Негативну мотивацію мали лише 4 % опитуваних вчителів.

Особливої уваги при діагностуванні за цією методикою, на нашу думку, заслуговують результати відповідей на запитання щодо самооцінки прояву ініціативності та готовності до виконання відповідальних завдань (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

**Самооцінка прояву ініціативності та готовності до виконання
відповідальних завдань**

№	Запитання	Позитивна відповідь, осіб, %	Негативна відповідь, осіб, %
1	Схильний до прояву ініціативності	330/85,7	55/14,3
2	При виконанні відповідальних завдань прагну за можливості знайти причини відмови від них	91/23,6	294/76,4

Розбіжність майже на 10 % між негативною самооцінкою власної ініціативності та небажанням братися за відповідальні завдання вказує на наявне певне нерозуміння педагогами поняття ініціативи. Цей момент вбачаємо слушним врахувати на формувальному етапі педагогічного експерименту.

Узагальнені результати дослідження за методикою вивчення мотивації професійної діяльності (К. Замфір в модифікації А. Реана) репрезентовано у табл. 3.6.

Таблиця 3.6

**Результати опитування за методикою вивчення мотивації професійної
діяльності (К. Замфір в модифікації А. Реана)**

№	Мотивація	Узагальнені показники, осіб, %
1	Внутрішня	348/90,3
2	Зовнішня позитивна	270/70,1
3	Зовнішня негативна	254/65,9

Як можна побачити з таблиці, респонденти продемонстрували оптимальний мотиваційний комплекс, адже внутрішня мотивація (задоволення від процесу роботи та можливість найбільш повної самореалізації саме в цій діяльності) значно перевищує як зовнішню позитивну (заробіток, кар'єра і соціальний престиж), так і зовнішню негативну (уникнення критики чи покарань).

Використання зазначених методик дозволило продіагностувати такі показники: вираженість позитивної мотивації до професійно-методичної діяльності вчителів ліцеїв у системі методичної роботи; спрямованість особистості на саморозвиток у професійній сфері; зацікавленість в успішності методичної діяльності.

Когнітивно-праксеологічний компонент педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи за обраними критеріями (професійно-методична компетентність та методична майстерність) вимірювався за такими методиками.

Професійно-методична компетентність діагностувалася за допомогою методики «Оцінка професійної спрямованості педагога» (Є. І. Рогов). Згідно з цією методикою визначаються типи педагогів. Узагальнені результати діагностики подано у табл. 3.7.

Таблиця 3.7

Результати опитування за методикою «Оцінка професійної спрямованості педагога» (Є. І. Рогов)

№	Типи педагогів	Узагальнені показники, осіб, %
1	Предметник	151/39,2
2	Комунікатор	125/32,4
3	Організатор	85/21,1
4	Інтелігент	28/7,3

Як свідчать результати дослідження, серед респондентів домінує тип вчителя-предметника, якому притаманні раціональне мислення, впевненість у важливості наукової картини світу, спрямованість на формування знань. Дещо менше серед опитуваних вчителів-комунікаторів, схильних до емпатії, до формування в учнів так званих soft skills. До типу вчителя-організатора тяжіє приблизно кожен п'ятий з опитуваних. Найменш поширеним виявився тип учителя-інтелігента, який є інтелектуалом і просвітником, носієм і транслятором моральних і духовних цінностей і норм.

Проведене діагностування ставить ще одне важливе завдання для формувального етапу: посилення організаторських (лідерських) якостей та формування навичок високоінтелектуальної просвітницької діяльності, без яких педагогічна культура педагога не може вважатися гармонійно розвинутою.

Професійно-методична майстерність діагностувалася за допомогою методики «Рівень методичної майстерності» (модифікований варіант анкет І. А. Баєвої, С. І. Гільманової, Н. А. Голікова; автори модифікації З. І. Тюмасєва, І. Л. Орехова). Результати опитування подано у табл. 3.8.

Таблиця 3.8

**Результати опитування за методикою «Рівень методичної майстерності»
(модифікований варіант анкет І. А. Баєвої, С. І. Гільманової,
Н. А. Голікова; автори модифікації З. І. Тюмасєва, І. Л. Орехова)**

№	Рівень педагогічної майстерності	Узагальнені показники, осіб, %
1	Низький (до 85 балів)	27/7,1
2	Середній (86–120 балів)	249/64,6
3	Високий (121–200 балів)	109/28,3

Як свідчать результати дослідження, переважна більшість опитуваних мають середній і високий рівні методичної майстерності. Особливу увагу привертає той факт, що на запитання щодо напрямків підвищення професійної майстерності (предметна, дидактична, методична, виховна, науково-дослідницька підготовки тощо) 31,9 % опитуваних обрали методичну підготовку (найбільший показник). Це говорить про важливість методичного компонента в структурі педагогічної культури.

З метою визначення рівня сформованості особистісно-творчого компонента педагогічної культури вчителів ліцеїв за обраними критеріями (професійно значущі якості; методична креативність) ми використовували методики «Психологічний особистісний профіль» (Т. Ратанова, Н. Шляхта), «Діагностика рівня емпатії» (І. Юсупов) та «Здатність до прогнозування» (Л. Регуш).

Згідно з методикою «Психологічний особистісний профіль» опитуваним пропонувалося оцінити ступінь вираженості певних особистісних якостей. Узагальнені результати діагностики (загальні відсотки є сумою шести- та семибальних відповідей), проранжовані за пріоритетністю, подано у табл. 3.9.

Таблиця 3.9

Результати опитування за методикою «Психологічний особистісний профіль» (Т. Ратанова, Н. Шляхта)

№	Якості	Узагальнені показники, осіб, %
1	Чесність	353/91,7
2	Відповідальність	347/90,1
3	Справедливість	342/88,8
4	Чуйність	321/83,4
5	Тактовність	318/82,6
6	Товариськість	305/79,2
7	Уважність	275/71,4
8	Принциповість	253/65,7
9	Вимогливість	238/61,8
10	Активність	221/57,4
11	Оптимістичність	220/57,1
12	Довірливість	205/53,2
13	Невимушеність	204/53,0
14	Альтруїзм	166/43,1
15	Ініціативність	160/41,6

Результати діагностики свідчать про необхідність акцентування уваги під час формувального етапу на розвитку таких якостей, як активність, оптимістичність, довірливість тощо. Особливу занепокоєність викликають низькі показники альтруїзму та ініціативності, адже без цих якостей педагогічному колективу існувати складно.

Діагностика рівня емпатії, проведена за допомогою опитувальника І. Юсупова, була націлена на вивчення емпатійного потенціалу. Вона дозволила визначити рівні емпатії. Узагальнені результати дослідження подано у табл. 3.10.

Таблиця 3.10

**Результати опитування за методикою
«Діагностика рівня емпатії» (І. Юсупов)**

№	Рівень емпатії	Узагальнені показники, осіб, %
1	Дуже високий (від 82 до 90 балів)	5/1,3
2	Високий (від 63 до 81 балу)	142/36,8
3	Середній (від 37 до 62 балів)	185/48,1
4	Низький (від 12 до 36 балів)	44/11,4
5	Дуже низький (11 балів і менше)	9/2,3

Як можна побачити, серед досліджуваних переважають особи із середнім рівнем емпатії. Отже, постає ще одне завдання, яке потребує розв'язання на формульовальному етапі, а саме – розкриття емпатійного потенціалу вчителів, розвиток здатності до співчуття, до повноцінного сприйняття оточуючих. Адже педагог без розвиненої емпатії втрачає можливості встановлення гармонійних стосунків з учасниками освітнього процесу.

Методика «Здатність до прогнозування» (Л. Регуш) досліджує такі особистісні якості, як аналітичність, гнучкість, доказовість мислення і виявляє рівні антиципації. Узагальнені результати опитування подано у табл. 3.11.

Таблиця 3.11

**Результати опитування за методикою
«Здатність до прогнозування» (Л. Регуш)**

№	Рівень антиципації	Узагальнені показники, осіб, %
1	Високий (від 12 до 16 балів)	183/47,5
2	Середній (від 8 до 11 балів)	146/38,0
3	Низький (від 1 до 7 балів)	56/14,5

Аналіз результатів опитування виявляє значний потенціал розвитку здатності до прогнозування, що має бути враховано на формульовальному етапі дослідження.

Рефлексивно-оцінювальний компонент досліджувався згідно з обраними критеріями за допомогою кількох методик.

Здатність до рефлексії та саморозвитку ми визначали, використовуючи методику «Диспозиційна характеристика саморозвитку особистості» (С. Кузікова), методику визначення рівня рефлексивності (В. Карпов, В. Пономарьова) та методику «Стиль саморегуляції поведінки – ССП-98» (В. Моросанова), які дозволили виявити рівень педагогічної рефлексії, здатність майбутніх вчителів ліцеїв до самооцінювання, самопізнання, виявити навички самокорекції та готовність до самоосвіти та саморозвитку.

Перша із зазначених методик дає змогу дослідити рівень потреби особистості у самовдосконаленні, толерантності до нового, здатності до рефлексії та саморегуляції. Узагальнені результати опитування подано у табл. 3.12–3.14.

Таблиця 3.12

Результати опитування щодо потреби в саморозвитку за методикою «Диспозиційна характеристика саморозвитку особистості» (С. Кузікова)

№	Рівень	Узагальнені показники, осіб, %
1	Низький	8/2,1
2	Середній	289/75,3
3	Високий	88/22,6

Таблиця 3.13

Результати опитування щодо умов саморозвитку за методикою «Диспозиційна характеристика саморозвитку особистості» (С. Кузікова)

№	Рівень	Узагальнені показники, осіб, %
1	Низький	25/6,5
2	Середній	305/79,2
3	Високий	55/14,3

Таблиця 3.14

Результати опитування щодо механізмів саморозвитку за методикою «Диспозиційна характеристика саморозвитку особистості» (С. Кузікова)

№	Рівень	Узагальнені показники, осіб, %
1	Низький	32/8,3
2	Середній	267/69,3
3	Високий	86/22,4

Найбільшими є показники середнього рівня, що надає підстави для особливої уваги на формувальному етапі до розвитку цих здатностей.

Результати опитування за методикою визначення рівня рефлексивності (В. Карпов, В. Пономарьова) подано у табл. 3.15.

Таблиця 3.15

**Результати опитування за методикою визначення рівня рефлексивності
(В. Карпов, В. Пономарьова)**

№	Рівень рефлексивності	Узагальнені показники, осіб, %
1	Високий	94/24,4
2	Середній	230/59,7
3	Низький	61/15,9

Отримані у процесі діагностики результати свідчать про те, що серед вчителів ліцеїв переважають особи, здатні до аналізу діяльності, виявлення причин і прогнозування наслідків, критичного ставлення до власної поведінки та дій інших.

Діагностика за методикою «Стиль саморегуляції поведінки – ССП-98» (В. Моросанова) проводилася з метою виявити здатності респондентів до корекції власних дій, гнучкості, можливості змінюватися, адаптуючись до нових умов. Результати опитування подано у табл. 3.16.

Таблиця 3.16

**Результати опитування за методикою
«Стиль саморегуляції поведінки – ССП-98» (В. Моросанова)**

Регуляторна шкала	Узагальнені показники, осіб, %		
	Низький рівень	Середній рівень	Високий рівень
Планування	21/5,5	224/58,1	140/36,4
Моделювання	30/7,8	228/59,2	127/33
Програмування	47/12,2	261/67,8	77/20
Оцінювання результатів	20/5,2	218/56,5	157/38,2
Гнучкість	19/4,9	247/64,1	119/31,0
Самостійність	32/8,3	217/56,4	136/35,2
Загальний рівень саморегуляції	29/7,5	232/60,3	124/32,2

Результати діагностики свідчать про високі показники саморегуляції респондентів, їхню здатність до самостійного прийняття рішень, оцінювання результатів діяльності, її планування і моделювання. Водночас вважаємо доцільним акцентувати увагу на програмуванні поведінки, низький рівень якого має найбільший показник.

Рівень сформованості педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи визначався за допомогою розробленого автором опитувальника «Сутність педагогічної культури вчителя ліцею у системі методичної роботи» (див. додаток Д). Анкета містила три однакові за кількістю позицій блоки запитань: перший (з 1 по 5) щодо віку, статі, педагогічного стажу та специфіки професійної діяльності (у яких класах та які предмети викладає педагог); другий (7, 9, 12, 13, 15), спрямований на усвідомлення сутності педагогічної культури вчителя; третій (6, 8, 10, 11, 14), завдяки якому і визначався рівень сформованості педагогічної культури.

У запитанні 6 (Яка з ключових компетентностей є для Вас пріоритетною?) вибір лише перших чотирьох варіантів відповіді (спілкування державною мовою, спілкування іноземними мовами, математична грамотність, компетентності в природничих науках і технологіях) відповідала I (низькому) рівню; вибір одного варіанту з тих, що ідуть після четвертого (інформаційно-цифрова компетентність, уміння навчатися впродовж життя, громадянські та соціальні компетентності, підприємливість, загальнокультурна грамотність, екологічна грамотність і здорове життя, інноваційність) – II (середньому) рівню; вибір двох або трьох з них – III (достатньому); вибір усіх варіантів, що ідуть після четвертого, – IV (високому).

У запитаннях 8 (Назвіть складники в структурі педагогічної компетентності, які, на Вашу думку, безпосередньо пов'язані з педагогічною культурою вчителя), 10 (Які види цінностей, на Вашу думку, здійснюють свій вплив на розвиток педагогічної культури вчителя) і 11 (Оберіть чинники розвитку педагогічної культури вчителя як професійної складової) вибір одного показника відповідав I (низькому) рівню; вибір двох показників – II (середньому) рівню; вибір трьох або чотирьох – III (достатньому); вибір усіх варіантів – IV (високому).

У запитанні 14 (Чим для Вас приваблива інноваційна діяльність?) вибір одного показника відповідав I (низькому) рівню; вибір двох показників – II (середньому) рівню; вибір трьох або чотирьох – III (достатньому); вибір усіх варіантів та додавання власного варіанту – IV (високому).

Результати опитування подано у табл. 3.17.

У процесі констатувального етапу експерименту вчителі ліцеїв продемонстрували невеликий відсоток високого (16,9 %) і низького (2,1 %) рівнів сформованості педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи. Переважали респонденти із середнім (35,6 %) і достатнім (45,4 %) рівнями.

Таблиця 3.17

Результати опитування за авторською методикою визначення рівня сформованості педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи

№	Рівні	Узагальнені показники, осіб, %
1	<i>Адаптивно-наслідувальний рівень</i> (I – низький)	8/2,1
2	<i>Репродуктивний рівень</i> (II – середній)	137/35,6
3	<i>Системно-продуктивний рівень</i> (III – достатній)	175/ 45,4
4	<i>Інтегративно-творчий рівень</i> (IV – високий)	65/16,9

Отже, під час проведення констатувального етапу педагогічного експерименту було з'ясовано актуальні проблеми розвитку педагогічної культури вчителів ліцеїв, що вимагають розв'язання; поставлено завдання дослідження, встановлено об'єкт і предмет педагогічного дослідження.

Констатувальний етап експерименту засвідчив, що важливими завданнями в аспекті розвитку педагогічної культури вчителів ліцеїв на формульованому етапі є:

- 1) формування креативності, здатності до генерування оригінальних ідей; посилення позитивної мотивації;
- 2) розвиток ініціативності;
- 3) посилення організаторських (лідерських) якостей та формування навичок високоінтелектуальної просвітницької діяльності;
- 4) розкриття емпатійного потенціалу вчителів, розвиток здатності до співчуття, до повноцінного сприйняття оточуючих;
- 5) розвиток здатності до прогнозування, посилення здатності до програмування поведінки.

Вважаємо, що комплексне використання запропонованих методик на констатувальному етапі сприяло виявленню рівня педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи у цілому та кожного її структурного компонента зокрема. Це дозволило перевірити ефективність розробленої у другому розділі дисертаційного дослідження технології розвитку педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи і реалізувати її на формульовальному етапі педагогічного експерименту.

Формульовальний етап педагогічного експерименту (2020–2023 рр.), проводився з метою перевірки ефективності впровадження визначених педагогічних умов, зокрема, координації та інтеграції методичної діяльності з розвитку професійної культури вчителів ліцеїв шляхом створення єдиного центру, що розробляє і планує цю діяльність, керує нею і здійснює постійний моніторинг результативності; створення навчально-методичного середовища «Розвиток педагогічної культури», яке мотивує і стимулює вчителів ліцеїв до розвитку професійної культури; організації у межах навчально-методичного середовища ефективного обміну досвідом між ліцеями, методичними напрацюваннями у певних галузях знань; активного залучення вчителів ліцеїв до ознайомлення з надбаннями передової навчально-методичної інноватики.

Для реалізації першої педагогічної умови на базі офіційного сайту Кременчуцької гімназії № 1 Кременчуцької міської ради Кременчуцького району Полтавської області було створено навчально-методичне середовище «Розвиток педагогічної культури» (спеціальна веб-сторінка (<http://surl.li/nromw>)), що дозволяє сконцентрувати зусилля, вибудувати чітку стратегію розвитку професійної культури, організувати постійний моніторинг процесу, об'єктивне оцінювання його результативності.

Завдяки налагодженій системі комунікації із закладами профільної загальної середньої освіти було впроваджено комплекс таких заходів:

– аналіз кваліфікації педагогічних, керівних кадрів в аспекті наявності відповідної фахової освіти та усунення недоліків шляхом формальної освіти;

- навчально-методичне консультування педагогічних працівників;
- організація діяльності експериментальних педагогічних майданчиків, творчих груп тощо;
- удосконалення системи методичної роботи.

Зазначені заходи позитивно впливають на розвиток професійної культури вчителів.

Реалізація другої педагогічної умови здійснювалася в процесі проведення таких спеціальних заходів для вчителів ліцеїв: методичних семінарів «Педагогічна культура вчителя ліцею», «Значення креативності для вчителя ліцею», «Мотивація професійної діяльності вчителя ліцею», «Просвітницька місія вчителя ліцею», «Педагогіка партнерства в сучасному ліцеї»; вебінарів «Ціннісні орієнтації сучасного вчителя», «Освіта впродовж життя», «Професійна спрямованість вчителя ліцею», «Педагогічна майстерність вчителя ліцею», «Саморозвиток, самоосвіта та самовиховання як запорука педагогічної культури вчителя ліцею»; тренінгів креативності, лідерських якостей та командної роботи, емпатії, критичного мислення. Запровадження та систематичне проведення цих заходів сприяло підвищенню мотивації до професійного росту і реалізації вчителів ліцеїв, розвитку їхніх професійних компетенцій і педагогічної культури.

З метою реалізації третьої педагогічної умови було впроваджено обмін методичними напрацюваннями між ліцеями у вигляді круглих столів за тематикою, пов'язаною зі специфікою роботи вчителів ліцеїв у певних галузях знань (розвиток іншомовної та мовно-комунікативної компетентностей, міжпредметна інтеграція та проведення бінарних уроків, виховання естетичної, фізичної та правової культури в ліцеї тощо). Зазначене стимулювало ефективний обмін досвідом між вчителями ліцеїв, забезпечуючи їхній подальший професійний розвиток.

Реалізація четвертої умови відбувалася завдяки підвищенню педагогічної кваліфікації вчителів ліцеїв – ознайомлення їх з надбаннями передової

навчально-методичної інноватики, що передбачало участь у різних видах методичної роботи, серед яких використовувались такі форми: серії лекцій («Організація наукових досліджень у ліцеї», «Організація громадської та волонтерської діяльності в ліцеях» та ін.), організація виставок (нових методичних розробок провідних освітніх закладів стосовно розвитку педагогічної культури та ін.). Залучення вчителів ліцеїв до таких видів діяльності сприяло формуванню чіткого розуміння складових педагогічної культури, отриманню знань про науково-дослідницьку культуру і педагогічну культуру в умовах інклюзії, забезпечило спільну участь педагогів і учнів у громадській та волонтерській діяльності ліцеїв.

Формувальний етап експерименту проводився на базі десяти ліцеїв м. Кременчук в реальних умовах навчального процесу. Однакові за кількісним складом та якісними показниками групи респондентів, які є вчителями ліцеїв, розглядалися як однорідні та були об'єктами спостереження, що дало можливість надалі порівняти їхні характеристики на контрольному етапі з характеристиками констатувального етапу.

Загалом реалізація педагогічних умов дозволила зробити висновок про доцільність їх упровадження у навчальний процес.

Контрольний етап експерименту (2022 рр.) включав повторну перевірку, підтвердження достовірності й узагальнення отриманих під час формувального етапу результатів. Узагальнення результатів контрольного етапу експерименту та їх інтерпретація наведено у підрозділі 3.2.

У 2023 р. відбувалося поствпровадження експерименту. Продовжувалося відстеження показників вчителів ліцеїв, залучених до експерименту. Культуротворча технологія адаптувалася відповідно до змін у системі методичної роботи.

Етап поствпровадження тлумачиться Т. Сорочан та Ю. Шабалою як «додатковий період дослідження у нових умовах, що можуть суттєво вплинути, навіть змінити отримані результати» [196, с. 33], цей етап дозволяє довести або

спростувати, що конкретна педагогічна технологія може відтворюватися у нових умовах, зокрема, й кризових (наприклад, в умовах пандемії та воєнного стану).

3.2 Аналіз та узагальнення результатів педагогічного експерименту

Після реалізації зазначених у підрозділі 2.1 педагогічних умов розвитку педагогічної культури вчителів ліцеїв протягом формувального етапу експерименту, тобто після проведення системи заходів, на контрольному етапі педагогічного експерименту шляхом проведення анкетування, тестування та опитування перевірялася ефективність реалізації цих умов.

Наприкінці контрольного етапу експерименту було здійснено порівняння результатів на контрольному етапі з показниками на констатувальному етапі.

Вимірювання показників за визначеними у підрозділі 2.3 критеріями, показниками і рівнями розвитку педагогічної культури було проведено за допомогою опитування вчителів ліцеїв за методиками, наведеними у підрозділі 3.1 (див. табл. 3.1), і адаптованими автором відповідно до поставленого завдання.

За кожним критерієм значення окремих показників контрольного етапу експерименту порівнювалися зі значеннями показників констатувального етапу, зміни заносилися у таблиці для подальшого аналізу.

Для опису отриманих даних було використано сукупність взаємодоповнюючих методів математичної статистики: опис та узагальнення первинних результатів за допомогою групування показників і побудови графіків, гістограм, діаграм (методи описової статистики).

Результати опитування досліджуваних за критерієм значущості життєвих цінностей на контрольному етапі експерименту порівняно із результатами на констатувальному етапі наведено у Додатку Е.

Як можна побачити з гістограми, на контрольному етапі експерименту на високому рівні розвитку для досліджуваних перебували такі цінності, як «Саморозвиток» (81,6 % опитуваних) і «Соціальні контакти» (82,6 %). Водночас набули важливості цінності «Духовне задоволення» (70,1 %) і «Креативність»

(68,3 %). Проте на контрольному етапі менших рівнів ніж на констатувальному досягли такі егоїстично-престижні цінності: «Досягнення» (відповідно, 75,3 % проти 67,8 %), «Збереження власної індивідуальності» (відповідно, 63,6 % проти 66,0 %), «Матеріальний стан» (61,2 % проти 64,7 %) та «Власний престиж» (42,8 % проти 47,3 %). Отже, у вчителів ліцеїв спостерігалися більш позитивні зрушення значущості морально-ділових цінностей.

У Додатку Ж представлено ранжування життєвих сфер за значущістю для опитуваних на контрольному етапі порівняно з констатувальним.

Аналіз результатів ранжування життєвих сфер за значущістю показав зростання таких показників: значущості навчання і освіти завдяки інноваційним заходам для підвищення значущості самонавчання і професійного зростання (на 17,3 %) і суспільного життя завдяки комунікаційним методикам навчання (на 12,2 %).

Результати досліджень професійно-особистісної мотивації опитуваних на контрольному етапі порівняно з констатувальним подано у Додатку И.

За результатами контрольного етапу спостерігалось суттєве зростання відсотка досліджуваних з позитивною мотивацією (до 74,3 % – майже три чверті опитуваних), натомість кількість опитуваних з негативною мотивацією дещо знизилася (з 4,4 % до 3,1 %) порівняно з констатувальним етапом.

Результати відповідей опитуваних на запитання щодо самооцінки прояву ініціативності та готовності до виконання завдань на контрольному етапі порівняно з констатувальним подано у Додатку К.

За результатами порівняння показників контрольного і констатувального етапів спостерігалось збільшення відсотка досліджуваних з внутрішньою готовністю до виконання завдань (на 7,6 %). Водночас самооцінка рівня ініціативності опитуваних залишилася майже на тому рівні (зменшення на 1,3 %).

Узагальнені результати дослідження за методикою вивчення мотивації професійної діяльності опитуваних на контрольному етапі порівняно з констатувальним подано у Додатку Л.

За результатами порівняння показників мотивації професійної діяльності вчителів ліцеїв контрольного і констатувального етапів спостерігалось зростання відсотка досліджуваних з внутрішньою мотивацією (на 2,9 %).

Узагальнені результати визначення типів педагогів завдяки діагностуванню професійно-методичної компетентності вчителів ліцеїв на контрольному етапі порівняно з констатувальним подано у Додатку М.

За результатами дослідження на контрольному етапі відбувся перерозподіл спрямованості педагогів (зростання відсотка педагогів-комунікаторів (на 3,9 %) і педагогів-організаторів (на 2,5 %)). Отже, посилилися організаторські (лідерські) якості вчителів ліцеїв.

Результати вимірювання рівня професійно-методичної майстерності опитуваних на контрольному етапі порівняно з констатувальним подано у Додатку Н.

За результатами дослідження на контрольному етапі спостерігалось зростання високого рівня методичної майстерності (на 5,5 %) завдяки зменшенню низького рівня (на 4,5 %). Кількість опитуваних із середнім рівнем майже не змінилася (зменшення на 1,0 %).

Результати вимірювання ступеню вираженості певних особистісних якостей на контрольному етапі порівняно з констатувальним подано у Додатку П.

Результати на контрольному етапі порівняно з констатувальним вказують на те, що ступінь вираженості певних особистісних якостей змінилася: до першої п'ятірки увійшли такі якості, як відповідальність, чесність, справедливість, уважність, товарищівість. Це є аргументом на користь того, що запропонована культуротворча технологія сприяє розвитку суспільно корисних гуманістичних цінностей, які гармонізують діяльність педагогічного колективу.

Завдяки впровадженню командної роботи і комунікативних заходів (семінари/вебінари, тренінги, круглі столи) суттєво зросли такі якості: ініціативність (на 20,5 %), активність (на 14,4 %), альтруїзм (на 14,3 %), уважність (на 13,3 %), товарищівість (на 9,1 %), відповідальність (на 4,1 %).

Узагальнені результати дослідження емпатійного потенціалу вчителів ліцеїв на контрольному етапі порівняно з констатувальним подано у Додатку Р.

Діагностика рівня емпатії за результатами дослідження на контрольному етапі засвідчила його зростання (дуже високий рівень емпатії збільшився на 3,6 %, високий – на 14,9 %). Водночас кількість опитуваних із низьким і дуже низьким рівнем емпатії на контрольному етапі складає разом лише 8 %.

Узагальнені результати дослідження здатності до прогнозування вчителів ліцеїв на контрольному етапі порівняно з констатувальним подано у Додатку С.

Діагностика здатності до прогнозування за результатами дослідження на контрольному етапі показала такі зміни: високий рівень антиципації збільшився на 3,1 %, середній – на 4,3 %.

Узагальнені результати дослідження здатності до рефлексії та саморозвитку вчителів ліцеїв на контрольному етапі порівняно з констатувальним подано нижче у Додатку Т.

За результатами дослідження здатності до рефлексії та саморозвитку вчителів ліцеїв на контрольному етапі порівняно з констатувальним, можна дійти висновку, що відбулися зміни у потребі в саморозвитку (високий рівень потреби зріс на 5,4 %). Результати опитування щодо умов саморозвитку показали, що високий рівень диспозиційної характеристики особистості збільшився на 13,8 %, низький – зменшився на 4,2 %. Суттєві зміни відбулися у показниках механізмів саморозвитку (високий рівень зріс на 31,4 %, кількість досліджуваних з цим рівнем на контрольному етапі складає більше половини), що вказує на ефективність педагогічних засобів навчально-методичного середовища для забезпечення саморозвитку вчителів ліцеїв.

Результати опитування за методикою визначення рівня рефлексивності на контрольному етапі порівняно з констатувальним подано у Додатку У.

Аналіз рівнів рефлексивності на контрольному етапі експерименту показав наступне: високий рівень збільшився на 8,3 %, середній – майже не змінився (зростання на 1,9 %).

Результати опитування за авторською методикою визначення рівня сформованості педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи на контрольному етапі порівняно з констатувальним подано у Додатку Ф.

Дослідження рівня сформованості педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи показало такі зміни: зменшення показників адаптивно-наслідувального рівня на 1,3 %, репродуктивного рівня – на 12,8 %, збільшення показників системно-продуктивного рівня – на 9,9 %, інтегративно-творчого рівня – на 4,2 %.

Для аналізу даних експерименту ми використали статистичні критерії, а саме, коефіцієнт рангової кореляції Спірмена, критерій Фішера φ^* та критерій Пірсона χ^2 [134].

Коефіцієнт рангової кореляції використовується для визначення кореляційної залежності між даними, заданими ранговими шкалами. Коефіцієнт Спірмена у нашому дослідженні застосовувався для виявлення та оцінки міцності зв'язку між двома рядами порівнянних кількісних показників, оскільки цей критерій відноситься до типу непараметричних і не вимагає, щоб дані були розподілені за нормальним законом.

Критерій Фішера φ^* дозволяє з'ясувати чи відрізняється доля ознаки у двох вимірах. Критерій Фішера підходить для порівняння відносно малих вибірок, а наша вибірка (385 осіб) належить до таких. Він був використаний для перевірки припущення про відмінність середніх значень між двома вибірками.

Критерій Пірсона χ^2 дозволяє співставити два емпіричні розподіли та зробити висновок про те, чи узгоджуються вони між собою. Критерій Пірсона використовувався у нашому дослідженні для з'ясування того, чи є зв'язок між двома категоріальними змінними. Цей метод дозволив оцінити значущість відмінностей між фактичним (виявленим у результаті дослідження) значенням характеристик вибірки за кожною ознакою, і теоретичним (очікуваним) значенням в досліджуваних групах.

Дані для розрахунків бралися з додатків Д-Ф.

Так, для аналізу даних, наведених у таблиці Е. 1 – Результати ранжування життєвих цінностей за значущістю, ми використовували непараметричний коефіцієнт рангової кореляції Спірмена. Емпіричне значення коефіцієнта рангової кореляції Спірмена $\rho_{\text{емп}}=0,52$ не перевищує критичне значення $\rho_{\text{крит}}=0,72$ для обсягу вибірки $n=8$ та рівня значущості 0,05. Це означає що ми спостерігаємо суттєві зміни в ієрархії життєвих цінностей на контрольному етапі експерименту порівняно з констатувальним.

Для аналізу даних, наведених у таблиці Ж. 1 – Результати ранжування життєвих сфер за значущістю для опитуваних на контрольному етапі порівняно з констатувальним, ми обрали критерій Фішера із зірочкой φ^* , якій дозволив нам порівняти життєві сфери «Навчання та освіта» та «Суспільне життя». Зауважимо, що кількість осіб на констатувальному та контрольному етапах експерименту $n_1=n_2=385$ використовувалося для підрахунку $\varphi^*_{\text{емп}}$. Для сфери «Навчання та освіта» емпіричне значення критерію $\varphi^*_{\text{емп}}=5,525$; для сфери «Суспільне життя» емпіричне значення критерію $\varphi^*_{\text{емп}}=2,378$. Обидва значення перевищують критичне значення критерію $\varphi^*_{\text{крит}}=1,64$ для рівня значущості 0,05. Змістовно, це означає що, відмінності, які ми спостерігаємо для означених сфер, значущі.

Ми використовували критерій Пірсона χ^2 для порівняння розподілів на констатувальному та контрольному етапах експерименту за рівнем емпатії для даних, наведених у таблиці Р.1 – Результати опитування за методикою «Діагностика рівня емпатії». Емпіричне значення критерію Пірсона $\chi^2_{\text{емп}}=32,31$, що перевищує критичне значення критерію Пірсона $\chi^2_{\text{крит}}=13,278$ для 4-х ступенів свободи та рівня значущості 0,01. Це означає, що ми спостерігаємо суттєві розбіжності в розподілах, які порівнюються.

Для аналізу даних з таблиці И. 1 – Результати опитування за методикою «Мотивація успіху та боязні невдач» на контрольному етапі порівняно з констатувальним ми також використовували критерій Пірсона χ^2 . Емпіричне

значення критерію Пірсона $\chi^2_{\text{емп}} = 16,06$, що перевищує критичне значення критерію Пірсона $\chi^2_{\text{крит}} = 9,211$ для 2-х ступенів свободи та рівня значущості 0,01. Таким чином, ми спостерігаємо суттєві розбіжності в розподілах, які порівнюються.

Порівняння розподілів за рівнями педагогічної майстерності за даними таблиці М 1 – Результати опитування за методикою «Рівень методичної майстерності» на контрольному етапі порівняно з констатувальним також проводилося із використанням критерію Пірсона χ^2 . Емпіричне значення критерію Пірсона $\chi^2_{\text{емп}} = 9,69$, що перевищує критичне значення критерію Пірсона $\chi^2_{\text{крит}} = 9,211$ для 2-х ступенів свободи та рівня значущості 0,01. Отже, ми спостерігаємо суттєві розбіжності в розподілах, які порівнюються.

Для аналізу даних з таблиці С. 1 – Результати опитування за методикою «Здатність до прогнозування» на контрольному етапі порівняно з констатувальним також застосовувався критерій Пірсона χ^2 . Емпіричне значення критерію Пірсона $\chi^2_{\text{емп}} = 11,41$, що перевищує критичне значення критерію Пірсона $\chi^2_{\text{крит}} = 9,211$ для 2-х ступенів свободи та рівня значущості 0,01. Отже, ми підтвердили суттєві розбіжності в розподілах, які порівнюються.

Аналіз даних таблиці Т. 1 – Результати опитування щодо потреби в саморозвитку на контрольному етапі порівняно з констатувальним, таблиці Т. 2 – Результати опитування щодо умов саморозвитку на контрольному етапі порівняно з констатувальним, таблиці Т. 3 – Результати опитування щодо механізмів саморозвитку на контрольному етапі порівняно з констатувальним показав наступне. Для потреб в саморозвитку емпіричне значення критерію Пірсона $\chi^2_{\text{емп}} = 3,06$, що не перевищує критичне значення критерію Пірсона $\chi^2_{\text{крит}} = 5,99$ для 2-х ступенів свободи та рівня значущості 0,05. Отже, ми не отримали суттєві розбіжності в розподілах, які порівнюються. Але при порівнянні умов саморозвитку та механізмів саморозвитку ситуація протилежна. Емпіричне значення критерію Пірсона відповідно $\chi^2_{\text{емп}} = 26,95$ та

84,90,06, що перевищує критичне значення критерію Пірсона $\chi^2_{\text{крит}}=9,211$ для 2-х ступенів свободи та рівня значущості 0,01; отже розбіжності між розподілами достовірні.

Використання критерію Пірсона χ^2 для порівняння розподілів за рівнями рефлексивності для даних, представлених у таблиці У. 1 – Результати опитування за методикою визначення рівня рефлексивності на контрольному етапі порівняно з констатувальним, показало наступне. Емпіричне значення критерію Пірсона $\chi^2_{\text{емп}}= 23,08$, що значно перевищує критичне значення критерію Пірсона $\chi^2_{\text{крит}}=9,211$ для 2-х ступенів свободи та рівня значущості 0,01. Знову ми спостерігаємо суттєві розбіжності в розподілах, які порівнюються.

Для аналізу даних таблиці Ф. 1 – Результати опитування за авторською методикою визначення рівня сформованості педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи на контрольному етапі порівняно з констатувальним, ми також застосували критерій узгодженості Пірсона χ^2 . Розраховане емпіричне значення критерію Пірсона $\chi^2_{\text{емп}}= 18,419$, що значно перевищує критичне значення критерію Пірсона $\chi^2_{\text{крит}}=11,346$ для 3-х ступенів свободи та рівня значущості 0,01. Отже, ми спостерігаємо суттєві розбіжності в розподілах, які порівнюються. Описані розрахунки зведено у табл. 3.18.

Таблиця 3.18

Аналіз даних експерименту

Порівняння розподілів ЕГ на констатувальному та контрольному етапах експерименту	Емпіричне значення критерію Пірсона $\chi^2_{\text{емп}}$	Число ступенів свободи df	Критичне значення критерію Пірсона $\chi^2_{\text{крит}}$	Рівень значущості	Висновок
1	2	3	4	5	6
Емпатія	32,31	4	13,278	0,01	Розбіжності між розподілами суттєві
Мотивація успіху та уникання невдач	16,06	2	9,211	0,01	Розбіжності між розподілами суттєві

Продовження табл. 3.18

1	2	3	4	5	6
Методична майстерність	9,69	2	9,211	0,01	Розбіжності між розподілами суттєві
Здатність до прогнозування	11,41	2	9,211	0,01	Розбіжності між розподілами суттєві
Потреба в саморозвитку	3,06	2	5,99	0,05	Розбіжності між розподілами не суттєві
Умови саморозвитку	26,95	2	9,211	0,01	Розбіжності між розподілами суттєві
Механізми саморозвитку	84,90	2	9,211	0,01	Розбіжності між розподілами суттєві
Рефлексивність	23,08	2	9,211	0,01	Розбіжності між розподілами суттєві
Сформованість педагогічної культури	18,416	3	11,346	0,01	Розбіжності між розподілами суттєві

Таким чином, за допомогою статистичних критеріїв було показано, що відмінності складників педагогічної культури на констатувальному та контрольному етапах експерименту статистичні значущі, що свідчить про ефективність проведеного дослідження.

Отже, отримані результати показали, що запропоновані заходи методичної роботи в межах культуротворчої технології «Розвиток педагогічної культури» (семінари/вебінари і тренінги, круглі столи з обміну досвідом, заходи з метою ознайомлення з передовою навчально-методичною інноватикою), спрямовані на формування педагогічної культури вчителів ліцеїв, суттєво вплинули на ціннісні орієнтації та професійно-особистісну мотивацію, професійно-методичну компетентність і професійно-методичну

майстерність вчителів, професійно значущі якості вчителя, а також здатність до професійної рефлексії та саморозвитку, тобто на ті характеристики, які ми обрали в якості критеріїв оцінки педагогічної культури вчителя ліцею в системі методичної роботи.

Реалізація культуротворчої технології «Розвиток педагогічної культури» у кризових умовах засвідчила її високий адаптивний потенціал.

3.3 Методичні рекомендації щодо розвитку педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи

Забезпечення реалізації педагогічних умов розвитку професійної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи передбачає розробку системи методичних рекомендацій щодо розвитку педагогічної культури.

Вважаємо ефективним створення навчально-методичного середовища «Розвиток педагогічної культури», яке мотивує і стимулює вчителів ліцеїв до постійного розвитку професійної культури (реалізація другої педагогічної умови).

Першою складовою навчально-методичного середовища «Розвиток педагогічної культури» нами визначено комплекс семінарів/вебінарів і тренінгів, спрямованих на формування педагогічної культури вчителів ліцеїв. Тематика, мета і очікувані результати заходів наведено у Додатку X.

Структурно-логічні зв'язки між складовими навчально-методичного середовища, створення якого забезпечує другу педагогічну умову, представлено на рис. 3.1.

Навчально-методичне середовище складається з трьох модулів: інформаційного, модуля самоперевірки і модуля самонавчання.

Інформаційний модуль передбачає набуття системних знань про основні складові педагогічної культури, які ґрунтуються на засадничих принципах НУШ, зокрема:

- ціннісні орієнтації;
- креативність;

- освіту впродовж життя;
- мотивацію професійної діяльності;
- професійну рефлексію;
- лідерські якості та командну роботу;
- просвітницьку місію вчителя;
- основи педагогічної майстерності;
- педагогічку партнерства;
- емпатію та емоційний інтелект;
- саморозвиток, самоосвіту та самовиховання;
- критичне мислення.

Рис. 3.1 Структурно-логічні зв'язки між складовими навчально-методичного середовища

Другий модуль (самоперевірки) передбачає контроль вчителя за отриманими знаннями і вміннями.

Інформаційний модуль і модуль самоперевірки утворюють модуль самонавчання і створюють базу для подальшого професійного росту і розвитку.

Реалізацію третьої педагогічної умови повинно пропонуємо здійснювати шляхом організації системної роботи з обміну досвідом, методичними напрацюваннями у певних галузях знань між вчителями профільної школи міста.

Для цього організується комплекс круглих столів, за проведення кожного з яких відповідає спеціально створена робоча група одного з ліцеїв Кременчука.

Тематика круглих столів має відповідати профілям ліцеїв (природничий, лінгвістичний, спортивний тощо). Тематику круглих столів та очікувані результати наведено у Додатку Ц.

На круглі столи варто запрошувати представників громадських організацій, органів міського самоврядування, соціокультурних установ тощо, тобто усіх стейкхолдерів освітнього процесу. Наприклад, на круглий стіл «Розвиток естетичної культури в ліцеї» доцільним вважаємо запросити педагогів з Дитячої музичної школи та Кременчуцької дитячої художньої школи імені Олександра Литовченка. На круглий стіл «Науковий підхід при навчанні історії» можна запросити представників Кременчуцького краєзнавчого музею.

Більш глибоке ознайомлення вчителів ліцеїв з методичними надбаннями в тих галузях знань, які для їхнього освітнього закладу не є профільними, сприяє розширенню загального кругозору, поглиблює розуміння предмету, а також створює умови для системного упровадження інтегрованих занять.

Регулярне проведення круглих столів активізує прагнення педагогічної спільноти до саморозвитку, самоосвіти і самонавчання, створює умови для певного змагання між ліцеями, що, у свою чергу, є запорукою покращення закладів освіти.

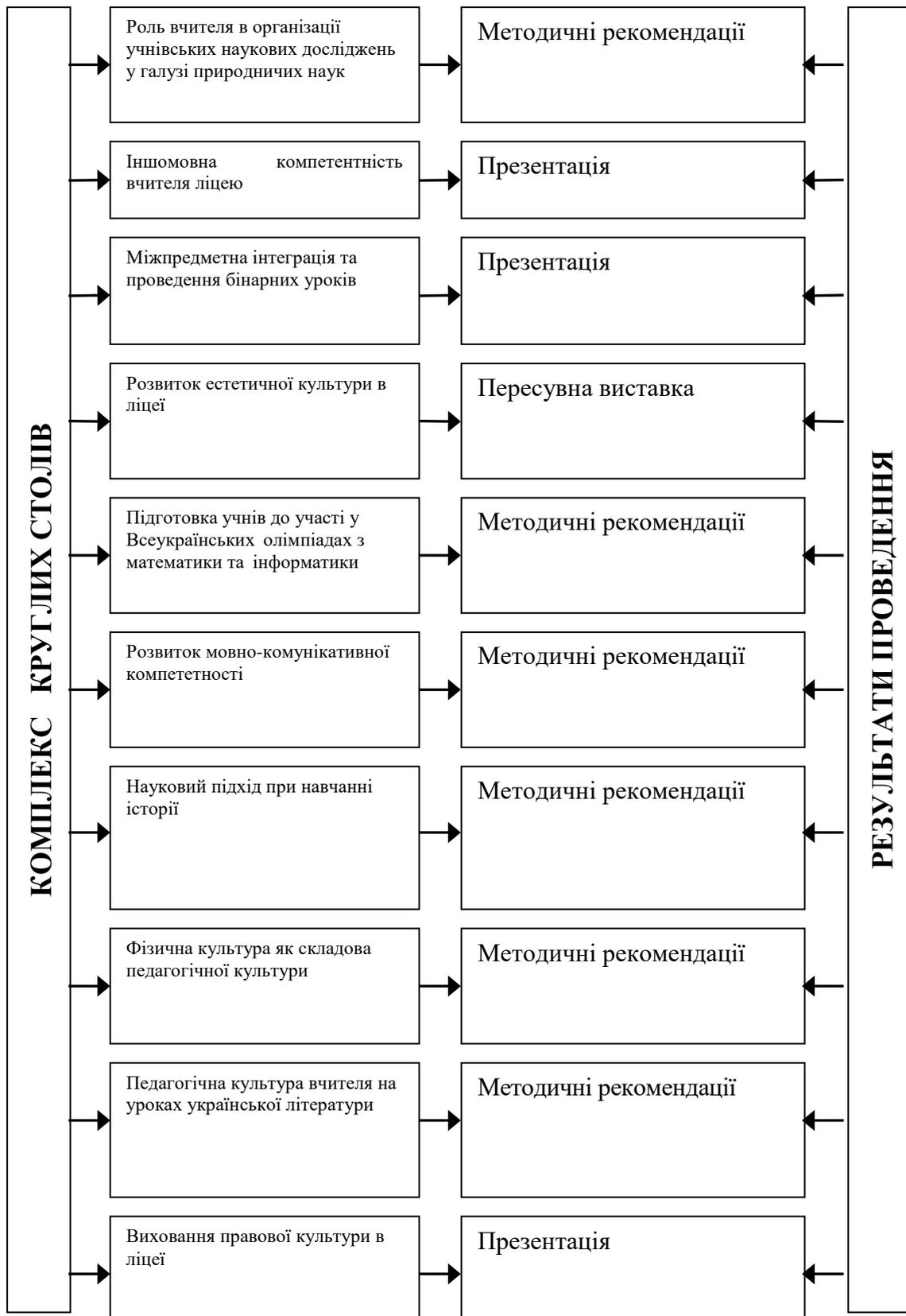

Рис. 3.2 Схема обміну досвідом та методичним напрацюваннями

За результатом проведення круглого столу створюється презентація або методичні рекомендації, які викладаються у відкритий доступ. Це дозволяє долучитися до процесу обміну передовими педагогічними доробками вчителів з інших освітніх установ, зокрема, гімназій і коледжів. Оформлені результати проведення круглих столів утворюють методичну базу, завдяки якій досвід вчителів переходить з категорії індивідуального до категорії спільного.

Схема реалізації третьої педагогічної умови наведена на рис. 3.2.

Реалізація четвертої педагогічної умови відбувається шляхом організації в межах навчально-освітнього середовища «Розвиток педагогічної культури» системного ознайомлення вчителів ліцею з передовим освітянським досвідом. Докладний розгляд методичних заходів, спрямованих на перспективний розвиток педагогічної культури, подано у Додатку Ш.

До переліку таких заходів пропонуємо увести віртуальну виставку нових методичних розробок провідних освітніх закладів стосовно розвитку педагогічної культури. Матеріали виставки постійно оновлюються, завдяки тому що здійснюється моніторинг наукових та науково-методичних публікацій у провідних закордонних наукових виданнях педагогічного профілю. Вважаємо, що сучасний учитель має бути озброєний актуальними інноваційними методиками, що неможливо без ознайомлення із останніми публікаціями освітян розвинених країн.

До лекцій пропонуємо запрошувати представників провідних ЗВО Полтавської області. Тематика лекцій стосується кола наукових і науково-методичних питань, що входять до науково-дослідницької тематики ЗВО, Організація системної співпраці та взаємодії педагогічних працівників освітніх закладів різних рівнів є дієвим засобом розбудови єдиного освітнього простору, координації підходів до освіти на різних рівнях, упровадження засадничих принципів нової освіти на всіх ланках. Наприклад, передбачається лекція, присвячена порівнянню проявів дитино- і студентоцентризму у шкільній та університетській освіті.

Послідовність, етапність ознайомлення вчителів ліцеїв з передовим освітянським досвідом наведена на рис. 3.3.

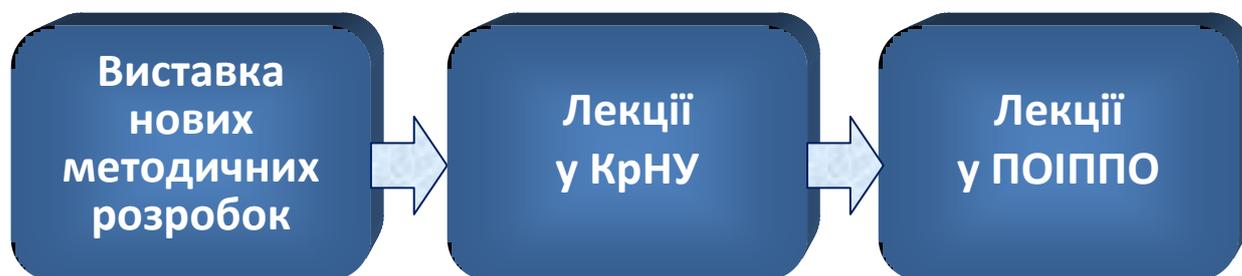

Рис. 3.3 Послідовність ознайомлення вчителів ліцеїв з передовим освітянським досвідом

Культуротворча технологія «Розвиток педагогічної культури» є гнучкою, тобто передбачає можливість варіювання залежно від конкретних умов упровадження. Зокрема, це стосується адаптивних мір в кризових ситуаціях, наприклад, в умовах пандемії та воєнного стану, що показала практика поствпровадження технології.

Додавання нових заходів і форм роботи та коригування існуючих здійснюється за ініціативи головних учасників процесу, тобто вчителів ліцеїв. Пропозиції щодо коригування технології формуються під час щорічного обговорення результатів діяльності.

Результати впровадження культуротворчої технології «Розвиток педагогічної культури» в освітній процес ЗЗСО м. Кременчук подано у Додатку Щ.

Запропоновані методичні рекомендації розкривають зміст упровадженої технології розвитку педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи та дозволяють відтворювати й тиражувати розроблену технологію.

Висновки до третього розділу

Дослідно-експериментальна робота здійснювалася протягом 2019–2023 рр. на базі ліцеїв м. Кременчук.

Дослідження розвитку педагогічної культури вчителів було здійснене за

системою критеріїв і показників, які відповідають чотирьом структурним компонентам педагогічної культури вчителя ліцею в системі методичної роботи, а саме: ціннісно-мотиваційному, когнітивно-праксеологічному, особистісно-творчому, рефлексивно-оцінювальному.

Для перевірки ефективності змісту і технології розвитку педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи упродовж 2019–2023 рр. було проведено педагогічний експеримент, у якому взяли участь учителі десяти ліцеїв м. Кременчук. До експерименту було залучено 385 учасників.

Констатувальний етап експерименту, проведений за комплексною методикою, в аспекті дослідження рівня сформованості ціннісно-мотиваційного компонента педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи засвідчив, що до першої четвірки увійшли такі термінальні цінності, як саморозвиток, досягнення, соціальні контакти і збереження власної індивідуальності. З них дві (саморозвиток і соціальні контакти) належать до морально-ділових, а решта (досягнення і збереження власної індивідуальності) – до егоїстично-престижних. До другої четвірки також увійшли дві морально-ділові цінності (духовне задоволення і креативність) і дві егоїстично-престижні (матеріальний стан і власний престиж). Аналіз результатів ранжування життєвих сфер за значущістю показав, що професійне життя визначається як найбільш важлива сфера (91,7 %), найменш значимими для респондентів є захоплення (44,4 %) і фізична активність (32,2 %).

Дослідження професійно-особистісної мотивації показало, що переважна кількість досліджуваних (60,8 %) має мотивацію на успіх, тобто позитивну мотивацію. Водночас понад третини респондентів (34,8 %) належить до таких, чий мотиваційний полюс не є чітко вираженим. Негативну мотивацію мали лише 4,4 % опитуваних вчителів. Результати опитування за методикою вивчення мотивації професійної діяльності показали, що внутрішню мотивацію мають 90,3 %, зовнішню позитивну 70,1 %, зовнішню негативну 65,9 %.

Дослідження когнітивно-праксеологічного компоненту педагогічної

культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи за обраними критеріями (професійно-методична компетентність та методична майстерність) показало, що серед респондентів домінує тип вчителя-предметника (39,2 %), дещо менше серед опитуваних вчителів-комунікаторів (32,4 %), до типу вчителя-організатора тяжіє 21,1 % опитуваних. Найменш поширеним виявився тип учителя-інтелігента (7,3 %). Дослідження рівня методичної майстерності показало, що переважна більшість опитуваних мають середній (64,6 %) і високий (28,3 %) рівні методичної майстерності, низький рівень мають 7,1 % вчителів. Особливу увагу привертає той факт, що на запитання щодо напрямків підвищення професійної майстерності (предметна, дидактична, методична, виховна, науково-дослідницька підготовки тощо) 31,9 % опитуваних обрали методичну підготовку (найбільший показник). Це говорить про важливість методичного компонента в структурі педагогічної культури.

Аналіз рівня сформованості особистісно-творчого компонента педагогічної культури вчителів ліцеїв за обраними критеріями (професійно значущі якості; методична креативність) показав, що до першої п'ятірки особистісних якостей потрапили чесність, відповідальність, справедливість, чуйність і тактовність. Діагностика рівня емпатії дозволила визначити гуманістичний потенціал вчителів, їхню здатність до співчуття і співпереживання, що особливо важливо у кризових умовах сьогодення. Дуже високий рівень емпатії мають 1,3 %, високий – 36,8 %, середній – 48,1 %, низький – 11,4 %, дуже низький – 2,3 %. Діагностика здатності до прогнозування показала, що високий рівень антиципації мають 47,5 %, середній – 38,0 %, низький – 14,5 %.

Дослідження рефлексивно-оцінювального компонента за обраними критеріями (здатність до рефлексії та саморозвитку; здатність до оцінювання продуктів методичної діяльності) показало, що високий рівень потреби в саморозвитку мають 22,6 %, середній – 75,3 %, низький – 2,2 %. Результати опитування щодо умов саморозвитку показали, що високий рівень

диспозиційної характеристика особистості мають 22,6 %, середній – 75,3 %, низький – 2,41 %. Аналіз рівнів рефлексивності показав наступне: високий (24,4 %), середній (59,7 %), низький (15,9 %). Діагностика здатності респондентів до корекції власних дій, гнучкості, можливості змінюватися, адаптуючись до нових умов засвідчила високі показники саморегуляції респондентів, їхню здатність до самостійного прийняття рішень, оцінювання результатів діяльності, її планування і моделювання.

Дослідження рівня сформованості педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи показало, що адаптивно-наслідувальний рівень (I – низький) мають 2,1 %, репродуктивний рівень (II – середній) – 35,6 %, системно-продуктивний рівень (III – достатній) – 45,4 %, інтегративно-творчий рівень (IV – високий) – 16,9 %.

Аналіз усереднених результатів констатувального етапу експерименту за когнітивним критерієм свідчить про те, що важливими завданнями в аспекті розвитку педагогічної культури вчителів ліцеїв на формувальному етапі формування креативності, здатності до генерування оригінальних ідей; посилення позитивної мотивації; розвиток ініціативності; посилення організаторських (лідерських) якостей та формування навичок високоінтелектуальної просвітницької діяльності; розкриття емпатійного потенціалу вчителів, розвиток здатності до співчуття, до повноцінного сприйняття оточуючих; розвиток здатності до прогнозування, посилення здатності до програмування поведінки.

Формувальний етап експерименту (2020–2023 рр.), проводився з метою перевірки ефективності впровадження визначених педагогічних умов, зокрема, координації та інтеграції методичної діяльності з розвитку професійної культури вчителів ліцеїв шляхом створення єдиного центру, що розробляє і планує цю діяльність, керує нею і здійснює постійний моніторинг результативності; створення навчально-методичного середовища «Розвиток педагогічної культури», яке мотивує і стимулює вчителів ліцеїв до розвитку професійної культури; організації

ефективного обміну досвідом між ліцеями, методичними напрацюваннями у певних галузях знань; активного залучення вчителів ліцеїв до ознайомлення з надбаннями передової навчально-методичної інноватики.

Реалізація першої педагогічної умови здійснювалася завдяки організації координаційного центру.

Реалізація другої педагогічної умови передбачала створення навчально-методичного середовища «Розвиток педагогічної культури», яке мотивує і стимулює вчителів ліцеїв до розвитку професійної культури. Складовими навчально-методичного середовища нами визначено 14 семінарів/вебінарів і тренінгів, спрямованих на формування педагогічної культури вчителів ліцеїв.

Реалізація третьої педагогічної умови відбувається шляхом організації системної роботи з обміну досвідом, методичними напрацюваннями у певних галузях знань між вчителями профільної школи. Для цього було організовано комплекс круглих столів, за організацію кожного з яких відповідає спеціально створена робоча група одного з ліцеїв Кременчука. Тематика круглих столів відповідає профілям ліцеїв.

Реалізація четвертої педагогічної умови відбувалася шляхом організації у межах навчально-методичного середовища «Розвиток педагогічної культури» заходів, спрямованих на системне ознайомлення вчителів ліцею з передовим освітянським досвідом.

Контрольний етап експерименту 2022 р. передбачав повторне діагностування за всіма визначеними критеріями для порівняння з результатами констатувального етапу. Результати контрольного етапу довели ефективність упровадження на формальному етапі технології розвитку педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи.

Встановлено, що до першої четвірки цінностей увійшли усі морально-ділові й жодної егоїстично-престижної. На високому рівні розвитку для досліджуваних перебували такі цінності, як «Саморозвиток» (81,6 % опитуваних) і «Соціальні контакти» (82,6 %). Водночас набули важливості

цінності «Духовне задоволення» (70,1 %) і «Креативність» (68,3 %). Аналіз результатів ранжування життєвих сфер за значущістю показав зростання значущості навчання і освіти (на 17,3 %) і суспільного життя (на 12,2 %). Спостерігалось зростання відсотка досліджуваних з позитивною мотивацією (з 60,8 % до 74,3 %) і внутрішньою мотивацією (з 90,3 % до 93,2 %). Відбувся перерозподіл спрямованості педагогів (зростання відсотка педагогів-комунікаторів (на 3,9 %) і педагогів-організаторів (на 2,5 %)). Також спостерігалось зростання високого рівня методичної майстерності (на 5,5 %) завдяки зменшенню низького рівня (на 4,5 %). Кількість опитуваних з середнім рівнем майже не змінилася (зменшення на 1,0 %). Ступінь вираженості певних особистісних якостей змінилася: до першої п'ятірки увійшли такі якості, як відповідальність, чесність, справедливість, уважність, товарицькість. Діагностика рівня емпатії засвідчила його зростання (дуже високий рівень емпатії збільшився на 3,6 %, високий – на 14,9 %). Діагностика здатності до прогнозування показала такі зміни: високий рівень антиципації збільшився на 3,1 %, середній – на 4,3 %.

Дослідження здатності до рефлексії та саморозвитку виявило, що відбулися зміни у потребі в саморозвитку (високий рівень потреби зріс на 5,4 %). Результати опитування щодо умов саморозвитку показали, що високий рівень збільшився на 13,8 %, низький – зменшився на 4,2 %. Суттєві зміни відбулися у показниках механізмів саморозвитку (високий рівень зріс на 31,4 %). Аналіз рівнів рефлексивності показав наступне: високий рівень збільшився на 8,3 %, середній – майже не змінився (зростання на 1,9 %).

Дослідження рівня сформованості педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи показало такі зміни: зменшення показників адаптивно-наслідувального рівня на 1,3 %, репродуктивного рівня – на 12,8 %, збільшення показників системно-продуктивного рівня – на 9,9 %, інтегративно-творчого рівня – на 4,2 %.

За допомогою статистичних критеріїв а саме, коефіцієнта рангової кореляції Спірмена, критерія Фішера ϕ^* та критерія Пірсона χ^2 було показано, що відмінності складників педагогічної культури на констатувальному та контрольному етапах експерименту статистичні значущі, що свідчить про ефективність проведеного дослідження.

Результати експериментального дослідження підтвердили ефективність розроблених і впроваджених педагогічних умов розвитку професійної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи.

Матеріали дослідження висвітлено в таких публікаціях автора: [14; 16; 17].

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та практичне розв'язання проблеми розвитку педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи, що виявляється в обґрунтуванні й експериментальній перевірці педагогічних умов, які забезпечують ефективність цього процесу.

1. На підставі аналізу наукової літератури з проблем розвитку педагогічної культури обґрунтовано теорію і методологію дослідження педагогічної культури вчителя, визначено провідні методологічні підходи до аналізу означеного поняття (системний, культурологічний, компетентнісний, аксіологічний та синергетичний), окреслено зміст поняття розвитку педагогічної культури вчителя, визначено зміст і структурно-критеріальну характеристику педагогічної культури вчителів як міждисциплінарного поняття в педагогічній науці, обґрунтовано методи і методики дослідження. Доведено необхідність залучення кількох методологічних підходів до аналізу проблеми розвитку педагогічної культури вчителів.

У результаті здійсненого аналізу проблеми визначено методологію дослідження розвитку педагогічної культури вчителя обґрунтовано, що системний підхід є інтегральним для решти підходів. Компетентнісний, діяльнісний, культурологічний аспекти розвитку педагогічної культури вчителя відображають систему професійно-педагогічних та особистісних цінностей вчителя. Аксіологічний підхід до розвитку педагогічної культури вчителя дозволяє розглянути педагогічну культуру вчителя як систему ціннісних установок і дозволяє з'ясувати роль цінностей у процесі формування педагогічної культури.

Основне поняття дослідження, педагогічну культуру вчителів ліцею, визначено як сукупність морально-духовних якостей і цінностей особистості, професійних знань, умінь та навичок (педагогічної компетентності та педагогічної майстерності в системі методичної роботи), Soft skills та Hard

skills, результатом якої є упровадження інноваційних педагогічних технологій, зокрема, педагогіка партнерства, які сприяють гармонійному розвитку учнів, в тому числі, підготовці їх до навчання у вищій школі та провадження науково-дослідницької діяльності.

Зазначено, що педагогічна культура вчителя ліцею є складовою загальної професійної культури педагога. – це складова загальної професійної культури педагога, яка має свої специфічні структурні компоненти. Педагогічна культура вчителя ліцею пов'язана з життєвими цінностями і орієнтирами, його особистісними духовними та морально-етичними переконаннями. Вона розвивається, піддається коригуванню та відточенню. Велику роль у цьому процесі розвитку відіграють створення мотивації до самоосвіти та самовиховання.

Виявлено й обґрунтовано такі педагогічні умови розвитку професійної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи: координація та інтеграція методичної діяльності з розвитку професійної культури вчителів ліцеїв шляхом створення єдиного центру, що розробляє і планує цю діяльність, керує нею і здійснює постійний моніторинг результативності; створення навчально-методичного середовища «Розвиток педагогічної культури», яке мотивує і стимулює вчителів ліцеїв до розвитку професійної культури; організація у межах навчально-методичного середовища ефективного обміну досвідом між ліцеями, методичними напрацюваннями у певних галузях знань; активне залучення вчителів ліцеїв до ознайомлення з надбаннями передової навчально-методичної інноватики.

Здійснений теоретичний аналіз досліджень з проблеми розвитку педагогічної культури вчителя ліцею у системі методичної роботи уможливив визначення критеріїв, показників і рівнів зазначеного феномену. Отже, набуло подальшого розвитку загальне поняття професійної педагогічної культури, технологій методичної роботи та особливостей діяльності вчителів ліцею.

2. Визначено чотири структурні компоненти педагогічної культури вчителя ліцею в системі методичної роботи, а саме: ціннісно-мотиваційний, когнітивно-праксеологічний, особистісно-творчий, рефлексивно-оцінювальний.

До кожного компонента обрано відповідні критерії та показники оцінювання педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи.

Критеріями ціннісно-мотиваційного компонента визначені: система ціннісних орієнтацій та професійно-особистісна мотивація.

Когнітивно-праксеологічний компонент представлений такими критеріями: професійно-методична компетентність (сукупність знань і вмінь), професійно-методична майстерність вчителя (педагогічна діяльність), які проявляються в умінні аналізувати засвоєння учнями навчального матеріалу; оцінювати підручники та різноманітні навчальні посібники у змістовому аспекті; систематизувати та подавати за певним критерієм вправи, завдання, тести, в тому числі для дистанційного навчання; прогнозувати можливі помилки, запобігати їх появі та прогнозувати шляхи вирішення проблемних питань.

Критерії особистісно-творчого компонента ґрунтуються на професійно значущих якостях вчителя, передусім, здатності до педагогічної творчості.

Рефлексивно-оцінювальний компонент педагогічної культури оцінюється завдяки таким критеріям, як здатність до рефлексії, здатність до оцінювання професійно-педагогічної діяльності.

На основі здійсненого аналізу компонентів, змісту критеріїв, показників педагогічної культури обґрунтовано рівні педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи на етапі їх професійної діяльності: адаптивно-наслідувальний рівень (I – низький), репродуктивний рівень (II – середній), системно-продуктивний рівень (III – достатній), інтегративно-творчий рівень (IV – високий).

Отже, науково обґрунтовано, розроблено та експериментально перевірено критерії, показники та рівні педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи.

3. Сформульовано визначення культуротворчої технології як такої, що спрямована на розвиток складових педагогічної культури вчителя ліцею, а саме: морально-духовних якостей і цінностей особистості, професійних знань, умінь та навичок (педагогічної компетентності та педагогічної майстерності в системі методичної роботи), Soft skills та Hard skills у системі методичної роботи.

Сутнісним ознаками запропонованої культуротворчої технології є спрямованість на особистісний і професійний розвиток учителів на основі надбань культури, людиноцентризму та інших гуманістичних цінностей.

Запропонована культуротворча технологія «Розвиток педагогічної культури» забезпечує реалізацію педагогічних умов і характеризується такими ознаками, як системність, послідовність, регулярність і загальність.

Експериментально доведено ефективність реалізації педагогічних умов розвитку професійної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи. Встановлено, що завдяки упровадженню культуротворчої технології «Розвиток педагогічної культури» наприкінці формувального етапу експерименту відбулися позитивні зміни у системі життєвих цінностей вчителів: до першої четвірки цінностей увійшли усі морально-ділові й жодної егоїстично-престижної. Аналіз результатів ранжування життєвих сфер за значущістю показав зростання значущості навчання і освіти (на 17,3 %) і суспільного життя (на 12,2 %). Спостерігалось зростання відсотка досліджуваних з позитивною мотивацією (з 60,8 % до 74,3 %) і внутрішньою мотивацією (з 90,3 % до 93,2 %). Відбувся перерозподіл спрямованості педагогів (зростання відсотка педагогів-комунікаторів (на 3,9 %) і педагогів-організаторів (на 2,5 %)). Також спостерігалось зростання високого рівня методичної майстерності (на 5,5 %). Ступінь вираженості певних особистісних якостей змінилася: до першої п'ятірки увійшли такі якості, як відповідальність, чесність, справедливість, уважність, товариськість. Діагностика рівня емпатії засвідчила його зростання (дуже високий рівень емпатії збільшився на 3,6 %, високий – на 14,9 %).

Діагностика здатності до прогнозування показала такі зміни: високий рівень антиципації збільшився на 3,1 %, середній – на 4,3 %.

Дослідження здатності до рефлексії та саморозвитку виявило, що відбулися зміни у потребі в саморозвитку (високий рівень потреби зріс на 5,4 %). Дослідження рівня сформованості педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи показало такі зміни: зменшення показників адаптивно-наслідувального рівня на 1,3 %, репродуктивного рівня – на 12,8 %, збільшення показників системно-продуктивного рівня – на 9,9 %, інтегративно-творчого рівня – на 4,2 %.

На підставі зіставлення результатів, отриманих в експериментальний спосіб, їх кількісного та якісного аналізу зроблено висновок про те, що запроваджені технологія та умови розвитку педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи виявляють свою ефективність.

Отже, науково обґрунтовано, розроблено та експериментально перевірено ефективність культуротворчої технології «Розвиток педагогічної культури» та умов розвитку педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи, а саме: координацію та інтеграцію методичної діяльності з розвитку професійної культури вчителів ліцеїв шляхом створення єдиного центру, що розробляє і планує цю діяльність, керує нею і здійснює постійний моніторинг результативності; створення навчально-методичного середовища, яке мотивує і стимулює вчителів ліцеїв до розвитку професійної культури; організацію ефективного обміну досвідом між ліцеями, методичними напрацюваннями у певних галузях знань; активне залучення вчителів ліцеїв до ознайомлення з надбаннями передової навчально-методичної інноватики.

4. Чинником забезпечення реалізації педагогічних умов розвитку професійної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи стала розробка системи методичних рекомендацій щодо розвитку педагогічної культури вчителів ліцеїв. Доведено, що більш глибоке ознайомлення вчителів ліцеїв з методичними надбаннями в тих галузях знань, які для їхнього

освітнього закладу не є профільними, сприяє розширенню загального кругозору, поглиблює розуміння предмету, а також створює умови для системного упровадження інтегрованих занять.

Дидактичну ефективність запропонованих методичних рекомендацій експериментально перевірено. Для аналізу даних експерименту ми використали статистичні критерії, а саме, коефіцієнт рангової кореляції Спірмена, критерій Фішера φ^* та критерій Пірсона χ^2 . Коефіцієнт рангової кореляції використовувався для визначення кореляційної залежності між даними, заданими ранговими шкалами. Критерій Фішера φ^* дозволив з'ясувати, чи відрізняється доля ознаки у двох вимірах. Критерій Фішера підходить для порівняння відносно малих вибірок, а наша вибірка (385 осіб) належить до таких. Він був використаний для перевірки припущення про відмінність середніх значень між двома вибірками. Критерій Пірсона χ^2 дозволив співставити два емпіричні розподіли та зробити висновок про те, чи узгоджуються вони між собою. Критерій Пірсона використовувався у нашому дослідженні для з'ясування того, чи є зв'язок між двома категоріальними змінними. Цей метод дозволив оцінити значущість відмінностей між фактичним (виявленим у результаті дослідження) значенням характеристик вибірки за кожною ознакою, і теоретичним (очікуваним) значенням в досліджуваних групах.

За допомогою статистичних критеріїв було показано, що відмінності складників педагогічної культури на констатувальному та контрольному етапах експерименту статистичні значущі, що свідчить про ефективність проведеного дослідження.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми розвитку педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи. Як перспективні напрями подальших досліджень визначаємо: дослідження співвідношення особистісного й діяльнісного аспектів у розвитку педагогічної культури вчителя; формування методичної компетентності вчителів ліцеїв у

процесі дистанційного і змішаного навчання; вдосконалення системи оцінки рівня професійної культури вчителів ліцеїв; аналіз особливостей організації розвитку педагогічної культури вчителів у кризових ситуаціях, зокрема, в умовах воєнного стану. Також перспективним вважаємо апробацію запропонованої культуротворчої технології «Розвиток педагогічної культури» не лише на регіональному, а й на всеукраїнському рівні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрущенко В. Вчитель XXI століття: нова стратегія національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. *Вища освіта України*. 2016. № 4. С. 5–14.
2. Бабенко Т. В. *Формування інформаційної культури майбутніх учителів історії у процесі професійної підготовки: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04; Кіровоградський державний педагогічний університет ім. Володимира Винниченка*. Кіровоград, 2008. 20 с.
3. Балл Г. О. Психолого-педагогічні засади гуманізації освіти. *Освіта і управління*. 1997. № 2 С. 21–36.
4. Бастун М. В. Культурологічний підхід в освіті та його психолого-педагогічне забезпечення. *Горизонти освіти*. 2012. 3 (36). С. 170–175.
5. Батрун І. В. Педагогічна культура та цінності вчителя початкової школи НУШ. *Перспективи та інновації науки*. 2022. № 3(8). С. 237–247.
6. Безбородих С. М. Особистісно-діяльнісний підхід у розвитку конкурентоспроможного педагога. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Педагогіка, соціальна робота*. 2001. Вип. 28. С. 19–21.
7. Бех І. Д. Виховання особистості: у 2 кн. Кн. 1: *Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади*: навч.-метод. видання. Київ : Либідь, 2003. 280 с.
8. Бех І. Д. Особистісно-орієнтована модель виховання як науковий конструкт. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2002. Вип. 3. URL: http://library.udpu.org.ua/library_files/psuh_pedagog_prob1_silsk_shkolu/3/vu_pysk_21.pdf (дата звернення 24.05.2023)
9. Бех І. Д. *Особистість у просторі духовного розвитку*: навч. посіб. Київ : Академвидав, 2012. 256 с.
10. Білоножко О. В. Аналіз стану розвитку педагогічної культури вчителів

ліцеїв у системі методичної роботи. *Наука і молодь – 2021: пріоритетні напрями глобалізаційних змін*: матеріали I Міжнар. наук.-практ. конф. здобувачів вищої освіти і молодих учених, м. Київ, 16 квіт. 2021 р. Київ: Навч.-наук. ін-т менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти», 2021. С. 456–459.

11. Білоножко О. В. Екологічність спілкування як базова ознака професійної культури вчителів. *Вісник післядипломної освіти. Серія «Педагогічні науки»*. 2023. Вип. 25(54). С. 44–56.

12. Білоножко О. В. Критерії та показники розвитку професійної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи. *Вісник післядипломної освіти. Серія «Педагогічні науки»*. 2021. Вип. 18(47). С. 29–45.

13. Білоножко О. В. Методологічні аспекти проблеми педагогічної культури вчителів. *Професійний розвиток фахівців у системі освіти дорослих: історія, теорія, технології*: матеріали IV Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф., м. Київ, 16 жовт. 2019 р. Київ: ЦППО, 2019. С. 127–131.

14. Білоножко О. В. Навчально-методичне середовище для розвитку педагогічної культури вчителів в умовах відкритої освіти. *Варіативні моделі й технології трансформації професійного розвитку фахівців в умовах відкритої освіти*: матеріали Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф., м. Київ, 21 черв. 2022 р. Київ: ЦППО, 2022.

15. Білоножко О. В. Розвиток педагогічної культури вчителів – основна проблема сьогодення. *Парадигмальна модель керівника сфери освіти у контексті євроінтеграційних процесів*: тези доп. Міжнар. форуму управлінської діяльності, Тернопіль, 18–19 трав. 2019 р. Тернопіль: Тернопільський нац. пед. ун-т імені Володимира Гнатюка, 2019. С. 107–112.

16. Білоножко О. В. Розмовний клуб як платформа формування педагогічної культури. *Розвиток професійної культури майбутніх фахівців: виклики, досвід, стратегії, перспективи*: матеріали V Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф., м. Ірпінь, 24–25 листоп. 2022 р. Ірпінь, 2022.

17. Білоножко О. В. Стресостійкість вчителів як важлива складова педагогічної культури в умовах воєнного стану. *Професійний розвиток в умовах цифровізації суспільства: сучасні тренди*: матеріали IV наук.-практ. конф., м. Київ, 22 листоп. 2023 р. Київ, 2023.

18. Білоножко О. В. Теоретичні засади педагогічної культури вчителя. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія»*. 2020. № 2(20). С. 8–15.

19. Білоножко О. В. Теоретичні основи розвитку педагогічної культури вчителя: виклики сьогодення. *Психолого-педагогічний супровід професійної підготовки та підвищення кваліфікації фахівців в умовах трансформації освіти* : матеріали IX Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 18 груд. 2020 р. Київ : ДЗВО «Університет менеджменту освіти», 2021. С. 21–25.

20. Білоножко О. В. Форми розвитку педагогічної культури у кременчуцьких ліцеях. *Психолого-педагогічні, правові та соціально-культурні проблеми сучасного суспільства*: матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф., м. Кременчук, 20–21 жовт. 2021 р. Кременчук : ПП Щербатих О.В., 2021. С. 140–144.

21. Білоножко О. В., Сорочан Т. М. Аспекти розвитку педагогічної культури вчителів у системі методичної роботи. *Наука і молодь – 2020: пріоритетні напрями глобалізаційних змін* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. здобувачів вищої освіти і молодих учених, м. Київ, 14 трав. 2020 р. Київ : Навч.-наук. ін-т менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти», 2020. С. 456–459.

22. Білоножко О. В., Сорочан Т. М. Значення теоретико-методологічних основ розвитку педагогічної культури вчителів в умовах змін. *Наука і молодь – 2019: пріоритетні напрями глобалізаційних змін*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. здобувачів вищої освіти і молодих учених, Київ, 16 трав. 2019 р. Київ : Навч.-наук. ін-т менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти», 2019. С. 487–491.

23. Бобровський М. В., Горбачов С. І., Заплотинська О. О. *Рекомендації до побудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладі загальної середньої освіти*. Київ: Державна служба якості освіти, 2019. 240 с.

24. Бойчук Ю. Д. Теоретико-методичні аспекти формування еколого-валеологічної культури майбутнього вчителя. *Новий Колегіум*. 2013. № 2. С. 44–49.

25. Бойчук Ю. Д. *Теоретико-методичні основи формування еколого-валеологічної культури майбутнього вчителя: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук: 13.00.04; Харківський національний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди*. Харків, 2010. 44 с.

26. Боришевський М. Й. Духовні цінності в становленні особистості громадянина. *Педагогіка і психологія*. 1997. № 1. С. 144–150.

27. Букач М. М. *Формування педагогічної культури вчителя музики у процесі професійної підготовки (на матеріалі спеціальних практик): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук: 13.00.01; Нац. пед. ун-т ім. М.П.Драгоманова*. Київ, 1999. 32 с.

28. Буряк В. К. *Педагогічна культура: теоретико-методологічний аспект*. Київ : Деміург, 2005. 232 с.

29. Буянов П. Г. *Формування графічної культури у майбутніх учителів трудового навчання України та Російської Федерації (порівняльний аналіз): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.04; АПН України, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих*. Київ, 2008. 19 с.

30. Варій М. Й. *Психологія особистості: навч. посіб.* Київ : Центр учбової літератури, 2008. 592 с.

31. Васянович Г. П. *Методологічні контексти педагогічної науки на сучасному етапі її розвитку. Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2013. № 3. С. 9–30.

32. *Великий тлумачний словник сучасної української мови: 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел*. Київ; Ірпінь : Перун, 2005. VIII, 1728 с.

33. Вітвицька С. С. Аксіологічний підхід до виховання особистості майбутнього вчителя. *Креативна педагогіка*. 2015. Вип. 10. С. 63–67.
34. Вітвицька С.С. *Основи педагогіки вищої школи: підручник за модельно-рейтинговою системою навчання для студентів магістратури*. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 384 с.
35. Вознюк Л. Педагогічні умови підготовки майбутніх учителів музики до виховання підлітків засобами дзвонарства. *Проблеми підготовки сучасного вчителя: збірник наукових праць Уманського державного університета*. 2012. № 5 (2). С. 14–19.
36. Вознюк Л. Розвиток творчого потенціалу вчителя у системі шкільної освіти. *Витоки педагогічної майстерності. Серія: Педагогічні науки*. 2012. Вип. 10. С. 34–37.
37. Вознюк О. В. Сучасні наукові підходи до аналізу професійного розвитку педагога. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка*. 2010. № 3. С. 38–43.
38. Волкова Н. П. *Педагогіка: навч. посіб. 3-тє вид., стер.* Київ : Авкадемвидав, 2009. 616 с.
39. Волярська О., Муранова Н. Професійний розвиток викладачів у контексті неперервної освіти. *Актуальні проблеми в системі освіти: ЗЗСО – доуніверситетська підготовка – ЗВО: матеріали VI Всеукр. наук.-практ. конф., 9 черв. 2020 р.* Київ, 2020. С. 1–4.
40. Гаврилюк О. О. *Формування комунікативної культури майбутніх учителів засобами позааудиторної роботи: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.04; Кіровоград. держ. педагогічний ун-т ім. Володимира Винниченка*. Кіровоград, 2007. 20 с.
41. Гончаренко С. У. *Педагогічні дослідження: методологічні поради молодим науковцям*. Київ-Вінниця : Вінниця, 2008. 278 с.
42. Гончаренко С. У. *Український педагогічний словник / гол. ред.*

С. Головка. Київ: Либідь, 1997. 373 с.

43. Гончаренко Т. Є. Роль педагогічних умов у забезпеченні якості професійної підготовки майбутніх інженерів-програмістів у технічному університеті. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2015. № 1. С. 105–113.

44. Горбачова І. І. Практика оволодіння вчителями знаннями і вміннями професійної компетентності в системі методичної роботи загальноосвітніх навчальних закладів. *Управлінські та психологічні аспекти професійної підготовки фахівців в умовах інноваційного розвитку освіти*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., Харків, 20 квіт. 2016р. Харків: ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2016. Ч. I. С. 111–116.

45. Горбачова Г. В. Професійна культура вчителя як особистісний і соціальний феномен. 2008. URL: <http://www.sportpedagogy.org.ua/html/journal/2008-06/08gavpsp.pdf> (дата звернення 24.05.2023).

46. Грабовецький Б. Є. *Методи експертних оцінок: теорія, методологія, напрямки використання*: монографія. Вінниця: ВНТУ, 2010. 171 с.

47. Гринькова М. В. *Формування педагогічної культури майбутнього вчителя (теоретичний та методичний аспекти)*. Харків: Основа, 1998. 264 с.

48. Гриньов В. Й. *Формування дидактичної культури майбутнього вчителя: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.04; Харківський держ. педагогічний ун-т ім. Г. С. Сковороди*. Харків, 2003. 21 с.

49. Гриньова В. М. *Формування педагогічної культури майбутнього вчителя (теоретичний та методичний аспекти): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук: 13.00.04Я; Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України*. Київ, 2001. 38 с.

50. Гриньова В. М. *Формування педагогічної культури майбутнього вчителя (теоретичний та методичний аспекти)*. Київ, 2000. 417 с.

51. Грицай Н. Б. Методична культура як важливий компонент системи

методичної підготовки майбутнього вчителя біології. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2012. № 7(25). С. 3–9.

52. Губа А. В. *Теоретико-методичні засади формування управлінської культури вчителя – майбутнього менеджера освіти: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук: 13.00.04; Луганський національний університет ім. Тараса Шевченка*. Луганськ, 2010. 44 с.

53. Гуцан Т. Г. Педагогічні умови формування готовності майбутніх вчителів економіки до профільного навчання старшокласників. *Соціум. Наука. Культура*. 2017. URL: <http://intkonf.org/gutsan-tg-pedagogichni-umovi-formuvannya-gotovnosti-maybutnihvchiteliv-ekonomiki-do-profilnogo-navchannya-starshoklasnikiv> (дата звернення 24.05.2023).

54. Дегтяр Г. О. *Формування рефлексивної культури студентів педагогічних університетів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.04; Харківський нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди*. Харків, 2006. 19 с.

55. Дерев'янюк О. В. Педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх гірничих інженерів у процесі навчання фахових дисциплін. *Педагогічні науки. Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України, електрон. наук. фах. вид.* 2013. № 5. С. 1–12.

56. *Діагностика і розвиток педагогічної майстерності у професійних навчальних закладах*: кол. монографія / І. А. Зязюн [та ін.]. Київ : Педагогічна думка, 2007. 263 с.

57. Довбенко С. Ю. *Формування діалогічної культури майбутніх учителів початкової школи: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.04; Херсонський державний університет*. Херсон, 2014. 20 с.

58. Довгань Л. І. Сучасний стан проблеми формування педагогічної майстерності викладача іноземної мови вищого навчального закладу. *Вісник Житомирського державного університету. Педагогічні науки*. 2010. № 50. С. 90–93.

59. Докучаєва В. В. *Теоретико-методологічні засади проектування інноваційних педагогічних систем: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01*. Луганськ, 2007. 481 с.

60. Донцов А. В. *Моральна культура вчителя: монографія*. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2008. 240 с.

61. Дубасенюк О. А. *Професійна педагогічна освіта: інноваційні технології та методики*: монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. 564 с.

62. Дубасенюк О. А. Ціннісне відношення до професіоналізму виховної діяльності. *Нові технології освіти: зб. наук. ст.* Київ: ІСДО, 1995. С. 145–154.

63. *Енциклопедія освіти* / Нац. Акад. пед наук України [голов. ред. В.Г. Кремень]: 2-ге вид., допов. та перероб. Київ: Юрінком Інтер, 2021. 1144 с.

64. Євтух М. Б. Формування професійної культури майбутнього вчителя. *Педагогічний альманах*. 2019. Вип. 43. С. 92–97.

65. Жерносек І. П. *Науково-методична робота в загальноосвітній школі: навч.-метод. посібник*. Київ: ІЗМН, 1999. 160 с.

66. Жерносек І. *Організація науково-методичної роботи в школі*. 2-ге вид. Харків: Основа; Тріада. 2007. 128 с.

67. Задорожна-Княгницька Л. Педагогічна творчість як складова професійної культури вчителя. *Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти: зб. матеріалів II Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф., м. Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 3 берез. 2020 р.; за ред. О.А. Голюк; Вінницький держ. пед. університет імені Михайла Коцюбинського, факультет дошкільної, початкової освіти та мистецтв імені Валентини Волошиної. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2020. Вип. 9. С. 11–13.*

68. Зайцева І. Є. *Розвиток естетичної культури майбутніх учителів засобами театрального мистецтва: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.04; Центральний ін-т післядиплом. пед. освіти АПН*

України. Київ, 2001. 20 с.

69. Зязюн І. Аксіологічні ресурси педагогічної дії вчителя. *Естетика і етика педагогічної дії*: зб. наук. праць. Київ-Полтава: Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України; Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка, 2011. С. 9–24.

70. Зязюн І. А. Безсвідоме і творча інтуїція. *Професійна освіта: педагогіка і психологія. Українсько-польський журнал.* за ред. І. А. Зязюна, Т. Левовицького, Н. Ничкало, І. Вільш. Ченстохова-Київ : Видавництво Педагогічної Школи у Чехонстові. 2013. Вип. 4. С. 121–135.

71. Зязюн І. А. Проблема самовизначення вчителя у контексті педагогічної дії. *Інноваційні підходи до виховання студентської молоді у вищих навчальних закладах*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. С. 8–20.

72. Зязюн І. А. *Філософія педагогічної дії*. Черкаси: ЧНУ ім. Богдана Хмельницького, 2008. 608 с.

73. Зязюн І. А. Філософія педагогічної якості в системі неперервної освіти. *Вісник Житомирського державного університету*. 2005. Вип. 25. С. 13–18.

74. Іващенко С. Г. *Розвиток еколого-педагогічної культури в системі післядипломної педагогічної освіти: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.04; Центральний інститут післядипломної педагогічної освіти АПН України*. Київ, 2004. 20 с.

75. Ісаєв І. Ф. Професійно-педагогічна культура як предмет наукового дослідження. *Теоретичні питання культури, освіти та виховання*. 2010. № 42. С. 143–147.

76. Кайда Н. О., Пасик-Косарева Н. О., Розум А. П. Методична культура викладача ЗВО як складова його професійно-педагогічної культури: постановка проблеми. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2021. № 194. С. 208–213.

77. Калюжна Т. Г., Уваркіна О. В. *Педагогічна аксіологія в умовах модернізації професійно-педагогічної освіти* : монографія. Київ : Вид-во НПУ

імені М.П. Драгоманова, 2012. 128 с.

78. Келемен А. В. Психолого-педагогічні підходи до характеристики педагогічної культури як наукової категорії/ *Професійна освіта: методологія, теорія та технології*. 2017. № 5. С. 102–111.

79. Кириченко М. О., Просіна О. В. Синергетичний підхід до конструювання технологій управління професійним розвитком педагогічних працівників в умовах відкритої освіти. *Дистанційне та змішане навчання як засіб реалізації індивідуальної траєкторії професійного зростання педагога*: монографія / за наук. ред. І.П. Воротникової. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2022. С. 12–26.

80. Княжева І. А. Методична культура педагога як інтегрована характеристика його загальної та професійно-педагогічної культури. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*: зб. наук. праць Уманського державного педагогічного ун-ту ім. Павла Тичини / [ред. кол.: Побірченко Н. С. (гол. ред. та ін.)]. Умань : ПП Жовтий, 2011. Вип. 39. Ч. 1 С. 44–51.

81. Княжева І. А. Методична культура як соціокультурний феномен. *Education and Pedagogical Sciences*. Луганськ: ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка». 2013. № 3. С. 32–37.

82. Княжева І. А. *Теоретико-методологічні засади розвитку методичної культури майбутніх викладачів педагогічних дисциплін в умовах магістратури*: монографія. Одеса: ФОП Бондаренко М. О., 2014. 328 с.

83. Коваленко Є. І., Белкіна Н. І. *Історія зарубіжної педагогіки. Хрестоматія*: навч. посіб. для студентів ВНЗ. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 662 с.

84. Коваль О. Є. Розвиток педагогічної майстерності майбутніх викладачів економічних дисциплін в умовах аспірантури. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Сер: Педагогіка*. 2014. № 2(13). С. 277–281.

85. Ковбасюк Т. Психолого-педагогічні особливості мотивації педагогів до

професійної діяльності. *Нова педагогічна думка*. 2021. № 4108). С. 62–68.

86. Козаков В. А., Дзвінчук Д. І. *Психолого-педагогічна підготовка фахівців у непедагогічних університетах: методологія та практика*: монографія. Київ : НІЧЛАВА, 2003. 140 с.

87. Козловська І. М. *Синергетичний підхід до інтеграції знань: перехрестя і паралелі*. Львів: Сполом, 2004. 24 с.

88. Козловська І. М., Пайкуш М. А. Формування професійної майстерності майбутнього вчителя як єдність інтегративного та диференційованого підходів в умовах ступеневої освіти. *Вісник Житомирського держ. пед. ун-ту*. 2003. № 13. С. 66–71.

89. Концепція розвитку педагогічної освіти: затв. наказом Міністерства освіти і науки України від 16.07.2018. № 776. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/5b7/bb2/dcc/5b7bb2dcc424a809787929.pdf> (дата звернення 24.05.2023).

90. Костюк Г. С. *Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості*. Київ : Рад. шк., 1989. 608 с.

91. Кошель А. П., Кошель В. М. Деякі аспекти професійно-педагогічної культури майбутнього педагога. *Український психолого-педагогічний науковий збірник*. 2017. № 10. С. 99–103.

92. Кравчинська Т. С. Критерії професійного розвитку методистів районних методичних кабінетів у вимірі сучасного суспільства. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*: зб. наук. праць. / [редкол. Л. Б. Лук'янова (голова) та ін.]; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. Київ ; Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2016. Вип. 1(12). С. 138–144.

93. Красильник Ю. С. *Розвиток педагогічної майстерності викладача професійного навчального закладу*: спецкурс. Київ : НАПН України, Ун-т менедж. освіти, ЦППО, 2016. 52 с.

94. Кремень В. Г. *Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього*

простору. Київ : Педагогічна думка. 2008. 424 с.

95. Кремінь В. Якісна освіта і нові вимоги часу. *Директор школи, ліцею, гімназії*. 2013. № 4. С. 4 – 11.

96. Кудрявцева В. Ф. *Розвиток духовної культури педагога у системі підвищення кваліфікації: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.01; 13.00.04; Український ін-т підвищення кваліфікації керівних кадрів освіти*. Київ, 1996. 24 с.

97. Кузьменко Ю. В. Підвищення педагогічної майстерності викладача економічних дисциплін як чинник нарощення його професіоналізму. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський зб. наук. праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2018. № 18. С. 89–93.

98. Куцевол О. М. Теоретико-методичні основи розвитку креативності майбутніх учителів літератури: автореф. дис. на здобуття наук. супеня д-ра пед. наук: 13.00.02; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2007. 44 с.

99. Кучерявий О. Г. *Професійний і особистісний розвиток сучасного вчителя*: монографія. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2022. 279 с.

100. Кучерявий О. Г. Феномен професійно-педагогічної культури: аспект терміносистеми її теорії у цілісному вимірі. *Вісник національного університету Чернігівський колегіум імені Т.Г. Шевченка*. Чернігів: НУУК. 2019. Вип. 1(157). С. 81–86.

101. Лаврентьєва Н. В. Особливості формування методичного мислення майбутнього вчителя музики у процесі інструментально-виконавської підготовки. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2014. № 17. С. 282–287. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppo_2014_17_56 (дата звернення 24.05.2023).

102. Лавріненко О. А. *Педагогічна майстерність в історико-педагогічному вимірі: теорія, практика, поступ*: монографія. Київ : Богданова А. М., 2009. 328 с.

103. Лавріненко О. А. *Тенденції розвитку ідей педагогічної майстерності*

вчителя: теорія і практика (середина XVI – кінець XX ст.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук: 13.00.01; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих АПН України. Київ, 2009. 36 с.

104. Литвин А. В. *Методологічні засади поняття «педагогічні умови»: на допомогу здобувачам наукового ступеня; Львівський НПЦ ПТО. Львів: СПОЛОМ, 2014. 76 с.*

105. Литвин А., Мацейко О. *Методологічні засади поняття «педагогічні умови». Педагогіка і психологія професійної освіти. 2013. 4. С. 43–63.*

106. Луговий В. І. *Тенденції розвитку педагогічної освіти в Україні: (теоретико-методологічний аспект): автор. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук: 13.00.01; Інститут педагог. і проф. освіти АПН України. Київ, 1995. 48 с.*

107. Лук'янова Л. Б., Аніщенко О. В. *Освіта дорослих: короткий термінологічний словник. Київ, Ніжин : ПП Лисенко М.М., 2014. 108 с.*

108. Лутаєва Т. В., Кайдалова Л. Г. *Педагогічна культура: навч. посібник. Харків : НФаУ, 2013. 156 с.*

109. Луценко І. В. Система формування дослідницької культури майбутніх учителів у діяльності студентського наукового товариства. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика. 2014. Вип. 1. С. 123–130.*

110. Луценко І. В. *Формування дослідницької культури майбутніх учителів у діяльності студентського наукового товариства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.04; Луганський національний університет ім. Тараса Шевченка. Луганськ, 2011. 20 с.*

111. Луценко І. . Формування дослідницької культури майбутніх учителів як психолого-педагогічна проблема. *Вісник Луганського національного університету. 2013. № 13(272). Ч. II. С. 249–254.*

112. Майєр Н. В. Особливості професійно-методичної діяльності майбутніх викладачів французької мови. *Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Психолого-педагогічні науки. 2014. № 1.*

С. 175–180.

113. Мартинець А. М. Нові педагогічні технології: інтерактивне навчання. *Відкритий урок*. 2003. № 7. С. 28–31.

114. Марченко О. Г. *Основи педагогічної майстерності*. Харків : Основа, 2009. 112 с.

115. Матвєєва Л. Л. *Культурологія*. Київ : Либідь, 2005. 512 с.

116. Матяж С. В., Березянська А. О. Класифікація цінностей та ціннісних орієнтацій особистості. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Серія Соціологія*. 2013. Т. 225. Вип. 213. С. 27–30.

117. Михайлін Г. О. *Формування основ професійної культури вчителя математики у процесі навчання математичного аналізу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук: 13.00.04; Національний педагогічний ун-т ім. М. П. Драгоманова*. Київ, 2004. 37 с.

118. Михайлишин Г., Кондур О. Професійні цінності сучасного педагога як основа забезпечення якості освіти. *Інноваційні освітні технології в Новій українській школі: монографія / за ред. проф. О.Б. Будник*. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2021. 100 с.

119. Мілеєйко О. Краснокутська О. Учитель – покликання їхнє... *Педагогічна родина*. 2020. № 4(87). С. 140–147.

120. Міщенко І. Б. *Дидактичні умови формування психолого-педагогічної компетентності майбутніх викладачів економіки в процесі професійної підготовки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.04*. Житомир, 2004. 22 с.

121. Муқан Н. В., Грогодза І. Ю. Професійний розвиток педагогів: теоретичні та методологічні аспекти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2013. № 5(31). С. 18–27.

122. *Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в*

Україні: монографія / Нац. акад. пед. наук України; [редкол.: В. Г. Кремень (голова), В. І. Луговий (заст. голови), О. М. Топузов (заст. голови)]; за заг.ред. В.Г. Кременя. Київ: КОНВІ ПРІНТ, 2021. 384 с.

123. Никоненко Н. В. Компетентнісний підхід до підготовки вчителів спеціальної школи. *Удосконалення підготовки корекційного педагога в умовах університетської освіти*: монографія / В. А. Гладуш та ін. Дніпро: Акцент ПП, 2015. С. 102–135.

124. Ніколаєнко С., Ніколаєнко С. Проблема структури професійно-педагогічної культури вчителя. *Світогляд – Філософія – Релігія*. Зб. наук. праць. 2013. Вип. 4. С. 277–285.

125. Нікула Н. В. *Формування методичної культури майбутніх учителів початкових класів у процесі професійної підготовки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.04; Чернівецький нац. ун-т імені Юрія Федьковича*. Чернівці, 2018. 20 с.

126. Нова українська школа. Концептуальні засади. реформування середньої школи.
URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення 24.05.2023).

127. *Нова українська школа: poradnik dla vchytelja* / за заг. ред. Н. М. Бібік. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.

128. *Нова школа у нових громадах: посіб. з ефективного управління освітою в об'єднаних територіальних громадах* / А. Сеїтосманов, О. Фасоля, В. Мархлєвські. Київ : SKL International, 2017. 128 с.

129. Обривкіна О. М. *Підвищення педагогічної майстерності викладачів економічного профілю в системі методичної роботи університету: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.04; ДВНЗ «Ун-т менеджменту освіти» НАПН України*. Київ, 2012. 20 с.

130. Осова О. О. Професійно-педагогічна компетентність: сутність та наукові підходи. *Збірник наукових праць Херсонського державного*

педагогічного університету. *Педагогічні науки*. 2017. № 76(3). С. 64–68.

131. Павленко В. В. Становлення та розвиток системи освіти в Польщі. *Українська полоністика: зб. наук. праць*. Житомир – Bydgoszcz, 2015. Вип. 12. С. 54–70

132. Пальшкова І. О. *Педагогіка: професійно-педагогічна культура вчителя*: навч. посіб. Київ : Слово, 2011. 19 с.

133. Пальшкова І. О. *Формування професійно-педагогічної культури майбутнього вчителя початкової школи: практико-орієнтований підхід: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук: 13.00.04; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського*. Одеса, 2009. 45 с.

134. Панченко Л. Ф. *Математичні та статистичні методи аналізу соціологічної інформації*. Київ : КПІ ім. І.Сікорського, 2018. 289 с.

135. Педагогічна Конституція Європи.
URL: <http://yspu.org/images/0/00/Frankfurt2013.pdf> (дата звернення 24.05.2023).

136. *Педагогічна майстерність*: підручник / І. А. Зязюн та ін.; за ред. І. А. Зязюна. 3-тє вид., допов. і переробл. Київ : СПД Богданова А. М., 2008. 376 с.

137. Перець М. Використання інтерактивних технологій у вищих навчальних закладах: теоретичний аспект. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2005. № 3. С. 54–59.

138. Пехота О. М., Старєва А. М. *Особистісно-орієнтоване навчання: підготовка вчителя*: монографія. Миколаїв: Іліон, 2006. 272 с.

139. Пилипчук В. В. *Розвиток педагогічної майстерності вчителя в предметних методиках навчання*: монографія. Київ : Педагогічна думка, 2007. 175 с.

140. Плиська Ю. С. Вчитель в контексті культури. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія і педагогіка»*. 2006. Вип. 7. С. 274–283.

141. Плиська Ю. С. Концептуальні засади гуманізму в контексті культури

вчителя. *Нова педагогічна думка*: зб. наук. праць. 2008. № 2. С. 8–10.

142. Плиська Ю. С. Культура вчителя в парадигмі когнітивної психології. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія і педагогіка»*. 2012. Вип. 20. С. 211–218.

143. Плиська Ю. С. Культура та її розвиток як основна проблема сучасності (порівняльні аспекти). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія і педагогіка»*. 2004. Вип. 5. С. 291–297.

144. Плиська Ю. С. Особистісна педагогічна культура вчителя: системний і синергетичний підходи до аналізу. *Педагогічний дискурс*: зб. наук. праць. 2017. Вип. 22. С. 128–134.

145. Плиська Ю. С. Розвиток особистісної педагогічної культури вчителя: ціннісно-культурологічні аспекти. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія: Педагогічні науки*. 2017. № 16. URL: <https://ped-ejournal.cdu.edu.ua/article/view/1581> (дата звернення 24.05.2023).

146. Плиська Ю. С. Структурні компоненти педагогічної культури вчителя. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія і педагогіка»*. 2007. Вип. 9. С. 410–415.

147. Подрезов В. А. *Формування духовної культури майбутнього вчителя засобами музичного мистецтва: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.04; Луганський нац. пед. ун-т ім. Тараса Шевченка*. Луганськ, 2003. 20 с.

148. Покращення компетенцій в 21 столітті: програма європейського співробітництва в школах. URL: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0425:FIN:EN:PDF> (дата звернення 24.05.2023).

149. Полуніна О. В. Психологічний аналіз готовності педагога вищого навчального закладу до інноваційної діяльності. *Проблеми загальної та*

педагогічної психології. 2002. Т 4. Ч 6. С. 203–205.

150. Пометун О. Активні й інтерактивні методи навчання: до питання про диференціацію понять. *Шлях освіти*. 2004. № 3. С. 10–15.

151. Попенко О. М. Професійна культура вчителя як інтеграційна якість особистості педагога-професіонала. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Сер.: Психолого-педагогічні науки*. 2012. № 1. С. 44–49.

152. Прийма С. М. *Формування технологічної культури майбутніх учителів інформатики у процесі професійно-педагогічної підготовки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.04; Харківський нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди*. Харків, 2006. 20 с.

153. Пришляк О. Ю. Проблема визначення сутності полікультурної компетенції і полікультурної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій у контексті компетентнісного підходу. *Вісник Луганського національного педагогічного університету імені Тараса Шевченка*. Старобільськ, 2019. № 1(324). Ч. 2. С. 102–112.

154. *Про актуальне в методичній діяльності: думки й поради експертів (About important in methodological activities: expert opinions and advice): навч.-метод. посіб.: автор. кол. / за наук. ред. проф. Т. М. Сорочан; заг. ред., упоряд. В. В. Сидоренко, М. І. Скрипник*. Київ : Агроосвіта, 2017. 950 с.

155. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій. *Постанова Кабінету Міністрів України від 25 червня 2020 р. № 519*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF#Text> (дата звернення 24.05.2023).

156. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти: *Постанова Кабінету Міністрів України від 15.09.2021 № 957*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/957-2021-%D0%BF#n13> (дата звернення 24.05.2023).

157. Про затвердження Професійного стандарту за професіями «Вчитель

початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста): Наказ Міністерства економіки від 23.12.2020 № 2736. URL: https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2020/12/Nakaz_2736.pdf (дата звернення 24.05.2023).

158. Про Національну доктрину розвитку освіти: Указ Президента України. Від 17.04.2002. № 347/2002. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002> (дата звернення 24.05.2023).

159. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року: Указ Президента України. Від 25 червня 2013 року № 344/2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013#Text> (дата звернення 24.05.2023).

160. Про повну загальну середню освіту: Закон України від 16.01.2020 № 463-IX. Голос України. 2020. 17 березня. № 50 (7307). С. 12–19.

161. *Психологічна діагностика та психопрофілактика психічного здоров'я педагога: тренінг-курс / за ред. Н. Назарук. Івано-Франківськ : ОПППО, 2006. 104 с.*

162. Пуховська Л. П. Сучасні підходи до професіоналізму вчителя в різних освітніх системах: порівняльний аналіз. *Шлях освіти*. 2001. № 1. С. 20–25.

163. Пуховська Л. П., Сніцар Л. П., Снісаренко О. С. *Розвиток цінностей педагогів у контексті євроінтеграції: наук.-метод. посібник. Київ : ДВНЗ УМО, 2010. 289 с.*

164. Пуховська Л. Теоретичні засади професійного розвитку вчителів: рух до концептуальної карти. *Порівняльна професійна педагогіка*. 2011. Вип. 1. С. 97–107.

165. П'ясецька Н. А. *Формування валеологічної культури майбутніх учителів у вищих закладах освіти I–II рівнів акредитації: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.04; Київський національний університет ім. Т. Шевченка. Київ, 2004. 20 с.*

166. Радул В. В. *Педагогічна культура та соціальна зрілість вчителя*: навч. посіб. Кіровоград: [б.в.], 2000. 36 с.

167. Радул В. В., Кравцов В. О., Михайліченко М. В. *Основи професійного становлення особистості сучасного вчителя*: навч. посіб. Кіровоград: Імекс – ЛТД, 2007. 252 с.

168. Рекомендації щодо організації програм з надолуження освітніх втрат. МОНУ. Unicef. 2023.
URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2023/07/31/Unicef.Immmediate.actions.frame.proofreading.ua.1-31.07.2023.pdf> (дата звернення 24.05.2023).

169. Ріпка А. Й. Формування й розвиток професійної компетентності вчителя в сучасних умовах. *Таврійський вісник освіти*. 2014. № 4(48). С. 87–94.

170. Роджерс К. Вчитися бути вільним: гуманістична педагогіка. *Зарубіжна література*. 2004. № 20. С. 23–24.

171. *Розвиток педагогічної майстерності викладача в умовах неперервної освіти*: кол. монографія / А. І. Кузьмінський [та ін.]. Черкаси: Видав. ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2010. 272 с.

172. Роман Т. М. *Формування емоційно-вольової культури майбутніх учителів початкових класів у процесі психолого-педагогічної підготовки*: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.04; *Полтавський нац. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка*. Полтава, 2016. 20 с.

173. Рябова З. В., Єльнікова Г. В. Професійне зростання педагогів в умовах цифрової освіти. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2020. № 80(6). С. 369–385. (WoS).

174. Савостьянова М. В. *Аксіологічні основи критики парадигмальної науки*: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філософ. наук: 09.00.09 «Філософія науки»; *Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка*. Київ, 2009. 32 с.

175. Савченко О. Я. *Дидактика початкової школи*: підруч. для студ. пед. факультетів. Київ : Генеза, 2002. 368 с.

176. Савченко О. П. Культурологічний підхід до підготовки майбутніх

учителів. *Наука і освіта*: наук.-практ. журн. Південного наукового центру НАПН України. 2012. № 8. С. 146–148.

177. Салига Н. Формування методичної культури майбутніх викладачів закладів вищої освіти на етапі професійної підготовки. *Гірська школа Українських Карпат*. 2020. № 23. с. 116–120.

178. Сегеда Н. А. Акмеологічний дискурс аксіосфери професійного зростання педагога. *Педагогічна освіта: теорія і практика*: збірник наукових праць / гол. ред. В. М. Лабунець. Вип. 23 (2-2017). Ч. 1. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський нац. ун-т імені Івана Огієнка, 2017. С. 192–198.

179. Сенча І. А. *Педагогічні умови формування дослідницької культури майбутніх менеджерів у процесі фахової підготовки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.04; Південноукраїнський держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського*. Одеса, 2008. 21 с.

180. Сергієнко Н. Ф. Професійна компетентність сучасного вчителя. URL: <http://tme.umo.edu.ua/docs/5/11sercmt.pdf> (дата звернення 24.05.2023).

181. Сидоренко В. В. Концептуальні засади Нової української школи: ключові компетентності, ціннісні орієнтири, освітні результати. *Методист*. № 5.

URL: https://lib.iitta.gov.ua/710778/1/Стаття_Сидоренко_Рубрика%20методист.pdf (дата звернення 24.05.2023).

182. Сидоренко В.В. Формальна і неформальна освіта як форми неперервного акмепрофесіогенезу педагога Нової української школи. *Інновації в освіті і педагогічна майстерність учителя-словесника*: зб. матеріалів Усеукр. наук.-практ. конф., 25 жовт. 2017 р., Суми. URL: <http://sspu.sumy.ua> (дата звернення 24.05.2023).

183. Сисоєва С. О. *Інтерактивні технології навчання дорослих*: навч.-метод. посібник; НАПН України, Ін-т педагогічної освіти і освіти дорослих. Київ : ВД «ЕКМО», 2011. 324 с.

184. Сисоєва С. О. *Творчий розвиток фахівців в умовах магістратури*: монографія. Київ : ТОВ «Видавниче підприємство ЕДЕЛЬВЕЙС», 2014. 400 с.

185. Скрипник М. І. *Формування педагогічної культури вчителя в умовах післядипломної освіти (на базі шкільного та районного методичних кабінетів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.04; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України*. Київ, 1996. 20 с.

186. Сливка Л. Педагогічні аспекти польського здоров'язбережувального руху (XIX – початок XX ст.). *Ponad podziałami. Wspólne perspektywy i dążenia w polsko-ukraińskiej współpracy naukowej: monografia nr. 19 Polskiego Stowarzyszenia Nauczycieli Twórczych / Redakcja naukowa Leszek Pawelski, Marek Rembierz. Szczecinek. Dąbrowa Górnicza: Polskie Stowarzyszenie Nauczycieli Twórczych, 2021. С. 373–387.*

187. *Словник-довідник з професійної педагогіки / за ред. А. В. Семенової*. Одеса : Пальміра, 2006. 364 с.

188. Смаковський Ю. В. Педагогічна культура вчителя як наукова проблема. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки*. 2016. № 2(12). С. 290–294.

189. Смікал В. О. *Формування світоглядної культури майбутнього вчителя засобами мистецтва: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.04; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України*. Київ, 2002. 20 с.

190. Солдатенко М. М. *Розвиток педагогічної майстерності викладача в умовах інформаційного суспільства: когнітивний аспект*: монографія. Київ : Пед. думка, 2012. 168 с.

191. Соловійова Ю. О. *Формування аксіологічної культури майбутнього вчителя: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.04; Харківський нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди*. Харків, 2006. 21 с.

192. Сорочан Т. М., Білоножко О. В. Педагогічні умови розвитку професійної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи. *Вісник*

післядипломної освіти. Серія: Педагогічні науки. 2021. Вип. 17(46). С. 161–175.

193. Сорочан Т. М., Гуржій А., Зайчук В., Карташова Л. Експерієнс-технології професійного розвитку педагогів у відкритому університеті. *Наука та освіта: зб. пр. XVI Міжнар. наук. конф. (Хайдусобосло, Угорщина, 4–11 січня 2022 р.)*. Хмельницький: ХНУ, 2021. С. 26–30.

194. Сорочан Т. М. Методична робота: підготовка вчителів до реалізації концепції «Нова українська школа». *Методист.* 2018. Т. 6. С. 4–9.

195. Сорочан Т. М. Професійний розвиток педагогів у післядипломній освіті. *Концептуальні засади розвитку освіти дорослих: світовий досвід, українські реалії і перспективи: зб. наук. ст. / за ред. В. Г. Кременя, Н. Г. Ничкало; укл. О. В. Аніщенко, Л. Б. Лук'янова.* Київ: Знання України, 2018. С. 198–205.

196. Сорочан Т. М., Шабала Ю. А. Post-впровадження інтерактивної технології професійного розвитку учителів початкової школи у системі методичної роботи закладів загальної середньої освіти. *Імідж сучасного педагога.* 2022. № 3(204). С. 29–37.

197. Спірін О. М. Компетентнісний підхід у проектуванні професійної підготовки вчителя інформатики. *Науковий часопис. Серія 5. Педагогічні науки: реалії і перспективи: зб. НПУ імені М. П. Драгоманова.* 2007. Вип. 7. С. 150–156.

198. Стас Т. В. *Формування емоційної культури майбутніх учителів початкової школи засобами образотворчого мистецтва: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.04; Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського.* Одеса, 2014. 21 с.

199. Стецюк К. В., Сєдашова О. А. *Педагогічна культура викладача в контексті вимог Болонського процесу.* URL: http://ipp.lp.edu.ua/WebRC/issues/Stetsyuk_Syedashova.htm (дата звернення 24.05.2023).

200. Стрительевич Т. Структура професійної компетенції майбутнього вчителя

образотворчого мистецтва. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Сер.: Педагогічні науки.* 2013. Вип. 121 (2). С. 268–271.

201. Султанова Л. Ю. Теоретичні засади педагогічної аксіології в системі підготовки майбутнього педагога. *Аксіологічний підхід – основа формування цілісної особистості майбутнього педагога:* монографія. Київ-Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2010. С. 28–37.

202. Сурмін Ю. П. *Майстерня вченого:* підручник для науковця. Київ : Консорціум з удосконалення менеджмент-освіти в Україні», 2006. 302 с.

203. Сухомлинський В. О. Розмова з молодим директором школи. *Вибрані твори:* у 5 т. Київ : Радянська школа, 1977. Т. 4. 626 с.

204. Тамбовська К. В. *Формування інтелектуальної культури майбутнього вчителя початкової школи:* автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.04; Херсонський державний університет. Херсон, 2013. 20 с.

205. *Технології професійного розвитку педагогів в умовах формальної і неформальної освіти:* практ. посібник / М. П. Вовк, Г. І. Сотська, Н. О. Філіпчук, Ю. В. Грищенко, С. О. Соломаха, Л. Ю. Султанова, Н.С. Гомеля. Київ : Талком, 2019. 320 с.

206. Тимошко Г. М. Аналіз феномену «організаційна культура» у педагогічній теорії і практиці. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету.* 2012. Вип. 96. С. 148–153.

207. Тимошко Г. М. Сучасні погляди на розвиток організаційної культури керівника загальноосвітнього навчального закладу. *Керівник нової української школи: світоглядно-професійні орієнтири:* зб. наук. праць; Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2017. С. 141–144.

208. Тимошко Г. М. Теоретико-практичні засади управління розвитком творчого потенціалу педагогічного колективу. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки.* 2017. № 142. С. 175–181.

209. Типове положення про атестацію педагогічних працівників: *Наказ Міністерства освіти і науки України від 10.06.2010 № 930*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1255-10#Text> (дата звернення 24.05.2023).

210. Улунова Г. Є. *Професійна культура: сутність, фахові особливості, розвиток*: кол. монографія / відп. ред. Г. Є. Улунова. Суми : Вид-во СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2016. 300 с.

211. Федірчик Т. Професійна діяльність і особистість педагога. *Педагогіка і психологія проф. освіти*. 2007. № 3. С. 54–62.

212. Федірчик Т. Професійно значущі якості викладача вищої школи як особистісна складова його педагогічного професіоналізму. *Молодь і ринок*. 2013. № 5. С. 77–82.

213. Федірчик Т. *Розвиток педагогічного професіоналізму молодого викладача вищої школи (теоретико-методичний аспект)*: монографія; Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. Чернівці : Рута, 2015. 470 с.

214. Федоренко М. В. *Формування професійно значущих якостей майбутнього вчителя початкової школи у процесі фахової підготовки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.04; Луганський національний педагогічний університет ім. Тараса Шевченка*. Луганськ, 2010. 20 с.

215. *Філософський словник* / В. І. Шинкарук ред. 2-е вид., перероб. і доп. Київ : Голов. ред. УРЕ., 1986. 387 с.

216. Харченко І. І., Харченко С. М. Педагогічна майстерність викладача вищої школи та шляхи її підвищення. *Педагогіка вищої та середньої школи*. 2015. Вип. 45. С. 114–119.

217. Хомич Л. Культурологічний підхід – методологічна основа професійного розвитку майбутнього вчителя. *Освітній україноцентризм Георгія Філіпчука*: зб. наук. праць. Київ, 2016. С. 298–304.

218. Хоружа Л. Л. *Теоретичні засади формування етичної компетентності*

майбутніх учителів початкових класів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук: 13.00.04; Ін-т педагогіки АПН України. Київ, 2004. 36 с.

219. Цюняк О. П. *Формування професійної культури майбутніх магістрів початкової освіти у вищих навчальних закладах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.04; Нац. академія пед. наук України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих.* Київ, 2015. 20 с.

220. Шабанова Ю. О. *Системний підхід у вищій школі: підруч. для студ. магістратури.* Дніпро: Нац. гірн. ун-т, 2014. 120 с.

221. Шмиголь І. Сутність та структура професійної компетентності педагога. *Проблеми підготовки сучасного вчителя.* 2011. № 4, ч. 1. С. 197–204.

222. Щербань П. М., Шейко С. В., Щербань М. П. *Педагогічна культура вчителя: навч. посібник.* Київ : Вища школа, 2010. 167 с.

223. Ягупов В. В. *Педагогіка: навч. посібник.* Київ : Либідь, 2003. 560 с.

224. Ясінська Н. В. *Розвиток екологічної культури вчителя в системі післядипломної освіти: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.04; Тернопільський державний педагогічний університет ім. В. Гнатюка.* Тернопіль, 2001. 16 с.

225. Aimah S. I. & Bharati D. A. M. Building Teacher's Pedagogical Competence and Teaching Improvement through Lesson Study. *Arab World English Journal.* 2017. vol. 8, no. 1. doi:10.24093/awej/vol8no1.6.

226. Bilonozhko O. Technology of the development of lyceum teachers' pedagogical culture in the system of methodical work. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка.* 2022. № 37(1). С. 42–46.

227. Blacburn S. Wartości. *Oxfordzki słownik filozoficzny.* Warszawa: Książka i Wiedza, 1998. S. 424–425.

228. Branitska T., Logutina N. The intercultural competence of a new ukrainian school teacher as an important factor of effective pedagogical activity. *ScienceRise: Pedagogical Education.* №4(37). 2020.

229. Brozovic D., Ladan T. Adolf Wilhelm Diesterweg. *Hrvatska enciklopedija.*

LZMK, 1999. 9272 s.

230. Darling-Hammond L. Teacher quality and student achievement: A review of state policy evidence. *Journal of Education Policy Analysis Archives*. 2000. vol. 8(1). P. 88–114.

231. Dron J. Educational technology: what it is and how it works. *AI & Society*. 2021. doi:10.1007/s00146-021-01195-z.

232. Ingarden R. Notes on the theory of relativity of values. *Philosophical overview*. 1948. № 1/3. P. 23–94.

233. Key Competences for Lifelong Learning – A European Reference Framework: Proposal for a Recommendation of the European Parliament and of the Council on key competences for lifelong learning. 2005. P. 14–20. Brussels, Commission of the European Communities. URL: <http://europa.eu.int/comm/educator/policies/2010/dok> (дата звернення 24.05.2023).

234. Kroeber A. L., Kluckhohn C. *Culture a critical review of concepts and definitions*. Cambridge, Massachusetts. 1952. URL: <http://www.pseudology.org/Psychology/CultureCriticalReview1952a.pdf> (дата звернення 24.05.2023).

235. Kuhl J. *Motivation, Konflikt und Handlungskontrolle*. Berlin; Heidelberg; New York; Tokyo: Springer-Verlag, 1983. 354 p.

236. Kyrychenko M., Prosina O., Kravchynska T., Shven' Ya., Komarovska O., Ivchenko T. Transformation processes in non-formal education: a project of interregional cooperation of the Ukrainian Open University of Postgraduate Education. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*. 2021. Iss. 2. Vol. 24. P.156–164.

237. Maslow A. H. *Motivation and personality*. Harper & Row, Publishers 1954.

238. Minzhanova N. A., Ertysbaeva G. N. The Process of Pedagogical Culture Formation in the Future Social Worker. *International Journal of Environmental & Science education*. 2016. vol. 11 (12). P. 5282–5289.

239. Mishra P., Koehler M. J. Technological Pedagogical Content Knowledge: A new framework for teacher knowledge. *Teachers College Record*. 2006. vol. 108(6). P. 1017–1054.

240. Naumescu A. K. Science Teacher Competencies in a Knowledge Based Society. *Acta Didactica Napocensia*. 2008. vol. 1. no. 1. P. 25–31.

241. Nind M., Lewthwaite S. Methods that teach: developing pedagogic research methods, developing pedagogy. *International Journal of Research and Method in Education*. 2018. vol. 41 (4). P. 398–410. doi:10.1080/1743727X.2018.1427057.

242. Parry S. B. The quest for competencies: competency studies can help you make HR decision, but the results are only as good as the study. *Training*. 1996. 33. P. 48–56.

243. Rahman S., Tambi F., Anny N. Z. The importance of enhancing pedagogical skills through continuing professional development. *International Journal of Research in Business and Social Science*. 2020. vol. 9. no. 4. P. 121–129. doi:10.20525/ijrbs.v9i4.757.

244. Raven J. The Conceptualisation of Competence. *Competence in the Learning Society*. 2001. published 2001 by Peter Lang, New York, P. 253–274.

245. Reeves T. D., Lowenhaupt R. J. Teachers as leaders: Pre-service teachers' aspirations and motivations. *Teaching and Teacher Education*. 2016. no. 57. P. 176–187. doi:10.1016/j.tate.2016.03.011.

246. Richter D., Kunter M., Klusmann U., Lüdtke O., Baumert J. Professional development across the teaching career: Teachers' uptake of formal and informal learning opportunities. *Teaching and Teacher Education*. 2011. vol. 27 (1). P. 116–126. doi:10.1016/j.tate.2010.07.008.

247. Schmidt W. H., Cogan L., Houang R. The role of opportunity to learn in teacher preparation: An international context. *Journal of Teacher Education*. 2011. vol. 62 (2). P. 138–153.

248. Slyvka L. Development of the problem of health education of secondary schools students in Poland in the research of polish scientists after 1989. *Journal of*

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University. 2022. Vol. 9. No. 1. P. 180–187.

DOI: <https://doi.org/10.15330/jpnu.9.1.180-187>.

249. Suciu A. I., Măță L. Pedagogical Competences – The Key to Efficient Education. *International Online Journal of Educational Sciences*. 2011. no. 3 (2). P. 411–423.

URL: https://www.academia.edu/27664756/Pedagogical_Competences_The_Key_to_Efficient_Education (дата звернення 24.05.2023).

250. Tinnell T., Ralston P., Tretter T., Mills M. Sustaining pedagogical change via faculty learning community. *International Journal of STEM Education*. 2019. no. 6. P. 26–41.

251. Tuulik K., Õunapuu T., Kuimet K., Titov E. Rokeach's instrumental and terminal values as descriptors of modern organization values. *International Journal of Organizational Leadership*. 2016. № 5. P. 151–161.

252. Wayne A. J., Youngs P. Teacher characteristics and student achievement gains: A review. *Review of Educational Research*. 2003. vol. 73, no. 1. P. 89–122. doi:10.3102/00346543073001089.

253. Woleński J. Wartości: między filozofią a doświadczeniem potocznym. URL: <http://www.humanizm.net.pl/wolenski2.htm> (дата звернення 24.05.2023).

ДОДАТКИ

Додаток А

**План-графік семінарів/вебінарів і тренінгів
центру «Педагогічна культура вчителя ліцею»**

№ пор.	Форма методичного заходу	Мета	Термін
1	Методичний семінар «Педагогічна культура вчителя ліцею»	сформувати чітке розуміння складових педагогічної культури вчителя ліцею	вересень
2	Вебінар «Ціннісні орієнтації сучасного вчителя»	надати знання про типи цінностей та обговорити зміни у ціннісних орієнтаціях сучасних вчителів	жовтень
3	Методичний семінар «Значення креативності для вчителя ліцею»	сформувати уявлення про креативність та її роль у педагогічній діяльності у профільній школі	листопад
4	Тренінг креативності	виробити вміння і навички креативного мислення	листопад
5	Вебінар «Освіта впродовж життя»	надати знання про неперервну освіту та андрагогіку	грудень
6	Методичний семінар «Мотивація професійної діяльності вчителя ліцею»	сформувати чітке розуміння мотивації професійної діяльності	січень
7	Вебінар «Професійна спрямованість вчителя ліцею»	надати знання про типи вчителів	лютий
8	Тренінг лідерських якостей та командної роботи	виробити вміння організовувати колективну діяльність та навички лідерської поведінки	березень
9	Методичний семінар «Просвітницька місія вчителя ліцею»	надати знання про просвітницьку місію ліцею	квітень
10	Вебінар «Педагогічна майстерність вчителя ліцею»	сформувати чітке уявлення про складові педагогічної майстерності	квітень
11	Методичний семінар «Педагогіка партнерства в сучасному ліцеї»	надати знання про педагогіку партнерства та її специфіку	травень
12	Тренінг емпатії	підвищити рівень емпатії	травень
13	Вебінар «Саморозвиток, самоосвіта та самовиховання як запорука педагогічної культури вчителя ліцею»	сформувати знання про організацію саморозвитку та самоосвіти	червень
14	Тренінг критичного мислення	виробити вміння і навички критичного мислення	червень

Додаток Б

**План-графік круглих столів
центру «Педагогічна культура вчителя ліцею»**

№ пор.	Тематика круглого столу	Ліцей, який відповідає за організацію	Термін
1	Роль вчителя в організації учнівських наукових досліджень у галузі природничих наук підготовка	№ 4 «Кремінь»	вересень
2	Іншомовна компетентність вчителя ліцею	№ 5 імені Т. Г. Шевченка	жовтень
3	Міжпредметна інтеграція та проведення бінарних уроків	№ 10 «Лінгвіст»	листопад
4	Розвиток естетичної культури в ліцеї	№ 25 «Гуманітарний колегіум»	грудень
5	Підготовка учнів до участі у Всеукраїнських олімпіадах з математики та інформатики	№ 30 «Олімп» імені Н. М. Шевченко	січень
6	Розвиток мовно-комунікативної компетентності	№ 13 «Авіор»	лютий
7	Науковий підхід при навчанні історії	№ 17 «Вибір» імені М. Г. Неленя	березень
8	Фізична культура як складова педагогічної культури	№ 21 «Старт»	квітень
9	Педагогічна культура вчителя на уроках української літератури	№ 6 «Правобережний»	травень
10	Виховання правової культури в ліцеї	№ 11 «Гарант»	червень

Додаток В

**План-графік заходів центру «Педагогічна культура вчителя ліцею»,
спрямованих на ознайомлення з надбаннями передової
навчально-методичної інноватики**

№ пор.	Форма методичного заходу	Мета	Термін
1	Виставка нових методичних розробок провідних освітніх закладів стосовно розвитку педагогічної культури (матеріали викладаються на сайті)	сформувати чітке розуміння складових педагогічної культури вчителя ліцею	протягом року (постійне оновлення)
2	Серія лекцій «Організація наукових досліджень у ліцеї» (Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського)	надати знання про науково-дослідницьку культуру вчителів ліцеїв	листопад – березень
3	Лекція «Гуманізація та етичне ставлення до особистості в умовах інклюзивної освіти» (Полтавський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського)	надати знання про педагогічну культуру в умовах інклюзії	лютий
4	Лекція «Організація громадської та волонтерської діяльності в ліцеях» (Полтавський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського)	надати знання про спільну участь педагогів і учнів у громадській та волонтерській діяльності, їх роль у формуванні національної свідомості як складової культури	червень

Додаток Д

**Опитувальник «Сутність педагогічної культури вчителя
ліцею у системі методичної роботи»**

1. Вкажіть, в яких класах Ви викладаєте:
 - 5-11 класи
 - 5-9 класи
 - 10-11 класи
2. Ваша стать:
 - жіноча
 - чоловіча
3. Ваш вік:
 - до 30 років
 - 31-40 років
 - 41-50 років
 - 51-60 років
 - 61 та старше
4. Вкажіть Ваш педагогічний стаж:
 - до 3 років
 - від 3 до 10 років
 - від 11 до 20 років
 - від 21 до 30 років
 - понад 30 років
5. Вкажіть, предмети якого циклу викладаєте:
 - гуманітарні
 - природничо-математичного циклу
 - трудової або фізичної підготовки
6. Яка з ключових компетентностей є для Вас пріоритетною? (можете обрати кілька варіантів):
 - спілкування державною мовою
 - спілкування іноземними мовами
 - математична грамотність
 - компетентності в природничих науках і технологіях
 - інформаційно-цифрова компетентність
 - уміння навчатися впродовж життя
 - громадянські та соціальні компетентності
 - підприємливість
 - загальнокультурна грамотність
 - екологічна грамотність і здорове життя
 - інноваційність

7. Як Ви розумієте поняття "педагогічна культура"?

- складна системна особистісна властивість, представлена сукупністю цінностей та особливостями свідомості, поведінки, діяльності особистості, що проявляється в педагогічній діяльності
- частина загальнонародської культури, що включає характеристики педагогічного процесу в історичному розвитку, сукупність цінностей, які характеризують особистість, освітній заклад, державу, суспільство в цілому
- вищий рівень педагогічної майстерності, що формується в процесі професійної діяльності
- педагогічна культура вчителя – прояв загальної культури в умовах педагогічного процесу, що визначається як високий рівень духовного розвитку педагога та його професійної майстерності

8. Назвіть складники в структурі педагогічної компетентності, які, на Вашу думку, безпосередньо пов'язані з педагогічною культурою вчителя (можете обрати кілька варіантів):

- етичні установки вчителя (пов'язані з рівнем його загальної й професійної культури)
- система психолого-педагогічних знань учителя (відображає рівень його індивідуальної педагогічної культури)
- система знань свого навчального предмета (пов'язана з ступенем педагогічної культури на рівні когнітивного її компонента)
- загальна ерудиція (відображає рівень загальної культури педагога)
- засоби розумових і практичних дій (підтверджують діяльнісні засади педагогічної культури вчителя)
- професійно-особистісні якості (безпосередньо пов'язані з рівнем педагогічної культури вчителя)

9. Які цінності найбільш тісно пов'язані з педагогічною культурою вчителя на Вашу думку:

- ті, що відображають ціннісний зміст суспільної свідомості як ідеї, уявлення, норми, правила, традиції педагогічної діяльності
- ідеї, концепції, норми, що визначають зміст педагогічної діяльності в межах окремих освітніх об'єднань
- індивідуальні установки, світогляд, ідеали й мотиви педагога, співвіднесені з суспільною та колегіальною свідомістю

10. Які види цінностей, на Вашу думку, здійснюють свій вплив на розвиток педагогічної культури вчителя (можна обрати кілька варіантів):

- ті, які відображають визначення вчителем себе в освітньому середовищі, усвідомлення своєї ролі і місця в суспільному розподілі праці
- ті, які відображають потребу вчителя у взаємодії з усіма учасниками освітнього середовища
- ті, які відображають творчий саморозвиток, усвідомлення цінностей світової культури ті, які відображають позитивну мотивацію до

здійснення педагогічної діяльності, змін в освіті, отримання задоволення від своєї діяльності тощо

- ті, які відображають усвідомлення значущості матеріального забезпечення, заохочення й оплати своєї праці, розуміння можливостей свого зростання тощо
- свій варіант

11. Оберіть чинники розвитку педагогічної культури вчителя як професійної складової (можна обрати кілька):

- 1) Належний рівень професійної підготовки (володіння ґрунтовними знаннями з педагогіки, психології, предмета, методики його викладання, суміжних предметів, розширення педагогічної ерудиції, збагачення професійної компетентності).
- 2) Реалізація положень педагогіки партнерства (застосування гуманістично направлених методів та засобів впливу на дітей, на себе, на батьків, на предмет, освітні цілі).
- 3) Розвиток педагогічних здібностей (дидактичних, організаційних, науково-пізнавальних, комунікативних, перцептивних, сугестивних, дослідницьких та ін.).
- 4) Володіння педагогічною технікою (технікою мовлення: дихання, голос, дикція; мімікою та пантомімікою; формування культури зовнішнього вигляду; умінь саморегуляції тощо).
- 5) Розвиток умінь емоційно-позитивного забарвлення особистісного впливу на учнів.
- 6) Створення позитивних стимулів для сприйняття учнів.
- 7) Вивчення передового педагогічного досвіду.
- 8) Інше

12. До якої категорії педагогічних працівників Ви відносите себе:

- педагоги, які прагнуть швидкого професійного зростання, самовдосконалення, розвитку своєї педагогічної та професійної культури, мають високо розвинені організаційні здібності;
- педагоги, що досить пасивно нарощують свій педагогічний культурний потенціал, не цікавляться інноваційними методами і методиками професійної діяльності, майже не виходять за межі своїх функціональних обов'язків, залишаються в межах того культурного шаблону, який вважають найбільш прийнятним з часів свого особистісного становлення;
- педагоги, які розширяють межі своєї педагогічної культури тільки в ситуаціях індивідуального професійно-педагогічного ризику чи внаслідок тиску зовнішніх обставин; такого типу педагоги розвивають свою педагогічну культуру в досить вузькій сфері професійної діяльності;
- інше

13. Чи завжди Вам цікаві новації та експерименти в педагогічній діяльності?

так

ні

не впевнений

14. Чим для Вас приваблива інноваційна діяльність?

Розвиває інтерес учнів до вивчення предмета

Можливість вчителю проявити себе

Можливість запроваджувати нові методи і форми роботи з дітьми

Бажання дізнатись щось нове

інше

15. На Вашу думку, яке позитивне значення для школи має розвиток педагогічної культури? (можете обрати кілька варіантів):

покращує якість навчання учнів;

знижує рівень конфліктів;

робить школу конкурентноспроможнішою;

мотивує до активних дій (співпрацю в рамках педагогіки партнерства);

зміцнює дисципліну;

виявляє освітню ініціативу в системі методичної роботи;

інше

Додаток Е

Таблиця Е. 1 – Результати ранжування життєвих цінностей за значущістю для опитуваних на контрольному етапі порівняно з констатувальним

№	Життєві цінності	Показники, осіб, %		Зміни, % (+/-)
		Констатувальний етап	Контрольний етап	
1	Досягнення	290/75,3	261/67,8	-7,5
2	Соціальні контакти	289/75,1	318/82,6	+7,5
3	Саморозвиток	301/78,1	314/81,6	+3,5
4	Духовне задоволення	209/54,3	270/70,1	+15,8
5	Креативність	199/51,7	263/68,3	+16,6
6	Збереження власної індивідуальності	254/66,0	290/63,6	-2,4
7	Матеріальний стан	249/64,7	236/61,2	-3,5
8	Власний престиж	182/47,3	165/42,8	-4,5

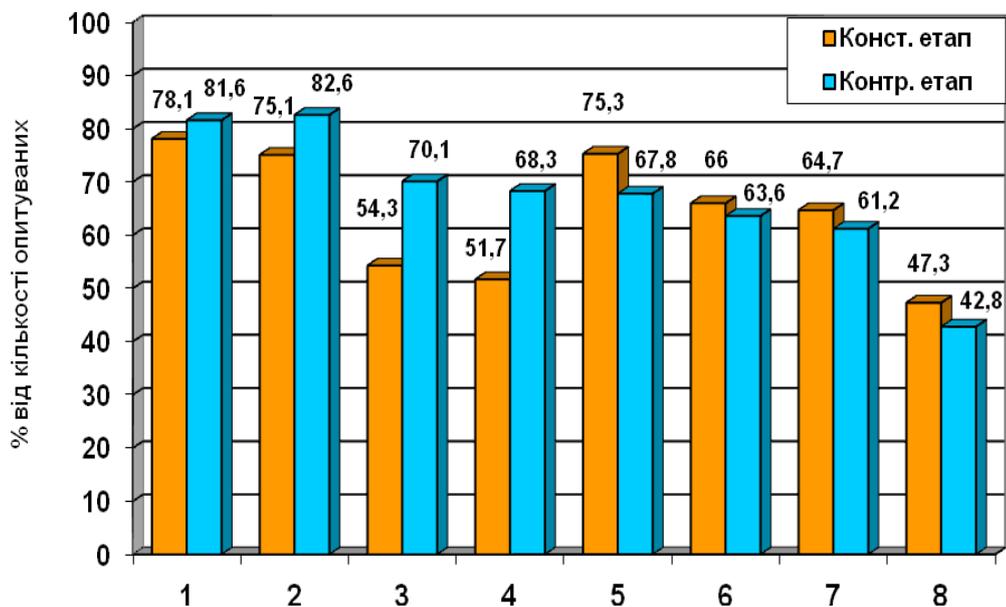

Рис. Е. 1 Життєві цінності вчителів ліцеїв за значущістю:

а) морально-ділові: 1 – саморозвиток; 2 – соціальні контакти; 3 – духовне задоволення; 4 – креативність;

б) егоїстично-престижні: 5 – досягнення; 6 – збереження власної індивідуальності; 7 – матеріальний стан; 8 – власний престиж

Додаток Ж

Таблиця Ж. 1 – Результати ранжування життєвих сфер за значущістю для опитуваних на контрольному етапі порівняно з констатувальним

№	Життєві сфери	Показники, осіб, %		Зміни, % (+/-)
		Констатувальний етап	Контрольний етап	
1	Професійне життя	353/91,7	360/93,5	+1,8
2	Сімейне життя	338/87,8	339/88,1	+0,3
3	Навчання і освіта	252/65,5	319/82,8	+17,3
4	Суспільне життя	243/63,1	290/75,3	+12,2
5	Захоплення	171/44,4	184/47,7	+3,2
6	Фізична активність	124/32,2	127/32,9	+0,7

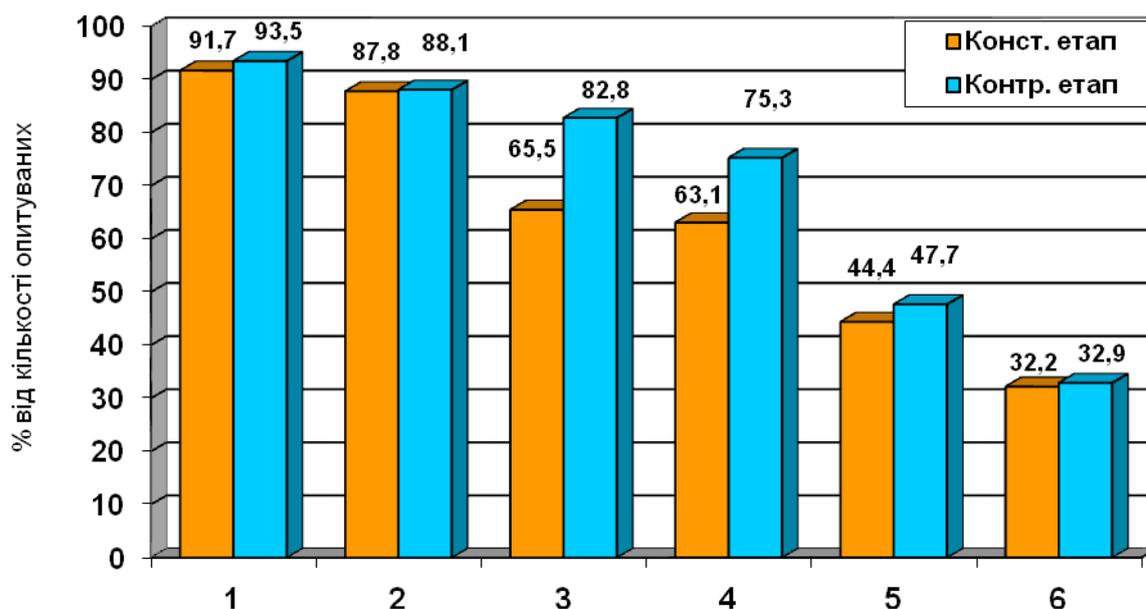

Рис. Ж. 1 Життєві сфери вчителів ліцеїв за значущістю:

1 – професійне життя; 2 – сімейне життя; 3 – навчання і освіта; 4 – суспільне життя; 5 – захоплення; 6 – фізична активність

Додаток И

Таблиця И. 1

**Результати опитування за методикою «Мотивація успіху та боязні невдач»
на контрольному етапі порівняно з констатувальним**

Показники	Бали від 1 до 7 (негативна мотивація)		Бали від 8 до 13 (мотивація нечітко виражена)		Бали від 14 до 20 (позитивна мотивація)	
	осіб	%	осіб	%	осіб	%
Конст. етап	17	4,4	134	34,8	234	60,8
Контр. етап	12	3,1	87	22,6	286	74,3

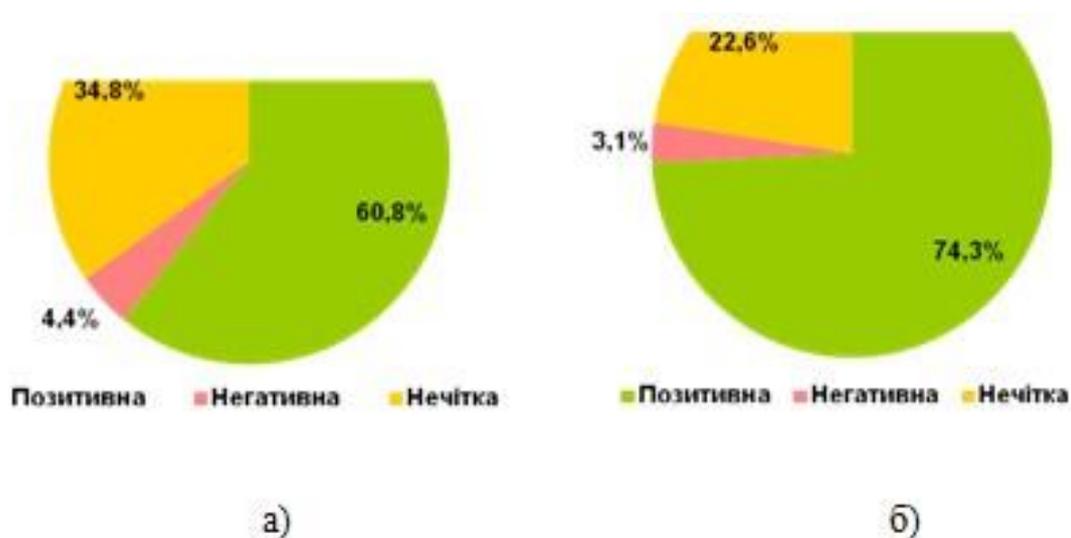

Рис. И. 1 Діаграми показників рівня професійно-особистісної мотивації вчителів ліцеїв на констатувальному (а) і контрольному (б) етапах

Додаток К

Таблиця К. 1

**Самооцінка прояву ініціативності та готовності до виконання
відповідальних завдань на контрольному етапі порівняно з
констатувальним**

№	Запитання	Позитивна відповідь, осіб, %			Негативна відповідь, осіб, %		
		Конст. етап	Контр. етап	Зміни, % (+/-)	Конст. етап	Контр. етап	Зміни, % (+/-)
1	Схильний до прояву ініціативності	330/ 85,7	325/ 84,4	-1,3	55/ 14,3	60/ 15,8	+1,5
2	При виконанні відповідальних завдань прагну за можливості знайти причини відмови від них	91/ 23,6	62/ 16,1	-7,5	294/ 76,4	323/ 83,9	+7,5

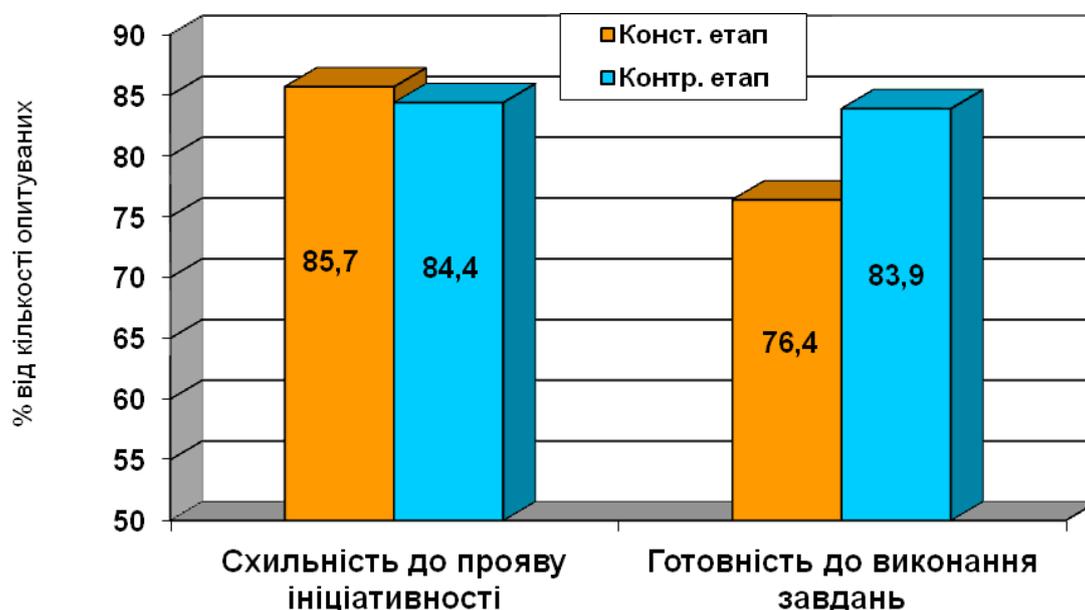

Рис. К. 1 Самооцінка прояву ініціативності вчителів ліцеїв

Додаток Л

Таблиця Л. 1

Результати опитування за методикою вивчення мотивації професійної діяльності на контрольному етапі порівняно з констатувальним

№	Мотивація	Узагальнені показники, осіб, %		Зміни, % (+/-)
		Констатувальний етап	Контрольний етап	
1	Внутрішня	348/90,3	359/93,2	+2,9
2	Зовнішня позитивна	270/70,1	248/64,4	-5,7
3	Зовнішня негативна	254/65,9	195/50,6	-15,3

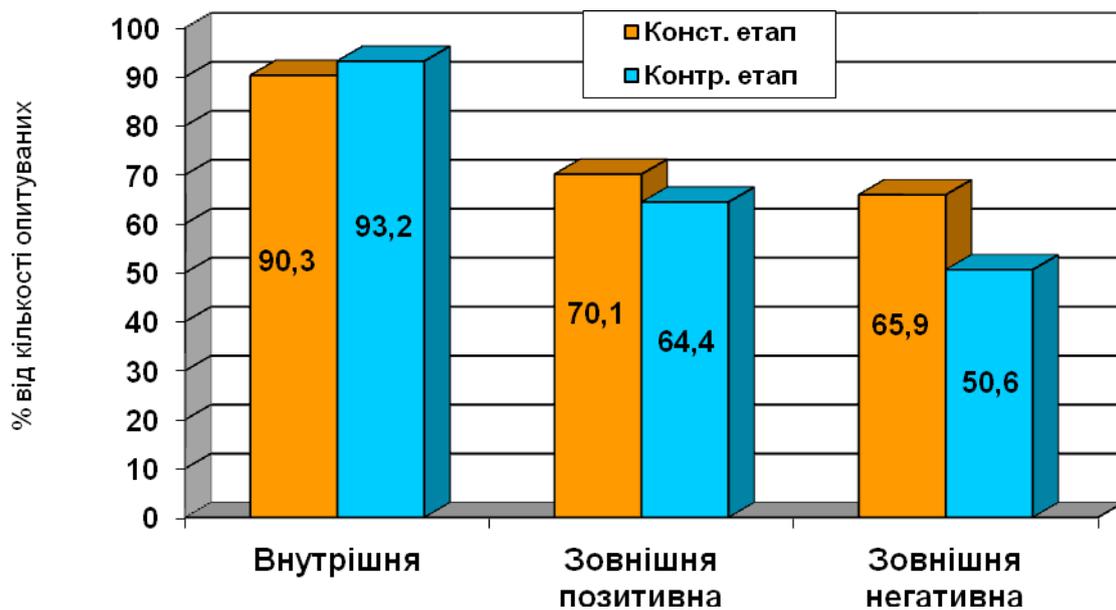

Рис. Л. 1 Мотивація професійної діяльності вчителів ліцеїв на контрольному етапі порівняно з констатувальним

Додаток М

Таблиця М. 1

Результати опитування за методикою «Оцінка професійної спрямованості педагога» на контрольному етапі порівняно з констатувальним

№	Типи педагогів	Узагальнені показники, %		Зміни, % (+/-)
		Констатувальний етап	Контрольний етап	
1	Предметник	151/39,2	125/32,5	-6,7
2	Комунікатор	125/32,4	140/36,3	+3,9
3	Організатор	85/21,1	91/23,6	+2,5
4	Інтелігент	28/7,3	29/7,5	+0,2

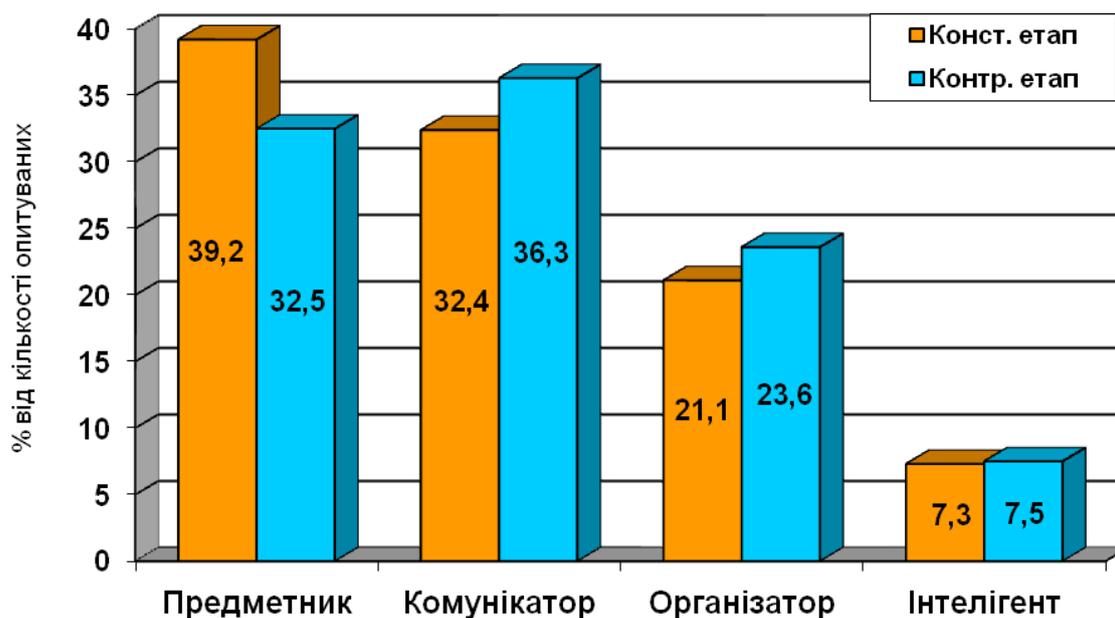

Рис. М. 1 Професійна спрямованість вчителів ліцеїв (типи педагогів)

Додаток Н

Таблиця Н 1

Результати опитування за методикою «Рівень методичної майстерності» на контрольному етапі порівняно з констатувальним

№	Рівень педагогічної майстерності	Узагальнені показники, осіб, %		Зміни, % (+/-)
		Констатувальний етап	Контрольний етап	
1	Низький (до 85 балів)	27/7,1	10/2,6	-4,5
2	Середній (86–120 балів)	249/64,6	245/63,6	-1,0
3	Високий (121–200 балів)	109/28,3	130/33,8	+5,5

Рис. Н. 1 Діаграми показників рівня професійно-методичної майстерності вчителів ліцеїв на констатувальному (а) і контрольному (б) етапах

Додаток П

Таблиця П. 1

Результати опитування за методикою «Психологічний особистісний профіль» на контрольному етапі порівняно з констатувальним

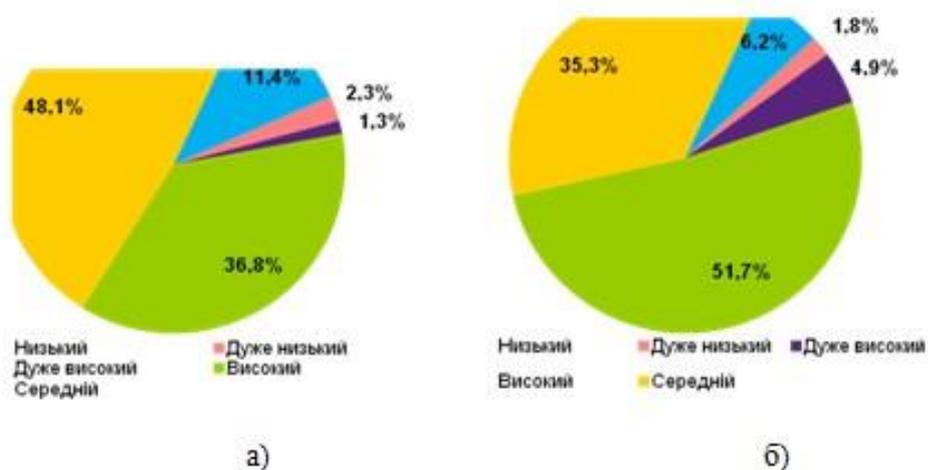
№	Якості	Узагальнені показники, осіб, %		Зміни, % (+/-)
		Констатувальний етап	Контрольний етап	
1	Відповідальність	353/91,7	369/95,8	+4,1
2	Чесність	347/90,1	355/92,2	+2,1
3	Справедливість	342/88,8	347/90,1	+1,3
6	Чуйність	321/83,4	325/84,4	+1,0
7	Тактовність	318/82,6	322/83,6	+1,0
4	Товариськість	305/79,2	340/88,3	+9,1
5	Уважність	275/71,4	326/84,7	+13,3
9	Принциповість	253/65,7	263/68,3	+2,6
11	Вимогливість	238/61,8	243/63,1	+1,3
8	Активність	221/57,4	277/71,9	+14,4
10	Оптимістичність	220/57,1	251/65,2	+8,1
13	Довірливість	205/53,2	238/61,8	+8,6
15	Невимушеність	204/53,0	218/56,6	+3,6
14	Альтруїзм	166/43,1	221/57,4	+14,3
12	Ініціативність	160/41,6	239/62,1	+20,5

Додаток Р

Таблиця Р.1

**Результати опитування за методикою «Діагностика рівня емпатії» на
контрольному етапі порівняно з констатувальним**

№	Рівень емпатії	Узагальнені показники, осіб, %		Зміни, % (+/-)
		Констатувальний етап	Контрольний етап	
1	Дуже високий (від 82 до 90 балів)	5/1,3	19/4,9	+3,6
2	Високий (від 63 до 81 балу)	142/36,8	199/51,7	+14,9
3	Середній (від 37 до 62 балів)	185/48,1	136/35,3	-12,8
4	Низький (від 12 до 36 балів)	44/11,4	24/6,2	-5,2
5	Дуже низький (11 балів і менше)	9/2,3	7/1,8	-0,5

*Рис. Р. 1 Діаграми показників рівня емпатійного потенціалу вчителів ліцеїв на
констатувальному (а) і контрольному (б) етапах*

Додаток С

Таблиця С. 1

**Результати опитування за методикою «Здатність до прогнозування» на
контрольному етапі порівняно з констатувальним**

№	Рівень антиципації	Узагальнені показники, осіб, %		Зміни, % (+/-)
		Констатувальний етап	Контрольний етап	
1	Високий (від 12 до 16 балів)	183/47,5	195/50,6	+3,1
2	Середній (від 8 до 11 балів)	146/38,0	163/42,4	+4,4
3	Низький (від 1 до 7 балів)	56/14,5	27/7,0	-7,5

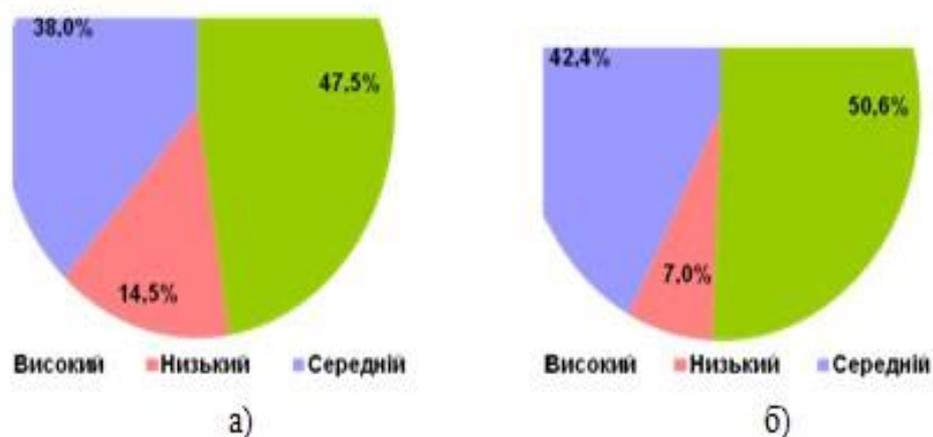

Рис. С. 1 Діаграми показників рівня здатності до прогнозування вчителів ліцеїв на констатувальному (а) і контрольному (б) етапах

Додаток Т

Таблиця Т. 1

Результати опитування щодо потреби в саморозвитку на контрольному етапі порівняно з констатувальним

№	Рівень	Узагальнені показники, осіб, %		Зміни, % (+/-)
		Констатувальний етап	Контрольний етап	
1	Низький	8/2,1	7/1,8	-0,3
2	Середній	289/75,3	272/70,6	-4,7
3	Високий	88/22,6	113/27,6	+5,4

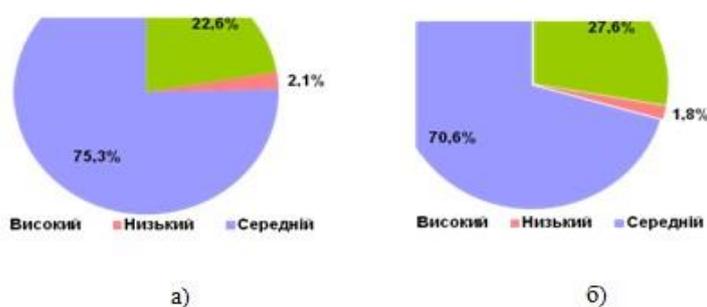

Рис. Т. 1 Діаграми показників рівня потреби в саморозвитку вчителів ліцеїв на констатувальному (а) і контрольному (б) етапах

Таблиця Т. 2

Результати опитування щодо умов саморозвитку на контрольному етапі порівняно з констатувальним

№	Рівень	Узагальнені показники, осіб, %		Зміни, % (+/-)
		Констатувальний етап	Контрольний етап	
1	Низький	25/6,5	9/2,3	-4,2
2	Середній	305/79,2	268/69,6	-9,6
3	Високий	55/14,3	108/28,1	+13,8

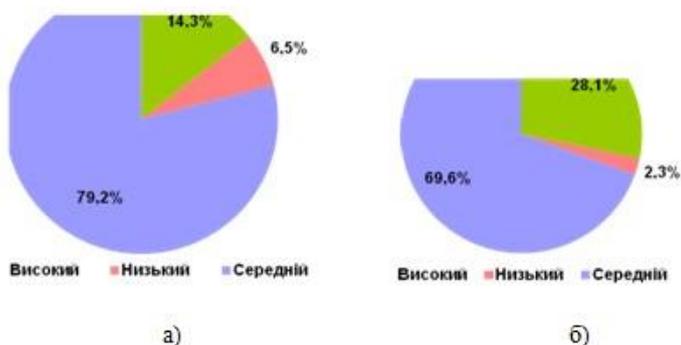

Рис. Т. 2 Діаграми показників рівня умов саморозвитку вчителів ліцеїв на констатувальному (а) і контрольному (б) етапах

Таблиця Т. 3

Результати опитування щодо механізмів саморозвитку на контрольному етапі порівняно з констатувальним

№	Рівень	Узагальнені показники, осіб, %		Зміни, % (+/-)
		Констатувальний етап	Контрольний етап	
1	Низький	32/8,3	9/2,3	-6,0
2	Середній	267/69,3	169/43,9	-25,4
3	Високий	86/22,4	207/53,8	+31,4

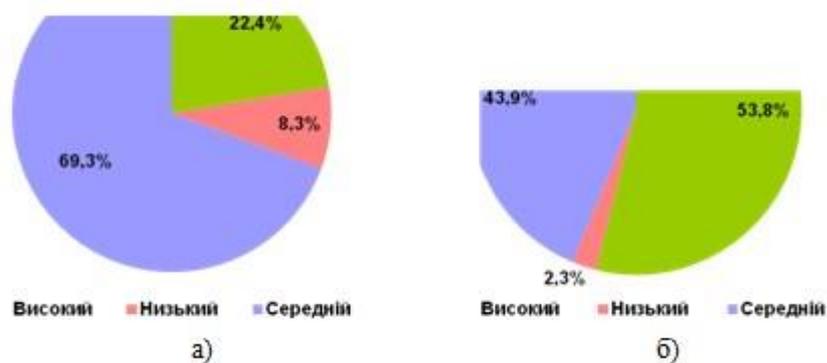

Рис. Т. 3 Діаграми показників рівня механізмів саморозвитку вчителів ліцеїв на констатувальному (а) і контрольному (б) етапах

Додаток У

Таблиця У. 1

**Результати опитування за методикою визначення рівня рефлексивності на
контрольному етапі порівняно з констатувальним**

№	Рівень рефлексивності	Узагальнені показники, осіб, %		Зміни, % (+/-)
		Констатувальний етап	Контрольний етап	
1	Високий	94/24,4	126/32,7	+8,3
2	Середній	230/59,7	237/61,6	+1,9
3	Низький	61/15,9	22/5,7	-10,2

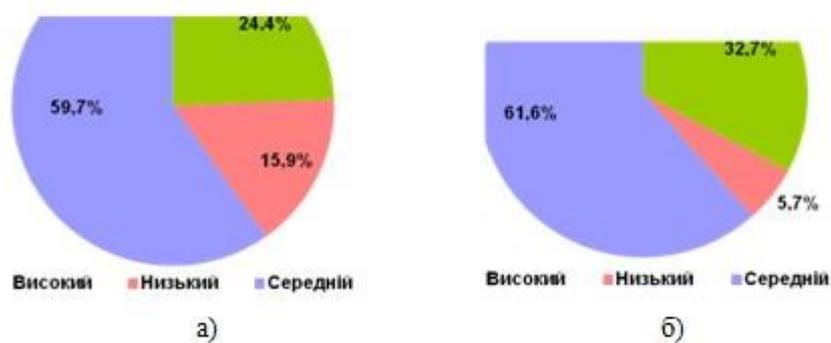

Рис. У. 1 Діаграми показників рівня рефлексивності вчителів ліцеїв на констатувальному (а) і контрольному (б) етапах

*Додаток X***Програма семінарів/вебінарів і тренінгів**

Методичний семінар «Педагогічна культура вчителя ліцею» (обсяг – 2 кредити ECTS).

Мета семінару: сформувати чітке розуміння складових педагогічної культури вчителя ліцею.

Загальні компетентності: здатність розуміти сутність і значення педагогічної культури вчителя ліцею; здатність формулювати мету педагогічної культури.

Спеціальні компетентності: здатність створювати умови для саморозвитку і підвищення педагогічної культури підлеглих; здатність ставити цілі в аспекті підвищення педагогічної культури й визначати оптимальні шляхи їх досягнення.

Засвоєння змісту забезпечує формування таких програмних результатів: формування чіткого розуміння складових педагогічної культури.

Вебінар «Ціннісні орієнтації сучасного вчителя» (обсяг – 2 кредити ECTS).

Мета вебінару: надати знання про типи цінностей та обговорити зміни у ціннісних орієнтаціях сучасних вчителів.

Загальні компетентності: здатність чітко розрізняти морально-ділові та егоїстично-престижні цінності.

Спеціальні компетентності: здатність усвідомлювати власні ціннісні орієнтації та кваліфікувати ціннісні орієнтації інших; здатність формувати ціннісні орієнтації учнів.

Засвоєння змісту забезпечує формування таких програмних результатів: формування чіткого розуміння позитивних цінностей вчителя ліцею.

Методичний семінар «Значення креативності для вчителя ліцею» (обсяг – 2 кредити ECTS).

Мета семінару: сформувати уявлення про креативність та її роль у педагогічній діяльності у профільній школі.

Загальні компетентності: здатність розуміти сутність і значення креативності в системі педагогічної та методичної роботи.

Спеціальні компетентності: здатність створювати умови для прояву креативності усіх учасників освітнього процесу; здатність розробляти завдання, спрямовані на розвиток креативності.

Засвоєння змісту забезпечує формування таких програмних результатів: формування чіткого розуміння значення креативності для вчителя ліцею.

Тренінг креативності (обсяг – 3 кредити ECTS).

Мета тренінгу: виробити вміння і навички креативного мислення.

Загальні компетентності: здатність проявляти креативне мислення.

Спеціальні компетентності: вміння ставити перед учнями конкретні цілі, досягнення яких потребує оптимального прояву їхніх творчих здібностей; здатність проявляти творче мислення під час вирішення професійних завдань.

Засвоєння змісту забезпечує формування таких програмних результатів: формування вмінь і навичок креативного мислення.

Вебінар «Освіта впродовж життя» (обсяг – 2 кредити ECTS).

Мета вебінару: надати знання про неперервну освіту та андрогогіку.

Загальні компетентності: здатність навчатися впродовж життя; здатність на власному прикладі показувати учням важливість неперервного розвитку.

Спеціальні компетентності: вміння використовувати усі форми освіти (формальну, неформальну, інформальну); здатність залучати учнів профільної школи до неперервної освіти.

Засвоєння змісту забезпечує формування таких програмних результатів: формування вмінь і навичок неперервної освіти.

Методичний семінар «Мотивація професійної діяльності вчителя ліцею» (обсяг – 3 кредити ECTS).

Мета семінару: сформувати чітке розуміння мотивації професійної діяльності.

Загальні компетентності: здатність розуміти сутність мотивації; знання типів мотивації.

Спеціальні компетентності: вміння використовувати різні форми мотивації; здатність використовувати позитивну мотивацію на уроках у профільній школі.

Засвоєння змісту забезпечує формування таких програмних результатів: формування вмінь і навичок мотивації професійної діяльності.

Вебінар «Професійна спрямованість вчителя ліцею» (обсяг – 2 кредити ECTS).

Мета вебінару: надати знання про типи вчителів.

Загальні компетентності: здатність до професійної рефлексії.

Спеціальні компетентності: вміння використовувати різні форми професійної спрямованості; здатність отримувати зворотній зв'язок від інших учасників освітнього процесу.

Засвоєння змісту забезпечує формування таких програмних результатів: формування вмінь і навичок професійної спрямованості.

Тренінг лідерських якостей та командної роботи (обсяг – 3 кредити ECTS).

Мета тренінгу: виробити вміння організовувати колективну діяльність та навички лідерської поведінки.

Загальні компетентності: здатність організовувати роботу в команді.

Спеціальні компетентності: вміння виявляти лідерські якості; здатність організовувати діяльність учасників освітнього процесу.

Засвоєння змісту забезпечує формування таких програмних результатів: формування вмінь і навичок лідерської поведінки та командної роботи.

Методичний семінар «Просвітницька місія вчителя ліцею» (обсяг – 3 кредити ECTS).

Мета семінару: надати знання про просвітницьку місію ліцею.

Загальні компетентності: здатність здійснювати просвітницьку діяльність.

Спеціальні компетентності: вміння знаходити цікавий і корисний просвітницький контент; вміння знаходити агентів просвітницької діяльності; здатність організовувати різноаспектну просвітницьку діяльність.

Засвоєння змісту забезпечує формування таких програмних результатів: формування вмінь і навичок просвітницької діяльності.

Вебінар «Педагогічна майстерність вчителя ліцею» (обсяг – 2 кредити ECTS).

Мета вебінару: сформувати чітке уявлення про складові педагогічної майстерності.

Загальні компетентності: здатність аналізувати складові педагогічної майстерності.

Спеціальні компетентності: вміння організовувати предметні заняття; вміння організовувати позаурочні заходи; здатність проводити саморефлексію і самооцінювання діяльності в аспекті педагогічної майстерності.

Засвоєння змісту забезпечує формування таких програмних результатів: формування вмінь і навичок педагогічної майстерності.

Методичний семінар «Педагогіка партнерства в сучасному ліцеї» (обсяг – 3 кредити ECTS).

Мета семінару: надати знання про педагогіку партнерства та її специфіку.

Загальні компетентності: знання про теоретичні засади педагогіки партнерства.

Спеціальні компетентності: вміння організовувати освітню діяльність на засадах педагогіки партнерства; вміння знаходити спільну мову з усіма учасниками освітнього процесу на засадах толерантності.

Засвоєння змісту забезпечує формування таких програмних результатів: формування вмінь і навичок педагогіки партнерства.

Тренінг емпатії (обсяг – 3 кредити ECTS).

Мета тренінгу: підвищити рівень емпатії вчителів профільної школи.

Загальні компетентності: здатність виявляти емпатію.

Спеціальні компетентності: вміння аналізувати і розуміти почуття і настрої інших учасників освітнього процесу; вміння коригувати власні дії на засадах емпатії.

Засвоєння змісту забезпечує формування таких програмних результатів: формування вмінь і навичок емпатії.

Вебінар «Саморозвиток, самоосвіта та самовиховання як запорука педагогічної культури вчителя ліцею» (обсяг – 2 кредити ECTS).

Мета вебінару: сформувати знання про організацію саморозвитку та самоосвіти.

Загальні компетентності: знання про самоосвіту і самовиховання вчителя.

Спеціальні компетентності: вміння організовувати самоосвіту і самовиховання; здатність на власному прикладі демонструвати учням основи самовиховання.

Засвоєння змісту забезпечує формування таких програмних результатів: формування вмінь самовиховання і самоосвіти.

Тренінг критичного мислення (обсяг – 3 кредити ECTS).

Мета тренінгу: виробити вміння і навички критичного мислення.

Загальні компетентності: здатність виявляти критичне мислення.

Спеціальні компетентності: вміння аналізувати та інтерпретувати процеси й явища; здатність аргументувати власні думки.

Засвоєння змісту забезпечує формування таких програмних результатів: формування вмінь критичного мислення.

Додаток Ц

Тематика круглих столів

Роль вчителя в організації учнівських наукових досліджень у галузі природничих наук.

Організатор заходу: Кременчуцький ліцей № 4 «Кремінь».

Тематичні напрями: організація науково-дослідницьких робіт учнів з географії та ландшафтознавства; геології, геохімії та мінералогії; геоінформаційних систем та дистанційного зондування Землі; гідрології; кліматології та метеорології; хімії; медицини; біології людини, загальної біології; зоології; ботаніки; валеології; теоретичної фізики; експериментальної фізики; астрономії та астрофізики; аерофізики та космічних досліджень; створення демонстраційної моделі або прототипу; підготовка постерного захисту.

Результати проведення: випуск методичних рекомендацій щодо організації та проведення учнівських наукових досліджень у галузі природничих наук.

Іншомовна компетентність вчителя ліцею.

Організатор заходу: Кременчуцький ліцей № 5 імені Т. Г. Шевченка.

Тематичні напрями: роль знання іноземних мов у сучасному світі; інформаційний простір сучасної педагогіки; професійна та академічна мобільність педагогів; англomовна педагогічна періодика; англomовні веб-ресурси і платформи підвищення педагогічної майстерності вчителя; платформи з вивчення іноземних мов; наукометричні бази даних і пошук необхідної інформації у них; проведення бінарних уроків з використанням англійської мови; розвиток комунікативних компетентностей учителя ліцею.

Результати проведення: підготовка комплексу презентаційних матеріалів.

Міжпредметна інтеграція та проведення бінарних уроків.

Організатор заходу: Кременчуцький ліцей № 10 «Лінгвіст».

Тематичні напрями: потенціал міжпредметної інтеграції; предметно-мовне інтегроване навчання у профільній школі; методика CLIL у сучасній школі; шляхи реалізації предметно-мовної інтеграції у профільній школі; використання іноземної мови як середовища для змісту навчання; створення штучного мовного середовища; три моделі CLIL: *soft* (language-led), *hard* (subject-led), *partial immersion*; сучасні методичні розробки з між предметної інтеграції.

Результати проведення: підготовка комплексу презентаційних матеріалів.

Розвиток естетичної культури в ліцеї.

Організатор заходу: Кременчуцький ліцей № 25 «Гуманітарний колегіум».

Тематичні напрями: естетична культура як складова загальної культури ліцею; емоційне ставлення до прекрасного; музичне виховання у ліцеї; ознайомлення з українським живописом; архітектура Кременчука і Полтавщини; література рідного краю; народне мистецтво; робота учнів над естетичним оформленням предметних кабінетів.

Результати проведення: підготовка пересувної виставки «Культура рідного краю», яка проходить по черзі у ліцеях міста; створення онлайн-версії виставки.

Підготовка учнів до участі у Всеукраїнських олімпіадах з математики та інформатики.

Організатор заходу: Кременчуцький ліцей № 30 «Олімп» імені Н. М. Шевченко.

Тематичні напрями: інноваційні методики математичної підготовки; сучасні підходи до вивчення інформатики; програмне і позапрограмне навчання; факультативні заняття з математики та інформатики; офіційні сайти до підготовки до олімпіад; роль тьютора у підготовці до змагань; підручники та посібники для поглибленого вивчення предметів; вироблення навичок концентрації уваги і самоконтролю; міжнародні та всеукраїнські конкурси з математики та інформатики.

Результати проведення: підготовка методичних рекомендацій щодо підготовки до олімпіад з математики та інформатики.

Розвиток мовно-комунікативної компетентності.

Організатор заходу: Кременчуцький ліцей № 13 «Авіор».

Тематичні напрями: складові мовно-комунікативної компетентності; дискусійні майданчики у сучасному ліцеї; роль об'єднань учнів у розвитку мовно-комунікативної компетентності; позакласна активність; дебати та їх роль в учнівському самоврядуванні; навички коректної дискусії та полеміки у соціальних мережах; розвиток навичок фахового читання; стиль спілкування у ліцеї.

Результати проведення: підготовка методичних рекомендацій щодо розвитку мовно-комунікативної компетентності учнів.

Науковий підхід при навчанні історії.

Організатор заходу: Кременчуцький ліцей № 17 «Вибір» імені М. Г. Неленя.

Тематичні напрями: пізнання сучасного завдяки минулому; історіографія;

археологія; історія рідного краю як складова української історії; біографічний підхід в історії; спогади як джерело історичних знань; метод інтерв'ю; роль уроків історії для формування в учнів національної свідомості і патріотизму.

Результати проведення: підготовка методичних рекомендацій щодо вивчення історії у профільній школі.

Фізична культура як складова педагогічної культури.

Організатор заходу: Кременчуцький ліцей № 21 «Старт».

Тематичні напрями: фізична активність і фізична форма педагога; здоровий спосіб життя; рухова активність; напрями фізичної активності педагога; організація спортивних змагань у ліцеї; індивідуальні та командні види спорту; спорт впродовж життя; втілення цінностей здорового способу життя і спорту у педагогічному колективі.

Результати проведення: підготовка методичних рекомендацій щодо розвитку фізичної культури педагога.

Педагогічна культура вчителя на уроках української літератури.

Організатор заходу: Кременчуцький ліцей № 6 «Правобережний».

Тематичні напрями: любов до слова як складова педагогічної культури вчителя-мовника; виразне читання на уроках української літератури; використання сучасних засобів навчання літератури; організація зустрічей з місцевими письменниками та літературознавцями; літературне краєзнавство; креативні завдання з літератури; кіно екранізації як джерело додаткових знань з літератури; спільна літературна творчість вчителя та учнів як джерело формування знань з української літератури.

Результати проведення: підготовка методичних рекомендацій щодо інноваційних практики навчання української літератури.

Виховання правової культури в ліцеї.

Організатор заходу: Кременчуцький ліцей № 11 «Гарант».

Тематичні напрями: правова освіта і правове виховання; сучасна законодавча база освіти; правова культура педагога і учнів; вимоги до поведінки вчителів і учнів; діагностика як завдання соціально-психологічної служби ліцею; превентивне виховання; профілактика правопорушень; профілактика булінгу; академічна доброчесність; напрями формування правової культури; виховання громадянської свідомості та відповідальності за власні вчинки.

Результати проведення: підготовка комплексу презентаційних матеріалів.

Додаток III

Методичні заходи, спрямовані на перспективний розвиток педагогічної культури

Виставка нових методичних розробок провідних освітніх закладів стосовно розвитку педагогічної культури (матеріали викладаються на сайті).

Мета: сформувати чітке розуміння складових педагогічної культури вчителя ліцею.

Результат: на сайті викладено за рік 34 нових методичних розробки, кількість переглядів склала 555 одиниць.

Серія лекцій «Організація наукових досліджень у ліцеї» (Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського).

Мета: надати знання про науково-дослідницьку культуру вчителів ліцеїв.

Тематика лекцій: наукова діяльність вчителя ліцею; апробація результатів наукової діяльності, участь у наукових конференціях; лабораторна база ліцею, STEM-освіта; учнівська наука.

Результат: проведено чотири лекційні заняття на базі Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського, у яких взяло участь у якості слухачів 214 педагогів міських ліцеїв.

Лекція «Гуманізація та етичне ставлення до особистості в умовах інклюзивної освіти» (Полтавський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського).

Мета: надати знання про педагогічну культуру в умовах інклюзії.

Тематика лекції: філософське підґрунтя інклюзії; інклюзивна освіта у світі; досвід імплементації інклюзивної освіти у закладах освіти Полтавської області; перешкоди на шляху впровадження інклюзивного навчання в Україні (матеріальні проблеми та бар'єри у суспільній свідомості); робота з батьками в умовах упровадження інклюзії.

Результат: проведено лекційне заняття на базі Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського, у якому взяло участь у якості слухачів 73 педагоги міських ліцеїв.

Лекція «Організація громадської та волонтерської діяльності в ліцеях» (Полтавський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського).

Мета: надати знання про спільну участь педагогів і учнів у громадській та волонтерській діяльності, їх роль у формуванні національної свідомості як складової культури.

Тематика лекції: громадський рух в Україні; залучення учнів до самоврядування; виховний потенціал волонтерства; досягнення волонтерського руху в Полтавській області.

Результат: проведено лекційне заняття на базі Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського, у якому взяло участь у якості слухачів 97 педагогів міських ліцеїв.

Додаток Ш

Результати впровадження технології в освітній процес

ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ
КРЕМЕНЧУЦЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ КРЕМЕНЧУЦЬКОГО РАЙОНУ
ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ
КРЕМЕНЧУЦЬКИЙ ЛІЦЕЙ №25 «ГУМАНІТАРНИЙ КОЛЕГІУМ»
КРЕМЕНЧУЦЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ КРЕМЕНЧУЦЬКОГО РАЙОНУ
ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

39623 м. Кременчук, вул. Гвардійська, 16 тел. (05366) 5-38-82; (05366) 5-38-84
Електронна адреса : znz25doc@gmail.com Код ЄДРПОУ 24830516

14.09.2022 № 01-24/163

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Білоножко Олені Вікторівни

у процес розвитку педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи Кременчуцького ліцею №25 «Гуманітарний колегіум» Кременчуцької міської ради Кременчуцького району Полтавської області

З 2019/2020 н.р. результати дисертаційного дослідження О.В. Білоножко впроваджуються в процес розвитку педагогічної культури вчителів ліцею у системі методичної роботи.

Доведено ефективність реалізації педагогічних умов розвитку професійної культури вчителів ліцею у системі методичної роботи, завдяки упровадженню технології. З'ясовано, що дослідження О.В. Білоножко враховує зміни умов середовища та зорієнтоване на досягнення позитивного результату (збільшилась потреба у саморозвитку вчителів та відбулися позитивні зміни у системі життєвих цінностей вчителів тощо).

Розроблена О.В. Білоножко технологія забезпечує системність, послідовність і безперервність розвитку педагогічної культури вчителів ліцею у системі методичної роботи.

На основі порівняння отриманих результатів, їх кількісного та якісного аналізу виявлено, що реалізація технології О.В. Білоножко призвела до суттєвих статистично значущих змін у рівні сформованості кожного критерію розвитку професійної культури вчителів ліцею у системі методичної роботи.

Директор ліцею

Тетяна МОСКАЛИК

**КРЕМЕНЧУЦЬКИЙ ЛІЦЕЙ № 5 ІМЕНІ Т.Г.ШЕВЧЕНКА
КРЕМЕНЧУЦЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
КРЕМЕНЧУЦЬКОГО РАЙОНУ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

вул. Героїв Маріуполя, 65, м. Кременчук, Кременчуцького району, Полтавська область, 39601,
тел.75-89-70, 75-89-71, 75-89-72, 75-89-73, 75-89-74 E-mail: kr.lyceum5@gmail.com / Код ЄДРПОУ 41280898

21.09.2022 № 01-23/ 276

На № _____ від _____ 20__

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Білоножко Олени Вікторівни
у процес розвитку педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі
методичної роботи Кременчуцького ліцею № 5 імені Т.Г. Шевченка
Кременчуцької міської ради Кременчуцького району Полтавської області

Результати дисертаційного дослідження О.В. Білоножко впроваджуються в процес розвитку педагогічної культури вчителів ліцею у системі методичної роботи з 2019-2020 н.р.

Розроблена О.В. Білоножко технологія забезпечує послідовність і безперервність розвитку педагогічної культури вчителів ліцею у системі методичної роботи.

Доведено ефективність реалізації педагогічних умов розвитку професійної культури вчителів ліцею у системі методичної роботи, завдяки впровадженню технології. З'ясовано, що дослідження О.В. Білоножко враховує зміни умов середовища та зорієнтоване на досягнення позитивного результату (збільшилась потреба у саморозвитку вчителів).

На основі порівняння отриманих результатів, їх кількісного та якісного аналізу виявлено, що реалізація технології О.В. Білоножко призвела до суттєвих статистично значущих змін у рівні сформованості кожного критерію розвитку педагогічної культури вчителів ліцею у системі методичної роботи .

Директор

Ольга МІРОШНІЧЕНКО

**КРЕМЕНЧУЦЬКИЙ ЛІЦЕЙ №4 «КРЕМІНЬ»
КРЕМЕНЧУЦЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ КРЕМЕНЧУЦЬКОГО РАЙОНУ
ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

вул. Першотравнева, 13, м. Кременчук, Полтавська обл., 39600, тел. ((068)747-81-74
e-mail krem_licey4@meta.ua Код ЄДРПОУ 25154081

від 14.09.2022 № 01-25/155

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Білоножко Олени Вікторівни

у процес розвитку педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи Кременчуцького ліцею № 4 «Кремін» Кременчуцької міської ради Кременчуцького району Полтавської області

Починаючи з 2019-2020 н.р. результати дисертаційного дослідження О.В. Білоножко впроваджуються у процес розвитку педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи.

Розроблена О.В. Білоножко технологія розвитку педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи виявляє свою ефективність.

Установлено, що завдяки впровадженню технології розвитку педагогічної культури вчителів ліцею відбулися позитивні зміни в системі життєвих цінностей педагогів.

Дослідження О.В. Білоножко відображає основні напрями діяльності, об'єднує зусилля усіх суб'єктів і зорієнтовані на досягнення результату розвитку педагогічної культури вчителів ліцею в системі методичної роботи. Результати є конкретними, вимірюваними, реальними для виконання, створюють систему чинників розвитку педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи.

Директор

Тетяна ОДЕРІЙ

**ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ КРЕМЕНЧУЦЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
КРЕМЕНЧУЦЬКОГО РАЙОНУ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ
КРЕМЕНЧУЦЬКИЙ ЛІЦЕЙ №17 «ВИБІР» ІМЕНІ М.Г.НЕЛЕНЯ
КРЕМЕНЧУЦЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
КРЕМЕНЧУЦЬКОГО РАЙОНУ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ**
Вул. Тараса Бульби, 14, м. Кременчук, 39610, тел. 38 (0536) 756076,
e-mail: school.17@ukr.net. Код ЄДРПОУ 22538987

03 жовтня 2022 р. № 01-22/394

На _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Білоножко Олени Вікторівни

З 2019-2020 н. р. у Кременчуцькому ліцеї № 17 «Вибір» імені М.Г.Неленя Кременчуцької міської ради Кременчуцького району Полтавської області проводилася апробація запропонованої у дисертаційному дослідженні Білоножко О.В. технології та методичних рекомендацій з розвитку педагогічної культури вчителів ліцею у системі методичної роботи.

Розроблена О.В. Білоножко технологія та методичні рекомендації, побудовані на засадах професійної спрямованості, були апробовані протягом трьох років. Педагогічний експеримент охоплював вчителів, які викладають у ліцейних класах.

Організовано проведення круглого столу на тему «*Науковий підхід при навчанні історії*» для реалізації третьої педагогічної умови шляхом організації системної роботи з обміну досвідом, методичними напрацюваннями у певних галузях знань між вчителями профільної школи міста.

Дослідження О.В. Білоножко враховує цінності вчителів ліцею, відображає основні напрями діяльності, об'єднує зусилля усіх суб'єктів і зорієнтовані на досягнення результату.

Технологія та методичні рекомендації характеризуються ознаками системності, послідовності тощо та забезпечує реалізацію педагогічних умов.

Директор

Валентина МАРЧЕНКО

КРЕМЕНЧУЦЬКА ГІМНАЗІЯ №21
КРЕМЕНЧУЦЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ КРЕМЕНЧУЦЬКОГО РАЙОНУ
ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

39623, Полтавська обл., м. Кременчук, вул. Чкалова, 217, тел (0536) 70 - 41 - 40,
kremen.internat21@gmail.com

07 вересня 2022 р. № 01-26/ 225

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Білоножко Олени Вікторівни

Кременчуцька гімназія №21 Кременчуцької міської ради Кременчуцького району Полтавської області підтверджує, що з 2019-2020 н.р. проводилася апробація запропонованої у дисертаційному дослідженні Білоножко О.В. технології розвитку педагогічної культури вчителів гімназії у системі методичної роботи.

Науково-теоретичні та практичні методичні рекомендації Білоножко Олени Вікторівни щодо трансформації змісту педагогічної культури вчителів гімназії у системі методичної роботи та її розвитку знайшли схвалення серед педагогічних працівників колективу Кременчуцької гімназії № 21.

Експериментальне дослідження показало, що розроблені у дисертації методичні рекомендації та технологія є продуктивною формою міждисциплінарної інтеграції, яка дозволяє розвивати педагогічну культуру як складову професійної культури вчителів гімназії у системі методичної роботи.

Надання педагогам знань у контексті розв'язання навчально-професійних ситуацій забезпечило розвиток професійної мотивації і професійного мислення педагогічних працівників гімназії.

Олександр ДЕНЬГА

**КРЕМЕНЧУЦЬКИЙ ЛІЦЕЙ № 30 «ОЛІМП»
ІМЕНІ Н.М. ШЕВЧЕНКО
КРЕМЕНЧУЦЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ КРЕМЕНЧУЦЬКОГО РАЙОНУ
ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

Провулок Олега Кошового, 3 м. Кременчук, 39631. тел. 0 (5366) 5-33-40
e-mail: kremlit30@gmail.com Код ЄДРПОУ 24826816

20.09.2022 №02-07/ 303

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Білоножко Олени Вікторівни

Адміністрація Кременчуцького ліцею №30 «Олімп» підтверджує, що з 2019-2020 н.р. проводилася апробація запропонованої у дисертаційному дослідженні Білоножко О.В. технології та методичних рекомендацій з розвитку педагогічної культури вчителів ліцею у системі методичної роботи.

Педагогічний експеримент охоплював вчителів, які викладають у ліцейних класах та був спрямований на розвиток педагогічної культури вчителів ліцею у системі методичної роботи. На базі закладу було організовано та проведено круглий стіл на тему «Підготовка учнів до участі у Всеукраїнських олімпіадах з математики та інформатики». За тематичними напрямками: інноваційні методики математичної підготовки; сучасні підходи до вивчення інформатики; програмне і позапрограмне навчання; факультативні заняття з математики та інформатики; офіційні сайти до підготовки до олімпіад; роль тьютора у підготовці до змагань; підручники та посібники для поглибленого вивчення предметів; вироблення навичок концентрації уваги і самоконтролю; міжнародні та всеукраїнські конкурси з математики та інформатики.

Доведено ефективність реалізації педагогічних умов розвитку педагогічної культури вчителів ліцею у системі методичної роботи, завдяки упровадженню технології.

Дослідження О.В. Білоножко враховує зміни умов середовища та зорієнтоване на досягнення позитивного результату (збільшилась потреба у саморозвитку вчителів та відбулися позитивні зміни у системі життєвих цінностей вчителів тощо).

Результати є конкретними, вимірюваними, реальними для виконання, створюють систему чинників побудови розвитку педагогічної культури вчителів ліцею у системі методичної роботи.

Директор

Ольга ШИЯН

**КРЕМЕНЧУЦЬКИЙ ЛІЦЕЙ №6 «ПРАВОБЕРЕЖНИЙ»
КРЕМЕНЧУЦЬКА МІСЬКА РАДА КРЕМЕНЧУЦЬКОГО РАЙОНУ
ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

вул. Олександра Білаша, 32, м. Кременчук, 39600, тел. (0536) 6-01-54
E-mail: gimnasiumsix@i.ua , код ЄДРПОУ 41280903

21.09.2022 № 01-20/335

ДОВІДКА

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Білоножко Олени Вікторівни
у процес розвитку педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі
методичної роботи Кременчуцького ліцею № 6**

У процес розвитку педагогічної культури вчителів ліцею у системі методичної роботи, починаючи з 2019-2020 н.р. впроваджуються результати дисертаційного дослідження О.В. Білоножко.

Розроблена О.В. Білоножко технологія розвитку педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи сприяє підвищенню рівня ефективності професійного розвитку вчителів в системі методичної роботи.

Дослідження О.В. Білоножко враховує цінності вчителів ліцею, відображає основні напрями діяльності, об'єднує зусилля усіх суб'єктів і зорієнтовані на досягнення результату. Результати є конкретними, вимірюваними, реальними для виконання, створюють систему чинників побудови розвитку педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи.

Технологія характеризується ознаками системності, послідовності тощо та забезпечує реалізацію педагогічних умов.

Директор

Олена ШАПОВАЛІ

УКРАЇНА
 КРЕМЕНЧУЦЬКА МІСЬКА РАДА
 КРЕМЕНЧУЦЬКОГО РАЙОНУ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ
КРЕМЕНЧУЦЬКИЙ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНИЙ КОМПЛЕКС
«ЗАГАЛЬНООСВІТНЯ ШКОЛА І-ІІІ СТУПЕНІВ –
ПОЗАШКІЛЬНИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД» № 2
КРЕМЕНЧУЦЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
КРЕМЕНЧУЦЬКОГО РАЙОНУ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Ідентифікаційний код 41281069
 39603 Полтавська область м. Кременчук, вулиця Богдана Хмельницького, б. 66.
 т. (0536) 75-89-81, E-mail: school-2@i.ua

Від 01.08.2022 № 01-20/192

На № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
 Білоножко Олени Вікторівни

Кременчуцький навчально-виховний комплекс «Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів – позашкільний навчальний заклад» №2 Кременчуцької міської ради Кременчуцького району Полтавської області підтверджує (далі КНВК №2), що з 2019-2020 н.р. проводилася апробація запропонованої у дисертаційному дослідженні Білоножко О.В. технології розвитку педагогічної культури вчителів закладу освіти у системі методичної роботи.

Науково-теоретичні та практичні методичні рекомендації Білоножко О.В. щодо трансформації змісту педагогічної культури вчителів закладу освіти у системі методичної роботи та її розвитку знайшли схвалення серед педагогічних працівників колективу КНВК № 2.

З'ясовано, що дослідження О.В. Білоножко враховує зміни умов середовища та зорієнтоване на досягнення позитивного результату (збільшилась потреба у саморозвитку вчителів).

На основі порівняння отриманих результатів, їх кількісного та якісного аналізу виявлено, що реалізація технології О.В. Білоножко призвела до суттєвих статистично значущих змін у рівні сформованості кожного критерію розвитку педагогічної культури вчителів закладу освіти у системі методичної роботи.

Директор

Юлія ЦЮПКА

**КРЕМЕНЧУЦЬКИЙ ЛІЦЕЙ №10 «ЛІНГВІСТ»
КРЕМЕНЧУЦЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ КРЕМЕНЧУЦЬКОГО РАЙОНУ
ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

вул. Лейтенанта Покладова, 8, м. Кременчук, 39600,
E-mail: 10-shkola@ukr.net, Код ЄДРПОУ 24827833

29.09.2022 №183

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Білоножко Олени Вікторівни
у процес розвитку педагогічної культури вчителів ліцею у системі
методичної роботи Кременчуцького ліцею №10 «Лінгвіст»

Починаючи з 2019-2020 н.р. результати дисертаційного дослідження О.В. Білоножко впроваджуються в процес розвитку педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи.

Розроблена О.В. Білоножко технологія розвитку педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи виявляє свою ефективність.

Розроблені О.В. Білоножко Методичні рекомендації щодо розвитку педагогічної культури вчителів ліцеїв в системі методичної роботи стали умовою забезпечення реалізації педагогічних умов розвитку професійної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи. Дидактичну ефективність запропонованих методичних рекомендацій експериментально перевірено.

Встановлено, що завдяки упровадженню технології розвитку педагогічної культури вчителів ліцею відбулися позитивні зміни у системі життєвих цінностей вчителів.

Директор

Наталія МАМОН

**КРЕМЕНЧУЦЬКИЙ ЛІЦЕЙ №13 «АВІОР»
КРЕМЕНЧУЦЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ КРЕМЕНЧУЦЬКОГО РАЙОНУ
ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

вул. Маяковського, 3, м. Кременчук, 39620
e-mail: night.school13@gmail.com Код ЄДРПОУ 24826845

21.09.2022 № 02-09/196

На № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Білоножко Олени Вікторівни

у процес розвитку педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі
методичної роботи Кременчуцького ліцею №13 «Авіор» назва ЗЗСО

Починаючи з 2019-2020 н.р. результати дисертаційного дослідження О.В. Білоножко впроваджуються в процес розвитку педагогічної культури вчителів ліцею у системі методичної роботи.

Реалізація педагогічної умови відбувається шляхом організації послідовного, поетапного ознайомлення вчителів ліцею з передовим освітянським досвідом згідно методичних рекомендацій на базі платформи (лекції, тренінги, круглі столи, семінари, виставки методичної літератури тощо).

Запропоновані методичні рекомендації розкривають зміст упровадженої технології розвитку педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи та дозволяють відтворювати й тиражувати технологію. Технологія є гнучкою, тобто передбачає можливість варіювання залежно від конкретних умов упровадження.

Директор ліцею

Віктор ШИЯН